

บทที่ 3

ผีเจ้านายและพิธีกรรมไหว้ผีเจ้านายประจำปี

ความเชื่อกับมนุษย์มีคู่กันมานับพันปี โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีแถน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังพบว่า มนุษย์มีการจัดพิธีกรรมเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ให้สิ่งที่มองไม่เห็นพึงพอใจและคลบั่นดาลความสุขให้กับมนุษย์ สอดคล้องกับที่ เสรี พงศ์พิศ กล่าวถึงความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยว่า ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ครอบคลุมความเชื่อในเรื่องผีนางนางไม้ เทวดา คุณไสย เวทมนต์ คาถาอาคม ความเชื่อในเรื่องของอำนาจลึกลับที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ มนุษย์พยายามควบคุมและต่อรองกับอำนาจนี้ให้บรรลุตามที่ต้องการ ความเชื่อในสังคมไทยเรื่องผีนางนางไม้มีอยู่ทั่วไป มีรายละเอียดแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมความเป็นอยู่และระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม (เสรี พงศ์พิศ, 2529, หน้า 286) เช่นเดียวกับ เสถียร พันธรังสี ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนว่ามีวิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยเริ่มจากมนุษย์เกิดมามองเห็นธรรมชาติรอบข้างและพบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความสงสัยและความหวาดกลัว เชื่อว่าสิ่งที่เห็นนั้นศักดิ์สิทธิ์ บริสุทธิ วิเศษกว่าตนเองมีอำนาจทำให้เกิดให้ตายได้ ให้ชั่วได้ ให้ดีได้ การเคารพและควมรอบเครื่องเช่นสังเวชัยให้ (เสถียร พันธรังสี, 2521,

หน้า 13)

ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการเก็บข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 1 ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอน	ข้อมูล
1. สำรวจพื้นที่	1. ตำบลห้วยคั่นและพื้นที่ใกล้เคียง
2. ลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้าน	2. ผีเจ้านาย ความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม
3. ติดต่อผู้ประกอบพิธีกรรม	3. กวน รุ่งทรง ทหาร คนรับใช้ แม่เมือง ม้าเร็ว วัน เวลา การเตรียมความพร้อม อุปกรณ์ เครื่องเช่น ไหว้ สถานที่ บทบาท หน้าที่

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ขั้นตอน	ข้อมูล
4. ติดต่อชาวบ้าน	4. จัดเตรียมความพร้อมด้านวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องคाय เครื่องสักการะ ขั้นตอน วิธีการต่าง ๆ
5. เข้าร่วมพิธีกรรม	5. วิธีการ ขั้นตอน เครื่องเช่น ไห้ว สภาพแวดล้อมรอบ บริเวณหอเจ้านายและสัมภพณผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าลาวครั้งต่ำเลห้วยค้วนและต่ำบลใกล้เคียงยังมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่นเช่นเดียวกับชาวไทย-ลาวในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ที่ยึดมั่นในจารีตประเพณี การดำเนินชีวิตตาม “ศีลสิบสอง” ด้วยการนับถือศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular buddhism) คือ พุทธศาสนาที่รับเข้ากับจารีตของชาวบ้านมุ่งที่จะสั่งสอนให้เป็นพลเมืองดี มากกว่าที่จะสอนให้ละ โลกีย์ไปสู่นิพพานตามาปรัชญาพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีแถน รวมทั้งผีไร้ผีนา โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษที่ยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมปัจจุบันมาก (ธวัช ปุณ โฉทก. 2542, หน้า 148) การแสดงออกถึงการนับถือผีบรรพบุรุษและการบูชาเช่น ไห้วของชาวลาวครั้งมีด้วยกันหลายพิธี คือ การบะ การแก้บะ การเป้งเรื่อน การขึ้นผี การกินดอง การลาบวชและพิธีเลี้ยงผี ในเดือน 7 (ซึ่งตรงกับเดือนมิถุนายน) ชาวบ้านต้องจัดพิธีเลี้ยงผีเจ้านายเป็นประจำทุกปีและเป็นพิธีกรรมที่จัดยิ่งใหญ่ทุกหมู่บ้านทุกครอบครัวต้องนำเครื่องเช่น ไห้วไป ไห้วผีเจ้านายให้ช่วยคุ้มครองจากผีร้ายต่าง ๆ และเชื่อว่าสามารถบันดาลให้ชีวิตของชาวบ้านอยู่ดีกินดีได้

การนับถือผีของชาวลาวครั้งมีลักษณะเหมือนกับชุมชนกลุ่มชนกลุ่มอื่นๆทางภาคอีสาน แต่มีความแตกต่างในเรื่องของพฤติกรรมการแสดงออกการกราบไหว้ เช่น สรวงบูชาเท่านั้น การนับถือผีของคนในชนบทจัดเป็นศาสนาชาวบ้านเพราะมีการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมมาจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพิธีกรรมการถือผีเจ้านาย

ผีเจ้านายตามคำบอกเล่าของชาวลาวครั้งต่างเล่าตามคนแก่คนเฒ่าสืบทอดกันมาว่า เจ้านายคือวิญญาณของเจ้านายลาวฝ่ายในหรือกษัตริย์ราชวงศ์ เก่งกล้า มีวิชาอาคม ล่องหน หายตัวได้ ที่เคยปกครองบ้านเมืองมาก่อนมีสายเลือดเดียวกับชาวลาวครั้งและเมื่อมีการอพยพจึงมีการเชิญดวงวิญญาณมากับกลุ่มของพวกตนด้วยเชื่อว่าเป็นผีที่คอยคุ้มครองปกป้องรักษาชาวลาวครั้งที่อยู่ภายใต้

การปกครองต่างก็มีความเชื่อต่อ ๆ กันมาว่าเจ้านายคือผีที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดของหมู่บ้าน และมีอำนาจอิทธิฤทธิ์ที่จะสามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งดีสิ่งร้ายกับทุกคนทุกคนรอบครัวได้ ดังนั้น ลาวครั้งตำบลหัวด้วนและตำบลใกล้เคียงจึงแสดงออกตามความเชื่อด้วยการจัดเครื่องเซ่นไหว้ ส่งผ่านกวนเพื่อสื่อสารให้วิญญาณเจ้านายได้รับรู้รับทราบและคุ้มครองสมาชิกทุกคนในครอบครัว นอกจากนี้ยังแสดงความเคารพนับถือต่อผีเจ้านายด้วยการจัดเครื่องเซ่นไหว้ที่เชื่อว่าผีเจ้านายชอบมา ถวายขึ้นหอประจำทุกปี เช่น ม้า ช้าง เหล้า ไก่ หมู เป็นต้น ตามความเชื่อลาวครั้งให้ความเคารพนับ ถือผีบรรพบุรุษมีทั้งหมด 11 พระองค์เป็นพี่น้องสืบเชื้อสายเชื่อว่าได้แยกย้ายไปปกปักรักษาพี่น้อง ลาวครั้งตามท้องที่ต่าง ๆ ในบางอำเภอจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดนครปฐมโดยเฉพาะอำเภอ ดอนตูมและพื้นที่เขตติดต่อ อำเภอกำแพงแสน ร้างทรงอาวโส (อายุ 98 ปี) กล่าวว่า พ่อของตน เล่าให้ฟังว่าในขณะนั้นประเทศลาวได้เกิดสงครามสู้รบกับไทยทำให้ลาวแพ้สงครามและได้ถอยร่น มาจากเมืองดล เมืองค่าน จากหลวงพระบาง ซ้ำแม่ น้ำโขงถอยร่นลงมาเรื่อย ๆ พลัดหลงกับญาติ พี่น้องมาตั้งหลักแหล่งครัวเรือนเป็นกลุ่ม ๆ ตลอดระยะเส้นทางที่มีการอพยพผ่านจังหวัดต่าง ๆ ที่ อำเภอดอนตูมเป็นสมัยนั้นไม่ค่อยมีผู้คน มีที่ว่างเปล่ามากจึงชักชวนกันขยับขยายมาทำกิน (ตั้ง สระทองยืน, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2554)

ผีเจ้านายที่ชาวลาวครั้งให้ความเคารพนับถือและมีร่างทรงประจำ มีดังนี้ (ห่อ จวงสอน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

1. เจ้าพ่อแสนหาญหรือสิงหาญ เชื่อว่าสถิตอยู่ที่หอบ้านหนองหัวช้าง อำเภอกำแพงแสน เขตติดต่อตำบลลำไยเสา อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
2. เจ้าพ่อขุนทิง เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายบ้านลำไยเสา อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
3. เจ้าพ่อขุนดาบ เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายบ้านโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
4. เจ้าพ่อเพี้ย เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายบ้านกงลาด อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
5. เจ้าพ่อสิงโหน เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายบ้านหนองสวก (ดอนรวก) อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
6. เจ้าพ่อคำเมือง เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายบ้านตาแดง (หนองดินแดง) อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
7. สี่สาวสองพี่น้อง เชื่อว่าเป็นสนมเอกของเจ้าเมืองสร้างหอให้สถิตอยู่ที่หอเจ้านาย บ้านกงลาด อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
8. เจ้าพ่อสายฟ้าแลบ เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายบ้านสระพังลาน อำเภอกำแพงแสน เขตติดต่อจังหวัดสุพรรณบุรี

9. เจ้าพ่อสิริชัย เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายบ้านหนองกะพี้ อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

10. เจ้าพ่อขุนหาบ และเจ้าพ่อขุนด่าน เชื่อว่าเป็นทหารเอกสถิตอยู่ที่หอบ้านทุ่งผักกูด อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

11. เจ้าพ่อดาบแก้ว เชื่อว่าสถิตอยู่หอเจ้านายที่ อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี บรรดาผีเจ้านายทั้ง 11 พระองค์ จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยพบว่า ท้องที่อำเภอดอนตูม ตำบลห้วยด้วนและหมู่บ้านใกล้เคียงมีเจ้านายที่ชาวบ้านให้ความนับถือและจัดพิธีเลี้ยงปี บวงสรวง เช่น ไหว้คือ เจ้าพ่อแสนหาญหรือสิงหาญสายฟ้าแลบ เพราะปรากฏการเขียนข้อความป้ายชื่อหอว่า “หอเจ้านาย เจ้าพ่อแสนหาญ” หรือบางที่อาจเขียนเจ้านายองค์อื่นที่เคารพต่อท้าย เช่น หอเจ้านาย เจ้าพ่อแสนหาญ พ่อแม่่าเพี้ย แม่แม่่าเพี้ย” (พ่อแม่่าเพี้ย ดมด้ารา ฮีตบ้าน-คองวัด ของชาวลาว ปรากฏคำ “ฮีดท้าวคองเพี้ย” หมายถึง หน้าของเจ้าเมืองซึ่งก็สอดคล้องกับคำบอกเล่าสู่ ๆ กันมาในชุมชนต่างก็กล่าวว่าพ่อแม่่าเพี้ยนั้นเป็นเจ้า ในเมืองลาวอพยพมาคราวเกิดสงคราม คำเรียกสิ่งนับถือจึงนำมีความสัมพันธ์กับชื่อที่สวดครั้งใช้เรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชา) ถึงแม้ว่าแต่ละหอแต่ละท้องที่มีเจ้านายสถิตประจำเมื่อที่ใดประกอบพิธีกรรมกวนแต่ละหอนจะหวัดเหล่าคำเจ้าเชิญให้เจ้านายมารับเครื่องเช่น ไหว้และของเสวยทั้ง 11 พระองค์ทุกครั้ง (โรย ปีมณี, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

ภาพที่ 19 ป้ายชื่อหอผีเจ้านาย (1)

ภาพที่ 20 ป้ายชื่อหอผีเจ้านาย (2)

“เจ้าพ่อแสนหาญหรือสิงหาญ สายฟ้าแลบ” คือเจ้านายที่ได้รับการเคารพนับถือเป็นอันดับต้น ๆ ของชาวลาวครั้ง อำเภอดอนตูม ตามประวัติและตำนานจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าสืบต่อกันมา นายตั้ง สระทองยืนอายุ 98 ปี ร่างทรงเจ้าพ่อแสนหาญ เป็นร่างทรงลำดับใหญ่สุดของอำเภอดอนตูม เล่าว่า “เจ้าพ่อแสนหาญหรือสิงหาญ” เป็นเจ้านายฝ่ายใน ในอดีตที่ชาวลาวครั้งได้ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองคัง แขวงเมืองหลวงพระบางในการกวาดต้อนมานั้นก็มีหัวหน้าลาวครั้งคนหนึ่งมีความเก่งกล้าเชี่ยวชาญเป็นแม่ทัพที่สามารถในการรบมีวิชาอาคมสามารถล่องหนว่องไวดุจสายฟ้าแลบ เป็นผู้นำของชาวลาวครั้งทั้งหมด จึงได้รับการยกย่องให้เป็น “เจ้าพ่อแสนหาญหรือสิงหาญ” หรือ “สิงหาญสายฟ้าแลบ” ด้วยคุณงามความดีความกล้าหาญ ปกป้องคุ้มครองชาวลาวครั้งด้วยความเสียสละ เมื่อพ่อแสนหาญสิ้นชีวิตลาวครั้งก็ยังให้ความเคารพนับถืออยู่ ถึงแม้ว่าจะแยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่ใดก็ตามลาวครั้งจะสร้างหอไว้ให้เจ้านายสถิตทุกหมู่บ้านเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้ชาวบ้าน บูชากราบไหว้ บนบานศาลกล่าว ขอความคุ้มครอง ความช่วยเหลือ นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังพบว่าบางหอเจ้านายที่ ตำบลห้วยคั่น (หอบ้านงลาด) มีการสร้างหอเพิ่มอีกหนึ่งหลังซึ่งมีลักษณะเดียวกับหออื่น ๆ จากการสอบถามกวนจำประหอกล่าวว่า หอดังกล่าวคือหอของนางสองพี่น้องหรือที่ลาวครั้งเรียกว่า “พ่อเฒ่าซ้าง แม่เฒ่าซ้าง” (พ่อเฒ่าซ้าง แม่เฒ่าซ้าง) เชื่อว่าเป็นสมมของเจ้านายที่อพยพมาด้วยกัน มีหน้าที่คอยดูแลปรนนิบัติ รักษาความสะอาดปรุงอาหารถวายให้เจ้านาย

โดยมีสี่สองนางคอยเป็นคนรับใช้ของนางสองพี่น้องอีกครั้งหนึ่ง บางครั้งชาวบ้านก็เรียกว่าสี่สาวสองพี่น้อง ดังนั้นในวันพิธีเลี้ยงปีร้างทรงจึงมีการจับผู้หญิง ตำแหน่งสี่สาวสองนางไว้หลายคน สำหรับดูแลความสะอาด ล้างถ้วยล้างชาม ทำอาหาร ช่วยเหลืองานในวันประกอบพิธีกรรม (สมจิต บุนี, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554) ผู้เจ้านาย ถือว่าเป็นผีดี หรือผีอารักษ์ เป็นผีเจ้าโคตร หรือผีต้นตระกูลของคนทั้งหมู่บ้านเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าคนธรรมดา และมีอิทธิฤทธิ์ ยามที่ชาวบ้านอยู่ในความตกทุกข์ได้ยากหรืออยู่ในเหตุการณ์ที่ยากต่อการช่วยเหลือตัวเองได้จะ อุทานให้ผีเจ้านายช่วยด้วยคำว่า “โ๊ย โป่เสื่อย้าเสื่อย้อยอ้อยแด่ จ้อยยี่ฮ่านจ้อยแด่” (โ๊ย โป่เสื่อย้าเสื่อย้อยอ้อยแด่ ช่วยฉันด้วย ฉันกลัวช่วยด้วย) (ศาลอง อินแสน, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2554)

พิธีเลี้ยงผีเจ้านายของลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง เป็นพิธีกรรมส่วนรวมที่มีความสำคัญและยิ่งใหญ่ทุกปี เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องและมีความหมายต่อชุมชนอย่างแท้จริง เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ กราบไหว้ บูชา แสดงให้เห็นถึงความเป็น ปึกแผ่นของคนในสังคม วัฒนธรรมและจริยธรรมของคนในท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมพิธี ประกอบกับความเข้มแข็งของชุมชนที่รับช่วงแบบแผนและถ่ายทอดแนวปฏิบัติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นตรรกะหรือวิถีคิดทางความเชื่อความศรัทธาและการปฏิบัติระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจสูงสุดอยู่นอกเหนือธรรมชาติการประกอบพิธีกรรมจึงเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมจากการพบเห็นของคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นต่อ ๆ มา นอกเหนือจากปรากฏการณ์อันลึกลับซับซ้อนในวิถีคิดดังกล่าวแล้วพิธีกรรมยังก่อให้เกิด “จิตสำนึก หมู่” (Communal spirit) ที่หล่อหลอมรวมเอาพลังใจของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เป็นสิ่งเชื่อมโยงตัวบุคคลให้ได้มาพบปะพูดคุย ปรึกษาหารือ กินอยู่ด้วยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปรับตัวเข้าหากัน เพราะวันประกอบพิธีกรรมเป็นวันรวมตัวของชาวบ้านทุกครัวเรือนสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน โดยมีผีบรรพบุรุษเดียวกันกล่าวได้ว่า หากท้องถิ่นใดมีความเชื่อหรือค่านิยมร่วม (Share value) ร่วมกันท้องถิ่นนั้นจะมีสายสัมพันธ์ของคนในสังคมที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการจัดพิธีกรรมเลี้ยงปีผีเจ้านายทุกปีของชุมชนลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง เป็นเครื่องยืนยันสายสัมพันธ์ทางญาติวงศ์และทางสังคมวัฒนธรรมอย่างอย่างดี การนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันจึงเป็นสิ่งที่ช่วยยึดมั่นความรู้สึก อารมณ์ ด้วยสำนึกของความเกี่ยวข้องกันที่พี่น้องให้เข้มข้นขึ้น ระบบดังกล่าวจึงช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความแข็งแกร่งของคนในชุมชนลาวครั้งพื้นที่ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

สำหรับลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงมีความเชื่อและนับถือผีมาโดยตลอด ช่วงมาตั้งบ้านเรือนยังไม่มีวัดหรือศาสนาแต่อย่างใดมีแค่ห่อผี ต่อมาเมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงมีการสร้างวัดขึ้นภายหลัง แม้ว่าจะมีพระสงฆ์สำหรับประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว

แต่ประชาชนก็ยังคงมีความเชื่อและนับถือผี ศาสนาและการถือผีจึงผสมผสานกันอย่างลงตัว การประกอบพิธีทางพุทธศาสนามีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงถึงความเคารพผีด้วยการสร้างหอให้สถิตประจำหมู่บ้าน (จุม ดามะกุล, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2554)

ปัจจุบันลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงยังคงนำคำสอนในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติควบคู่ไปกับการนับถือทั้งผี ในพิธีเลี้ยงผีเจ้านายหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรมทางความเชื่อแล้วช่วงบ่ายจะมีพิธีสวดมนต์เย็นวันรุ่งขึ้นทำบุญเลี้ยงพระจึงถือว่าเสร็จสิ้นพิธี ความเชื่อทั้งทางผีและทางพุทธจึงมีความสำคัญและสัมพันธ์กับวงจรวิถีชีวิตของชาวลาวครั้งตั้งแต่แรก ปฏิสนธิจนถึงสาระสุดท้ายของชีวิต

ด้วยความเชื่อ ความศรัทธาต่อผีบรรพบุรุษ ซึ่งลาวครั้งเชื่อว่าเป็นชนชั้นเจ้านายผู้ครองเมืองเป็นผู้นำหรือวีรบุรุษในตำนาน (Mythical hero) ที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ หลาย ๆ หมู่บ้าน จึงตั้งศาลหรือหอ และอัญเชิญดวงวิญญาณของสิ่งที่เคารพนับถือให้มาสถิตประจำศาลหรือหอเพื่อคอยดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับลูกหลานในชุมชน จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในพื้นที่กล่าวว่าหอเจ้านายประจำหมู่บ้าน(บ้านทุ่งผกูด บ้านกงลาดและพื้นที่ใกล้เคียง) มีอายุกว่าร้อยปีสืบทอดต่อ ๆ กันมาได้รับการปรับเปลี่ยนวัสดุการก่อสร้างยุคสมัยจากวัสดุที่เป็นใบไม้ใช้มุงหลังคาปรับเปลี่ยนมาเป็นสังกะสีและกระเบื้อง อย่างเช่นปัจจุบัน หอผีเจ้านายดังกล่าวคาดว่าน่าจะตั้งขึ้นพร้อมกับการตั้งหมู่บ้านนั้น ๆ (จุม ดามะกุล, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2554) บริเวณที่ตั้งหอเจ้านายมักเป็นส่วนที่เชื่อว่าเป็นใจกลางของหมู่บ้านเป็นป่าทึบ เนินดิน มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมร่มรื่นและเป็นพื้นที่ที่มีสภาพสมบูรณ์ทางระบบนิเวศน์ ทั้งป่าไม้และสัตว์ป่า สถานที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของหอเจ้านายจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อของกลุ่มลาวครั้ง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ใครผ่านไปมาต้องยกมือไหว้หรือบอกกล่าวเป็นสถานที่ต้องห้าม เช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่าบริเวณรอบ ๆ หอหรือนำพื้นที่ไปใช้โดยไม่ได้บอกกล่าวและการดูหมิ่นเหยียดหยามประพุดติในสิ่งสามกอนาจารบริเวณที่ตั้งหอ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามก็จะได้รับการลงโทษต่าง ๆ นา ๆ จากเจ้านาย ขณะเดียวกันหากชุมชนต้องการใช้พื้นที่บริเวณใกล้เคียงดังกล่าวจะต้องทำพิธีเข้าทรงวิญญาณเจ้านายเพื่อสอบถามและขอความเห็นก่อนเสมอว่ายินยอมให้ใช้พื้นที่หรือไม่ ผลจากการสอบถามเป็นอย่างไรต้องปฏิบัติตามเช่นนั้น ซึ่งในความเป็นจริงหากเจ้านายไม่ยอมก็ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะฝ่าฝืนและที่สำคัญหอเจ้านายเป็นสถานที่ที่มีผู้คนมารวมตัวในการประกอบพิธีกรรมทั้งที่เป็นส่วนรวมและส่วนตัวเท่านั้นไม่ปรากฏว่ามีการนำสถานที่ดังกล่าวไปใช้ประกอบพิธีอย่างอื่น ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงลักษณะของพื้นที่ในคติไทยสรุปได้ว่า ในด้านที่อยู่อาศัยคนไทยจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ อย่างชัดเจน คือส่วนหนึ่งเป็นเขตที่อยู่อาศัยของคนในครอบครัว อีกส่วนหนึ่งเป็นสถานที่อยู่หรือที่สถิตพักพิงของดวงวิญญาณสิ่ง

ที่ตนและครอบครัวให้ความเคารพ พื้นที่ส่วนนี้ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ หากอยู่ภายในบ้านหรือบริเวณบ้านลูกหลานก็จะไม่ล่วงเกิน ไม่กระทำการอันเป็นการไม่เคารพ หากเป็นของส่วนรวมชาวบ้านก็จะให้ความเคารพนับถือและหวงห้ามพื้นที่เขตนี้นี้มาก บุคคลใดจะกระทำ บุกรุกหรือละเมิดไม่ได้ สถานที่ดังกล่าวจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรม (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2534, หน้า 180-192)

ลาวครั้งจึงสร้าง “หอ” ไว้เพื่อให้ดวงวิญญาณของเจ้านายได้สถิตและเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านาย จากการสำรวจพื้นที่ตำบลห้วยด้วน และตำบลคอนรวก ตำบลเสาเต่า ตำบลลำเหย ตำบลบ้านหลวงซึ่งเป็นใกล้เคียงพบว่า “หอ” ของลาวครั้งตั้งบริเวณที่มีป่าร่มรื่น เงียบสงบ มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมและตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของหมู่บ้าน ไม่ห่างจากชุมชนมากนักชาวบ้านสามารถเดินทางไปมาได้สะดวก บริเวณรอบ ๆ หอจะรายล้อมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ปกคลุมทั่วพื้นที่ทำให้พื้นที่ร่ม มีโต๊ะ เก้าอี้ และสถานที่สำหรับจัดพิธีกรรม การได้มาซึ่งตำแหน่งสถานที่ตั้งหอขึ้นจะต้องทำพิธีเชิญวิญญาณเจ้านายมาประทับร่างทรงเพื่อสอบถามถึงตำแหน่งที่ตั้งของหอว่ามีความพึงพอใจและประสงค์จะอยู่ตำแหน่งใดของพื้นที่ในหมู่บ้านให้เลือกตามความต้องการ ดังนั้นการเลือกสถานที่ตั้งหอเจ้านายมิได้เกิดจากการตัดสินใจของคนหนึ่งคนใดแต่เกิดจากการสอบถามจากเจ้าของที่ที่จะมาอาศัยอยู่โดยตรง แล้วจึงลงมือสร้าง

ลักษณะโครงสร้างหอผีเจ้านาย

ภาพที่ 21 ลักษณะของหอผีเจ้านาย (1)

ภาพที่ 22 ลักษณะของหอผีเจ้านาย (2)

หอผีเจ้านายของลาวครั้งมีด้วยกัน 7 หลังตั้งเรียงเป็นแถวแต่ละหลังจะมีลักษณะโครงสร้างและรูปแบบเหมือนกัน โดยมีหอหลักซึ่งเป็นหลังใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลางของหอ 2 หลัง เชื่อว่า สองหลังนี้เป็นที่สถิตของวิญญาณเจ้านาย อีก 5 หลังเป็นที่สถิตของข้าทาสบริวารของเจ้านาย พื้นที่บริเวณด้านล่างของหอสมัยโบราณจากคำบอกเล่าเป็นพื้นดิน การประกอบพิธีชาวบ้านจะตัดใบตองมาปูรองนั่งหรือบางคนก็จะนำเก้าอี้ไม้เล็ก ๆ คิดมือมาด้วยเชื่อว่าจะต้องไม่นั่งสูงกว่าหอ ปัจจุบันมีการปรับให้เป็นพื้นคอนกรีต เหมาะกับการนั่งพักผ่อนในช่วงประกอบพิธีกรรม พื้นที่บริเวณหน้าหอแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งยกพื้นหรือก่ออิฐสูงใช้สำหรับกวนจ้ำนั่งประกอบพิธีกรรม อีกส่วนหนึ่งอยู่ระดับลดหลั่นความสูงลงมาสำหรับให้ชาวบ้านได้นั่งพักขณะร่วมประกอบพิธีกรรม และวางข้าวของเครื่องเช่น ไห้ว บริเวณรอบหอมีห้องเล็ก ๆ plugged ไว้หนึ่งหลังสำหรับเก็บอุปกรณ์ข้าวของเครื่องใช้ ชาวบ้านบริจาคเงินซื้อโต๊ะชุดม้าหินอ่อนมาตั้งไว้ตามโคนต้นไม้ใหญ่ จากการสำรวจพบว่าหอเจ้านายบางหมู่บ้านมีขนาดเล็กบางหมู่บ้านมีขนาดใหญ่ ความสวยงามขนาดของหอเจ้านายนั้นมีผลสืบเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน หมู่บ้านใดเศรษฐกิจดีก็จะบริจาคเงิน วัสดุ จึงทำให้หอแต่ละที่ของลาวครั้งใช้วัสดุไม่เหมือนกัน เช่น บางแห่งใช้กระเบื้องสีและปูพื้นด้วยไม้อย่างคิบบแต่ลงลยจุดบริเวณหลังคาและตัวหออย่างสวยงาม บางแห่งมีขนาดเล็กมุงด้วยสังกะสีและไม้เก่า ๆ สภาพค่อนข้างชำรุด บางแห่งมีของเช่น ไห้วที่เชื่อว่าเจ้านายชอบจำนวนมาก ดังนั้นลักษณะของหอแต่ละแห่งจะสะท้อนระบบเศรษฐกิจ สภาพความเป็นอยู่ รายได้ของ

ชุมชน ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า การมีหอเจ้านายเล็ก เก่า จะทำให้ชาวบ้าน ไม่ให้ความเคารพนับถือ หรือละเลยความเชื่อและพิธีกรรมของบรรพบุรุษแต่อย่างใด ชาวบ้านยังคงปฏิบัติสืบทอดอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน

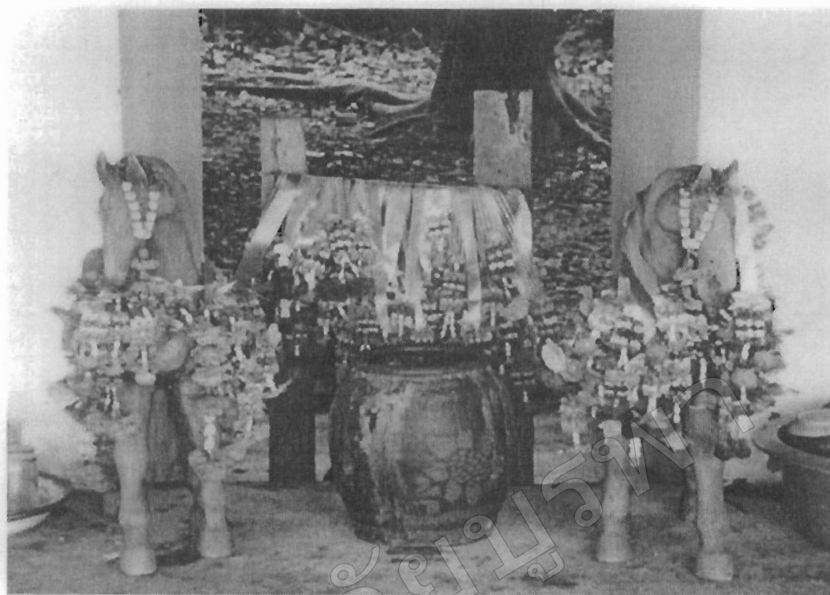
จากการสำรวจและเข้าร่วมกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม “หอผีเจ้านาย” ของลาวครั้งโดย เฉพาะที่ตำบลห้วยค้อนและพื้นที่ใกล้เคียงพบว่า นิยมสร้างหอเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ใช้เสาหลักเพียงต้นเดียวมีลักษณะเหมือนศาลพระภูมิทั่วไป เป็นเรือนไม้ยกสูงจาก พื้นดินประมาณ 1 เมตรถึง 1 เมตรครึ่ง ขนาดกว้างประมาณ 2 เมตร ยาวประมาณ 3 เมตร ด้านล่างเสา มีทั้งแบบใช้ไม้และเสาปูนรองรับ ส่วนปลายเสาสร้างเป็นเรือนยอด หลังคาหน้าจั่วมุงด้วยสังกะสี หรือกระเบื้อง ข้างละประมาณ 2-3 แผ่น ปัจจุบันยังคงปรากฏลักษณะของเสาแบบต้นเดียวแทบทุก หอ

2. ใช้เสาสี่ต้นมีทั้งเสาปูนและเสาขนาดสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร สร้างเรือนบน ปลายยอดมุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้องเป็นหน้าจั่วลักษณะการสร้างหอแบบเสาสี่ต้นจะช่วยให้หอ มีความคงทนกว่าแบบต้นเดียว ไม่ต้องซ่อมแซมบ่อยครั้งและนิยมสร้างหอแบบเสาสี่ต้นเฉพาะสอง หลังใหญ่เท่านั้น

ภาพที่ 23. เชื้อนซ้างเชื้อนม้าหรือบันไดหลักเมือง

ภาพที่ 24 เชื้อนซ้างเชื้อนม้าหรือบันไคหลักเมือง

หอเจ้านายแต่ละหลังนิยมสร้างด้วยไม้กระดาน ภายในเป็นห้องโล่งแบ่งเป็น 2 ห้อง ใช้สำหรับตั้งเครื่องเช่น ไหว้ รูปปั้นสัตว์ เช่น ซ้าง ม้า เลือ (สัตว์ทั้ง 3 ชนิดนี้เชื่อว่าเป็นพาหนะของวิญญานที่นับถือ) แก้วน้ำ เชิงเทียน ขี้ขาว ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับเจ้านาย เช่น มีด คาบ กล้องสูบบุหรี่ (ยาเส้น บ้องกัญชา) ไหหลวง เป็นต้น ด้านล่างของแต่ละหอ ทำเป็นพื้นที่ยกสูงขึ้นเหนือพื้นดินพอประมาณ ใช้น้ำทำหรือเทปูนเป็นฐาน สำหรับใช้เป็นแท่นจุดเทียน-ธูป เช่น ไหว้ของแต่ละหอ และที่ขาดไม่ได้ก็คือ ส่วนของหลักเมืองบริเวณบันไคที่ชาวลาวครั้งเรียกว่า "เชื้อนซ้างเชื้อนม้า" ลักษณะของบันไคเชื้อนซ้างเชื้อนม้านั้นพบว่าส่วนนี้จะอยู่บริเวณด้านหลังกลางหอใหญ่ 2 หอ ทำเป็นบันไคเล็ก ๆ มี 1-2 ชั้น บริเวณบันไค มีพวงมาลัย คราน น้ำตาเทียนและไม้สำหรับไว้ตีหัวไก่ตั้งอยู่ประจำ บริเวณนี้ใช้สำหรับเพชฌฆาตฆ่าหมูและไก่ โดยพาดส่วนคอลงที่ชั้นบันไคแล้วฆ่าหรือใช้วิธีทุบหัวเพื่อให้เลือดหยดลงบนชั้นบันไค

ภาพที่ 25 ภายในหอผีเจ้านาย

โดยปกติการสร้างหอของชาวลาวครั้ง ประจำแต่ละหมู่บ้านนั้นมักจะมีร่างทรงประจำ เพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ หากหอในท้องที่ใด ไม่มีร่างทรงประจำก็จะไปเชิญร่างทรงของ หออื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียงมาประกอบพิธีกรรม ที่ตำบลห้วยคั่นและหมู่บ้านใกล้เคียง มีจำนวน หอเจ้านายทั้งหมด 6 หอมากกว่าท้องที่ตำบลอื่น ๆ ในอำเภอคอนตูม มีร่างทรง 2 ท่าน คือร่างทรง เจ้าพ่อแสนหาญ และร่างทรงเจ้าพ่อสิงโหนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าพ่อเฒ่าเพี้ย แม่เฒ่าเพี้ย ร่างทรงเจ้า พ่อสองท่านนี้เชื่อว่าเป็นพี่น้องเมื่อมีการทรงเจ้านายจึงเชิญ ทั้งคู่เสมอ เจ้าพ่อแสนหาญสถิตอยู่หอ บ้านกงลาดส่วนร่างทรงเจ้าพ่อสิงโหนสถิตอยู่หอบ้านคอนรวก ส่วนหอที่ยังไม่มีร่างทรงประจำ สถิตอยู่ก็คือ หอบ้านทุ่งผักกูด หอบ้านเลาเต่า หอบ้านสระสี่เหลี่ยมและหอบ้านทุ่งพิชัย วันประกอบ พิธีเลี้ยงปีจึงต้องเชิญร่างทรงจากหอใกล้เคียงมาประประทับทรง การแต่งตั้งร่างทรงขึ้นใหม่จะมีการเชิญร่างทรงใหญ่มาทำพิธีให้ เพราะเชื่อว่าเป็นพิธีศักดิ์ใหญ่ในบรรดา 11 องค์ นั่นก็คือ ทรงคิ่ง สระทองยี่น ปัจจุบันอายุ 98 ปี เป็นร่างทรงมา 62 ปี สถิตอยู่ที่หอบ้านหนองหัวช้าง

ภาพที่ 26 นายตัง สระทองยืน อายุ 98 ปี ร่างทรงใหญ่ในอำเภอคอนตูม

ภาพที่ 27 นายจำลอง อินแสน อายุ 68 ปี ร่างทรง ที่ตำบลห้วยด้วน

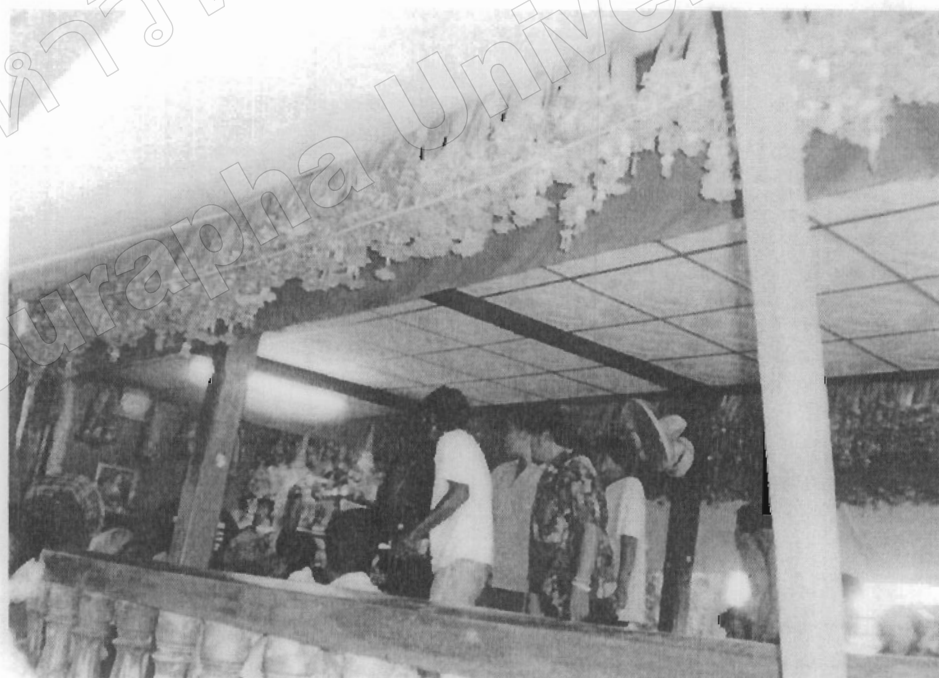
ภาพที่ 28 นาย วุฒิ คำจำ อายุ 54 ร้างทรง ที่ตำบลห้วยคั่น

สำหรับหอยที่ยังไม่มีร้างทรง เช่นหอยที่บ้านทุ่งผักกูดนั้นร้างทรงในพิธีกล่าวที่บ้านทุ่งผักกูดขณะนี้ร้างทรงเกิดขึ้นในหมู่บ้านแล้ว เป็นลูกหลานลาวครั้ง แแต่ร้างทรงนั้นยังเด็ก อายุประมาณ 12 ปี ผมยังไม่หอมพอ ยังไม่สามารถประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ จึงยังไม่จับมาเป็นร้างทรง และเมื่อเด็กอายุครบ 27 ปี เมื่อไหร่ ก็จะมีร้างทรงมาประทับอยู่ด้วย (สำลอง อินแสน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2554)

จากการลงพื้นที่สำรวจ โครงสร้างลักษณะของหอยเจ้านาย ที่จังหวัดนครปฐม พบว่าสถานที่ตั้ง โครงสร้างรูปแบบการก่อสร้างจะมีลักษณะแบบเดียวกัน คือ มี 7 หลัง หลังคาเป็นหน้าจั่ว มีเพียงบางแห่งเท่านั้นที่เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น เหลือหลังใหญ่เพียง 1 หลัง และหลังเล็ก 6 หลัง การปรับเปลี่ยนโครงสร้างหอยเจ้านายดังกล่าวมาจากจำนวนประชากรของกลุ่มลาวครั้งที่อาศัยในแต่ละพื้นที่และระบบเศรษฐกิจของชุมชน ส่วนคำเรียกขานที่ลาวครั้งใช้เรียกสิ่งที่มีค่านับถือมีค่าว่า พ่อเฒ่า ปู่เสี่ยย่าเสี่ย เจ้านาย เจ้าพ่อ (เจ้าพ่อ การเรียกสิ่งนับถือว่าเจ้าพ่อนั้นพบว่าเช่นเดียวกับลาวครั้งพื้นที่อื่น ๆ ต่างก็ใช้คำเรียกขานที่คล้ายคลึงกัน เช่น ลาวครั้งที่อำเภอ นครไทย เรียกว่า “พ่อเฒ่า” ลาวครั้งชาวไทเลยที่จังหวัดเลยเรียกว่า “เจ้าพ่อ” หรือ “เจ้านาย”) และนิยมเรียกศาลว่าหอยเช่นเดียวกับทางภาคอีสานลักษณะ โครงสร้างของหอยเจ้านายในจังหวัดนครปฐม โดยเฉพาะอำเภอดอนตูมและอำเภอไกล่เคียง

ภาพที่ 30 แผนที่บ้านสามควายเผือก (แผนที่บ้านสามควายเผือก, 2555)

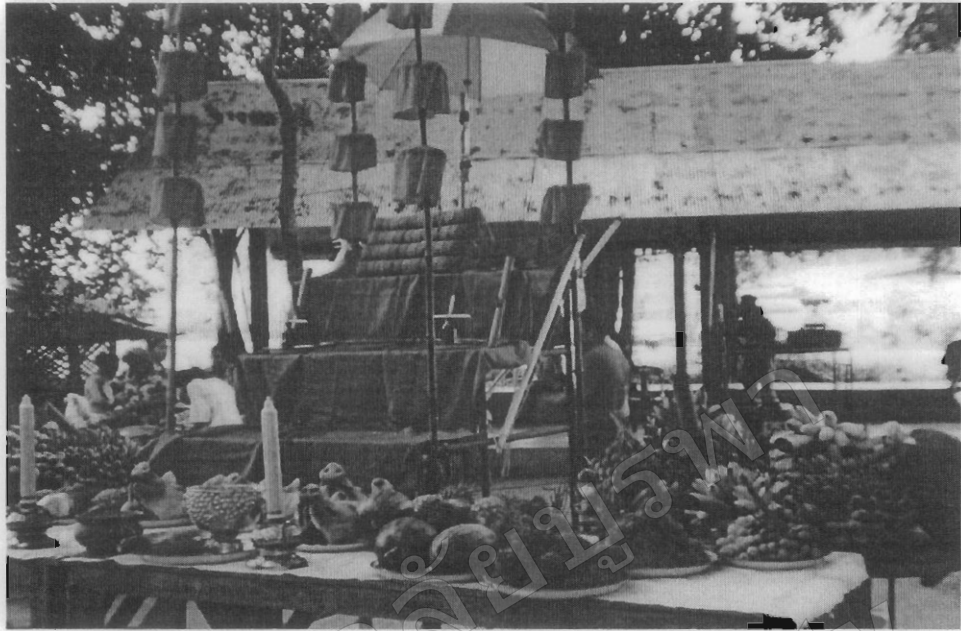

ภาพที่ 31 หอผีเจ้านายบ้านโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

1. หอเจ้านายบ้านโพรงมะเดื่อ

ตำบลโพรงมะเดื่อมีทั้งหมด 17 หมู่ มีจำนวนประชากรปะปนทั้งคนไทยคนจีนและกลุ่มลาวครึ่ง หมู่บ้านที่มีกลุ่มอาศัยค่อนข้างหนาแน่น คือ หมู่ 1 บ้านนา หมู่ 3 บ้านหนองอีแซ่ หมู่ 5 บ้านโพรงมะเดื่อ บ้านหนองลาดหญ้า และหมู่ 10 บ้านไร่ จากคำบอกเล่าคนในพื้นที่กล่าวว่าในอดีตทั้งตำบลเคยมีลาวครึ่งอาศัยอย่างหนาแน่น ปัจจุบันในบางหมู่บ้านลาวครึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพื้นที่ เนื่องจากถูกผสมผสานกลืนกลายเป็นคนไทยส่วนใหญ่ในพื้นที่ บางหมู่บ้านมีเพียงไม่กี่ครัวเรือน ลูกหลานแต่งงานแยกย้ายไปอยู่ต่างพื้นที่จึงทำให้กลายเป็นคนส่วนน้อยไปในที่สุด (สายพล พรหมมา, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2554)

ตำบลโพรงมะเดื่อ มีหอผีเจ้านาย 1 แห่ง ตั้งอยู่หมู่ 5 บ้านโพรงมะเดื่อ ชาวบ้านเรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อคำเมือง” หรือแสนคำเมือง (ขุนดาบ) ลักษณะหอเจ้านายยังคงปรากฏร่องรอยของหอที่มีโครงสร้างแบบดั้งเดิมอยู่ 6 หลัง สำหรับหลังที่ 7 มีการปรับเปลี่ยนลักษณะโครงสร้างของหอที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของวิญญาณให้มีขนาดใหญ่ยกพื้นครึ่งไม้ครึ่งปูน มีบันไดข้างบันไดมาอยู่บนหอ ด้านบนหอแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ใช้วางเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ และส่วนที่ให้ผู้มาประกอบพิธีกรรมนั่งจัดวางสิ่งของ พื้นที่ส่วนนี้บรรจุผู้คนที่ได้ประมาณ 5-6 คน ส่วนอีก 6 หลัง มีขนาดเล็ก ใช้เสาเพียงต้นเดียว ยังคงมีลักษณะเหมือนกับที่อื่น ๆ ที่ยังคงรูปแบบเดิม ๆ หลังคาหน้าจั่ว สำหรับที่บ้านโพรงมะเดื่อบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า หรือหลักเมืองจะตั้งอยู่ด้านหน้าขวามือทางบันไดขึ้นหอหลังใหญ่อีกหนึ่งหลังซึ่งเป็นบันไดเล็ก ๆ สำหรับตีหัวไก่และฆ่าหมู พื้นที่บริเวณกลางลานมีการตั้งศาลเพียงตา (ศาลฟ้าดิน) ขึ้นสูงเหนือศีรษะในวันเลี้ยงปีชาวบ้านจะจัดเครื่องเซ่นไหว้และเชิญร่างมาประทับทรง เป็นพิธีทางลาวผสมกับทางจีนเนื่องจากมีคนจีนอาศัยอยู่ด้วย ปัจจุบันชาวบ้านยังคงประกอบพิธีกรรม เช่น เสียดี เสียดีปี แก้มะ แก้มัน เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ โดยมีกวนประจำหอและบริวารอีกจำนวนหนึ่ง เป็นผู้นำการประกอบพิธีกรรม การทำเขื่อนช้างเขื่อนม้า หรือบันไดสองจุดนั้นผู้วิจัยคาดว่าส่วนด้านบนเป็นที่สำหรับเจ้านายอาศัยอยู่ จึงต้องมีบันไดเล็ก ๆ ซึ่งเป็นจุดที่สำคัญเป็นสัญลักษณ์ ส่วนบริเวณหน้าหอผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเพื่อความสะดวกในการเคารพ กราบไหว้และเซ่นไหว้หมู ไก่ด้วยวิธีฆ่า จากการสัมภาษณ์ของผู้ที่คุ้นเคยในพื้นที่มาประกอบพิธีกรรมผู้อาวุโสเล่าว่า บ้านโพรงมะเดื่อมีประชากรทั้งคนไทย คนจีนและกลุ่มลาวครึ่ง กลุ่มลาวครึ่งมีการแบ่งแยกที่อยู่อาศัยออกเป็นกลุ่มเป็นหมู่บ้านอย่างชัดเจน (เมื่อเทียบกับคนในพื้นที่แล้วกลุ่มลาวครึ่งจะเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น) โครงสร้างของหอมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจในชุมชนอยู่ในขั้นดี การดูแลทำนุบำรุงหอจึงมีงบประมาณและมีศักยภาพมากพอที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลง โครงสร้างหอเจ้านายได้มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ

ภาพที่ 32 ศาลเพียงตาหรือศาลฟ้าดิน

ภาพที่ 33 หอเจ้านายบ้านสามควายเผือก

2 บ้านสามควายเผือก

บ้านร วมะเดื่อ ตำบลสามควายเผือก ประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่ จำนวนประชากรที่เป็นลาครัง มีอยู่ด้วยกัน 2 หมู่ คือ หมู่ 3 และ หมู่ 6 และที่บ้านทุ่งน้อย หมู่ที่ 7 หอเจ้านายตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อเจ็ดศาล” ตามจำนวนศาลที่ปรากฏ พื้นที่ดังกล่าวอยู่ใกล้เขตอำเภอเมืองนครปฐมมากที่สุด ลักษณะของชุมชนค่อนข้างเจริญเนื่องจากมีโรงงานหลายประเภท ทำให้ระบบเศรษฐกิจค่อนข้างที่ดีกว่าที่อื่น ๆ พื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งศาลเจ้านายนั้นอยู่ลึกลงไปจากถนนหากไม่สังเกตก็จะไม่ทราบว่า มีหอเจ้านาย ลักษณะหอเจ้านายมีทั้งหมด 7 หลัง รูปทรงเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ ตัวหอทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นปูนซีเมนต์ที่ก่อสูงจากพื้นขึ้นมาประมาณครึ่งเมตร แต่ละหลังได้รับการก่อสร้างด้วยวัสดุที่ดีคงทน เน้นทาสีแดงประดับด้วยฉัตร 9 ชั้นทุกหลัง ถัดออกไปจะเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าที่ ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างเหมือนกับศาลเจ้าที่โดยทั่วไปของคนไทย บรรยากาศบริเวณที่ตั้งศาลมีต้นไม้ใหญ่หลายต้นทำให้พื้นที่มีความร่มรื่น ด้านหน้าศาลมีโต๊ะเก้าอี้ ม้านั่งหลายชุด

แม้ว่าหอเจ้านายของบ้านร วมะเดื่อ ยังคงมีลักษณะเดิม ๆ แต่สิ่งของ เครื่องใช้ เครื่องสักการะที่สำคัญและจำเป็นมีลักษณะแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ มากที่สุด โดยเฉพาะตรงเขื่อนข้างเขื่อนมาใช้ไม้ทำบันไดมีจำนวน 3 ชั้น ตั้งอยู่ด้านซ้ายห่างจากข้างศาลใหญ่เพียงเล็กน้อย ถัดมาเป็นหลักเมือง (โดยปกติตำแหน่งตั้งเขื่อนข้างเขื่อนม้าและหลักเมืองจะต้องอยู่ตรงกลางระหว่างหอใหญ่ 2 หลัง) ด้านหน้าของหอแต่ละหลังมีโต๊ะหินชุดสำหรับตั้งสิ่งของเครื่องเช่น ไห้ว ประเภทกระดาง รูป รวงเจมเทียน รวงเหล็กสำหรับห้อยพวงมาลัย และพื้นที่สำหรับตั้งอุปกรณ์ประจำหอเช่น ไหหลวง ไหใส่เหล้า จอกแก้วเล็กสำหรับกวนหวัดเหล้า เครื่องสักการะที่อยู่ในหอ นอกเหนือจากชั้น 5 หาก พลุ ม้าไฟ ปรากฏว่ามีการนำนางรำ นางละคร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูป เข้ามาดังในหอเป็นจำนวนมาก รวมถึง ซ้าง ม้า ทหาร เก็นตัน นอกจากนี้ยังปรากฏการสร้างศาลเพียงตาในวันประกอบพิธีเลี้ยงผีมีกรจัดเครื่องเช่น ไห้ว สักการะมาประกอบจนกลายเป็นสิ่งที่ต้องทำในวันเลี้ยงผี ปรากฏการณ์ที่มีการนำเครื่องเช่น ไห้ว ระเภททง ระละคร พระ มาไว้ในหอและปรากฏการณ์สร้างศาลเพียงตามีการเชิญเจ้ามาเข้าทรง (ไม่ใช่ร่างทรงผีเจ้านาย) นั้นเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีจำนวนคนไทยและคนจีนมากกว่าลาครัง จึงปรากฏเครื่องเช่นสรวงประเภทของคนจีน ซึ่งชาวบ้านเล่าว่าที่นี่มีศาลเจ้านายก็จริงแต่การประกอบพิธีกรรมค่อนข้างหายไปทางจีนและไทยมาก ซึ่งในอดีตไม่มีจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ใกล้กับที่ตั้งศาลเล่าว่าในอดีตพื้นที่สำหรับตั้งหอ นั้นกว้างมาก ปัจจุบัน พื้นที่ส่วนหนึ่งกลายเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน มีก วนประกอบหน้าที่หวัดเหล้าชื่อปุวย ปาน้อยนันท ซึ่งปัจจุบันเสียชีวิต ร่างทรงก็เสียชีวิต และ ไม่มีการจับกวนคนใหม่ ศาลแห่งนี้ได้ยังคงมีการประกอบพิธีกรรม พิธีเลี้ยงผี ที่ยังคงปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 7 ของทุกปี

ส่วนพิธีอื่น เช่น การบะ การบหมียู่บ้างโดยชาวบ้านที่ยังคงรักษาแบบเดิมจะเข้าไปกราบไหว้ บน ด้วยตัวเอง ส่วนพิธีอื่น ๆ ไม่ปรากฏการประกอบพิธีกรรม เนื่องจากเป็นหอที่ไม่มีผู้ประกอบ พิธีกรรมและเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ลาวครั้งเป็นเพียงส่วนน้อย การปฏิบัติ ขั้นตอนต่าง ๆ จึงมี การปรับเปลี่ยน ตัดไปจนเกือบหมด

ในวันประกอบพิธีเลี้ยงผีชาวบ้านยังคงนำไก่ต้มสุก ข้าวสุก ผลไม้ อาหาร เครื่องเซ่นไหว้ ต่าง ๆ มาเซ่นหอ (อดีตใช้ไก่เป็นและต้องมาฆ่าที่เขื่อนซำงเขื่อนม้า) โดยต่างคนต่างนำมาบางคนก็ส่ง ไก่ให้เจ้าหน้าที่ผู้ชายท่านหนึ่งที่ขึ้นประจำตรงหน้าหอใหญ่สองหลังเป็นผู้ถือไก่บางส่วนแล้วใส่ลง ภาชนะก่อนส่งไก่คืนให้เจ้าของ บางคนก็ถือไก่เองเมื่อมาถึงหอก็ส่งให้เจ้าหน้าที่เพื่อนารวมลงใน ภาชนะและมีอีกหลายท่านที่มาถึงหอแล้วนำไก่ขึ้นตั้งบนหอด้วยตัวเองทั้งไว้สักระยะจึงตกลง ไก่ส่วนที่ถือนำมา รนไว้หน้าหอ นั้นเมื่อเสร็จสิ้นพิธีก็จะปรุงเป็นอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมงาน เรียกว่า “ยาพ่อเฒ่า” การเซ่นไหว้เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำเมื่อสาของลงก็กลับบ้าน ผู้อาวุโสเล่าให้ฟัง ว่า หอแห่งนี้เลิกเซ่นไหว้ด้วยไก่เป็นมานานแล้วตั้งแต่ทวน ร่างทรงคนเก่าเสียชีวิตและไม่มี การจับใครไว้ประกอบพิธีกรรมแทน จึงมีการบอกกล่าวกับหอผีเจ้านายไว้ว่าก็ขอให้สิ้นสุดผู้ ประกอบพิธีแบบดั้งเดิม แต่ถึงกระนั้นชาวบ้านที่ยังนับถือก็ยังคงจัดพิธีเลี้ยงให้ทุกปี แต่พิธีจะไม่ เหมือนเดิม เช่น ไก่ที่นำมาเซ่นไหว้ก็จะใช้ไก่ต้มสุกจากบ้านไม่ใช่ไก่เป็น ผู้ดูแลหอกล่าวว่ามีปัจจุบัน หอที่นี่มีการบอกกล่าวให้เป็นเทพแล้ว ด้วยการเชิญร่างทรงของคนจีนมาประทับทรง ดังนั้นจึงไม่ ปรากฏการเซ่นไหว้ด้วยของดิบ ส่วนอาหารที่ประกอบเลี้ยงผู้คนก็มาจากเงินที่ชาวบ้านร่วมบริจาค แล้วแต่ว่าใครจะร่วมริบประทาน (สมศักดิ์ อยู่แก้ว, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2555)

ส่วนบรรยากาศในวันเลี้ยงผีบ้านรางมะเดื่อยังคงความขบขันเหมือนกับที่อื่น ๆ ช่วงกลางคืนมีการเล่นโพงด้วยหนังตะลุง ลีเกะ กลางวันมีทั้งแถววงประยุดต์ดั้งเดิมและรำวงประยุดต์ สมัยใหม่ประชาชนอย่างครึกครื้น มีบรรดาผู้หญิงสวมชุดขาวมาร่วมร่ายถวายหน้าศาลฟ้าดิน และมีร่าง ทรงผู้หญิงชื่อ นางมณี อยู่ญาติมาก อายุ 52 ปี เชื่อว่าเป็นร่างทรง “กุมารทองลูกขุนแผน” มาเดินร่าย รำบริเวณหน้าหอไม่ปรากฏว่ามีการเสี่ยงทายหรือทำนาย สังฆอนและทำนายนำมรดกซื้อมือเหมือน กับร่างทรงผีเจ้านายคนอื่น ๆ ที่ยังเหนียวแน่นทั้งด้านความเชื่อ พิธีกรรม

จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบ้านรางมะเดื่อแห่งนี้ ผู้วิจัยตั้ง ข้อสังเกตไว้ว่าเกิดจกไม่มีผู้สืบทอดการประกอบพิธีกรรมที่มาจาก การจับเหมือนในอดีตนั่นคือเมื่อ คนเก่าเสียชีวิตลงไม่มีใครจับคนร่างทรงทวนและบริวารคนใหม่ขึ้นมาประกอบพิธีแทน แม้จะมี ลูกหลานของร่างทรงหรือทวนหากไม่มีการจับจากผีเจ้านาย จะเข้ามาเป็นเจ้าพิธีแทนก็ไม่สามารถ สร้างความศรัทธาเคารพนับถือและไม่ยอมรับจึงทำให้เกิดการผสมผสานกับกลุ่มคนจีน

ภาพที่ 34 แผนที่อำเภอกำแพงแสน (แผนที่อำเภอกำแพงแสน, 2555)

อำเภอกำแพงแสน

อำเภอกำแพงแสนมีเขตติดต่อกับอำเภอดอนตูม กลุ่มลาวครั้งขยายจากบ้านลำไยเสาบ้านลำเหมาอาศัยอยู่ที่ตำบลวังน้ำเขียว บ้านหนองหัวช้างและตำบลสระสี่มุม บ้านเสื่ออีค้าง

1. บ้านหนองหัวช้าง

ภาพที่ 35 หอเจ้านายบ้านหนองหัวช้าง

บ้านหนองหัวช้าง พื้นที่ติดต่อยกเว้นอำเภอดอนตูมกับอำเภอกำแพงแสน เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มลาวครั้งอพยพจากบ้านลำเหมาตั้งบ้านเรือนปะปนอยู่กับคนไทย จำนวนลาวครั้งที่อยู่มากที่สุดคือ หมู่ 4 หมู่ 5 และหมู่ 12 หอเจ้านายบ้านหนองหัวช้างตั้งอยู่ริมถนน พื้นที่สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมค่อนข้างแคบเพราะอยู่ริมถนนและคลองชลประทานจึงไม่สามารถขยายพื้นที่ออกได้ มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุมอย่างร่มรื่น ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น เลี้ยงปี แก้วเสียดิ โครงสร้างของหอมีลักษณะเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ หลังคาหน้าจั่วมุงกระเบื้องดินล่างก่ออิฐสูงประมาณครึ่งเมตรใช้เสาปูนหล่อสำเร็จรูปทั้ง 7 หลังตรงกลางมีขนาดใหญ่และสูงกว่าหลังอื่น ๆ หอเจ้านายบ้านหนองหัวช้างเชื่อกันว่าเป็นหอใหญ่หรือที่ใหญ่ในการเลี้ยงปีแต่ละปีจะต้องให้หอที่บ้านหนองหัวช้างเลี้ยงก่อนเป็นลำดับแรกต่อจากนั้นหออื่นซึ่งถือว่าเป็นน้องลำดับถัดไปจึงจัดพิธีเลี้ยงได้ (บุญมี จำปาพรหม, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2554)

ในวันประกอบพิธีเลี้ยงปียังคงมีการฆ่าหมู ไก่ ที่บริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้าและจับก่อกมเจ้านายขณะรับของเสวยด้วยวงหมอลำแคนทุกปี และเป็นสถานที่เดียวที่มีร่างทรง กวน ทหารและคนใช้ เดินทางมาร่วมพิธีมากที่สุด ปัจจุบันมีกวน บุญมี จำปาพรหม อายุ 78 ปี เป็นกวนใหญ่

และกวนแดง แอบทองใส อายุ 58 ปี เป็นกวนผู้ช่วย วันประกอบพิธีกรรมชาวบ้านร่วมบริจาคเงิน สำหรับใช้ซื้อหมู ไก่ สำหรับเลี้ยงเช่นไหว้เจ้านาย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยง กรรมการแหกหมูไก่อส่วนหนึ่งสำหรับปรุงเป็นอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมพิธี อีกส่วนหนึ่งหั่นเป็นก้อนสี่เหลี่ยมขนาดกลางและต้มจนสุก กรรมการจะนำหมูทั้งหมดใส่ภาชนะแล้วเดินแจกหมูทีละชิ้นใส่ภาชนะของชาวบ้านที่นำมาวางรวมเป็นแถวไปมาจนกว่าหมูจะหมด หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะมาหีบภาชนะของตัวเองไปประกอบอาหารที่บ้านเชื่อว่าเป็นยา การแจกสิ่งของให้ชาวบ้านนั้นแสดงให้เห็นการเป็นส่วนหนึ่งของคน ในชุมชนในฐานะถูกฝังกันเทียบของผีเจ้านายยอม ได้สิทธิอย่างเท่าเทียมกัน

อำเภอกำแพงแสน กลุ่มลาวครั้งพี่ชายออกจากบ้านลำเหย อำเภอคอนคมก่อนข้างจับกลุ่มอยู่เป็นกลุ่มใหญ่รวมกัน ในบางพื้นที่เท่านั้น บางแห่งยังคงปรากฏห่อผีเจ้านายแต่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งลักษณะของห่อ การประกอบพิธีกรรม และการจัดตั้งของเช่น ไหว้ อย่างเช่นที่ตำบลทุ่งขวาง มีห่อเจ้านาย 7 หลังตั้งอยู่ลึกเข้าไปจากเส้นทางรุดผ่าน บริเวณหอยังคงมีดินไม้ใหญ่น้อยขึ้นอย่างร่มรื่น มีการเปลี่ยนลักษณะห่อหลังใหญ่ตรงกลาง ค่อนข้างสูงกว่าหลังอื่น ๆ ฐานด้านล่างเป็นปูนยกสูงประมาณ ครึ่งเมตร มีบันไดปูนสามขั้นสำหรับให้กวนและผู้มาประกอบพิธีนั่งได้ประมาณ 3-4 คน นั่งประกอบพิธีกรรม ด้านขวามือเป็นส่วนของ เชื้อนข้าง เชื้อนมา หรือบันไดหลักเมืองจำนวน 3 ชั้น ตั้งอยู่บนพื้นปูนยกระดับมีลักษณะเสาต้นเดียวหลังคาหน้าจั่วมุงด้วยสังกะสีมีขนาดเล็ก ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ เช่นเลี้ยงปีทุกปีชาวบ้านเรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อเสือแดง”

ภาพที่ 36 ห่อผีเจ้านายบ้านทุ่งขวางเขตติดต่ออำเภอคอนคมมีการปรับเปลี่ยนรูปทรง

ภาพที่ 37 หอเจ้านายบ้านเสื่ออีค่าง

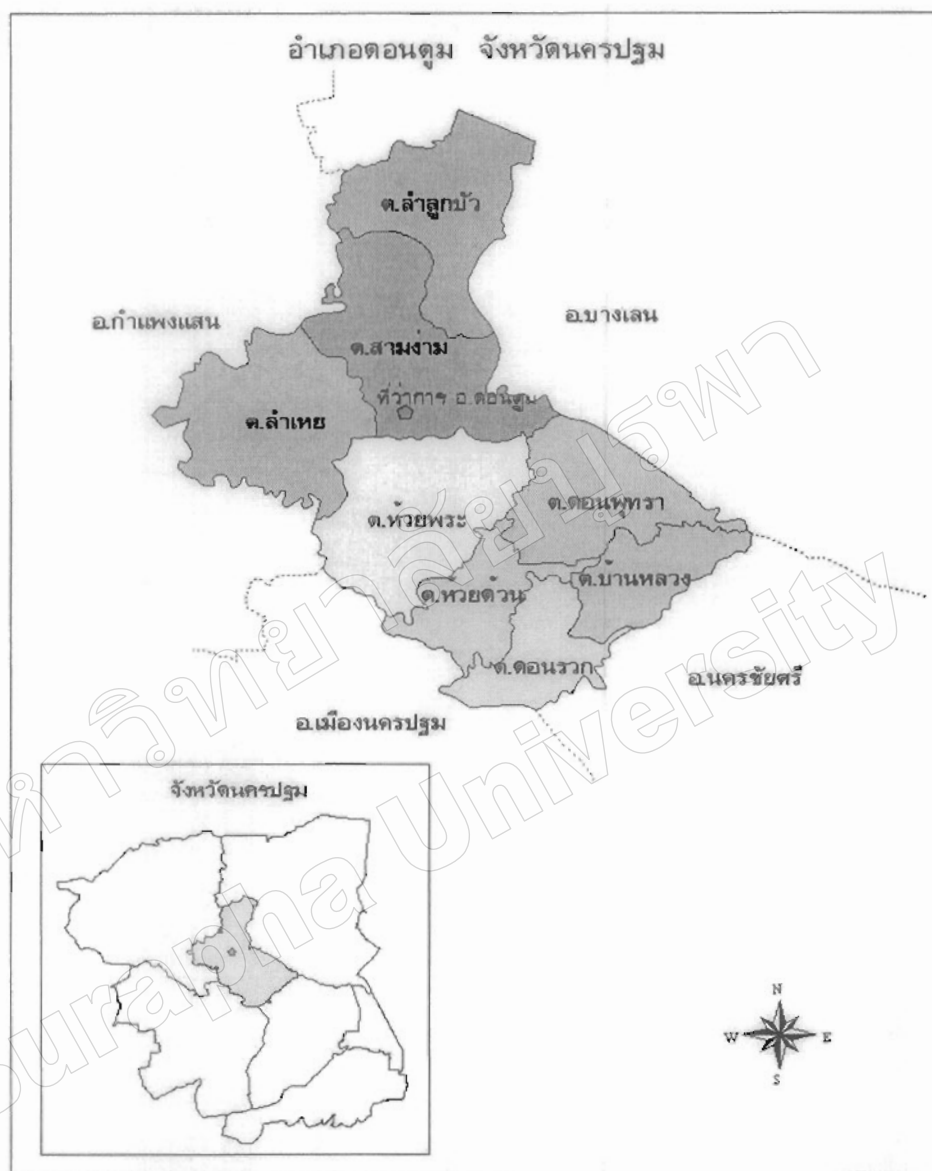
2. บ้านเสื่ออีค่าง

บ้านเสื่ออีค่างกลุ่มลาวครึ่งอาศัยอยู่ที่ หมู่ 6 หมู่ 17 และหมู่ 24 ตำบลบ้านสระสี่มุม กลุ่มลาวครึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อพยพขยายที่ทำมาหากินมาจากพื้นที่อำเภอคอนคมบ้านลำเหย เนื่องจากเป็นเขตพื้นที่ติดต่อกัน ลักษณะของหอเจ้านายในพื้นที่บ้านเสื่ออีค่าง ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 6 บริเวณย่านชุมชน หอเจ้านายยังคงลักษณะโครงสร้างเดิมเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ คือ มีด้วยกัน 7 หลัง หลังใหญ่ 2 หลัง อยู่ตรงกลาง ขนานด้วยหออีก 5 หลังที่มีขนาดเล็กบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือบันไดช้าง บันไดม้า ตั้งอยู่บริเวณระหว่างหอใหญ่ 2 หลัง โดยใช้ไม้ตีเป็นบันได 3 ชั้น และมีโรงเรือนอีก 1 หลัง ไว้สำหรับเก็บข้าวของ เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม รอบ ๆ หอ ได้รับการดูแลบำรุงรักษาจากชุมชนเป็นอย่างดี มีรั้วกันรอบพื้นที่ ดันไม้ใหญ่น้อยชั้นอยู่มากมาย จึงทำให้หอมีความร่มรื่นจากร่มไม้ จากการสอบถามผู้สูงอายุในพื้นที่กล่าวว่า กลุ่มลาวครึ่งในพื้นที่ค่อนข้างเป็นกลุ่มใหญ่ มีความรักความสามัคคีดีมาก ในวันเลี้ยงปีเมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมแล้วจะมีการหว่านทาน (การหว่านทาน ในพิธีกรรมนี้ก็คือ การให้ทานสิ่งของเครื่องใช้ที่มีผู้จิตศรัทธาร่วมบริจาคข้าวของ เครื่องใช้ด้วยการเขียนหมายเลขใส่กระดาษนำไปโปรยให้ชาวบ้านจับนำหมายเลขที่จับได้มารับของรางวัล ส่วนช่วงกลางคืนมีการสมโภชหอเจ้านายด้วยการการละเล่นและการบันเทิง การแสดงชนิดหนึ่งที่มีความคู่กับพิธีเลี้ยงปีนั่นก็คือ การแสดงหนังตะลุง ซึ่งจากการพูดคุย ผู้สูงอายุกล่าวว่า ในช่วงเดือน 7 ขึ้น 7 ค่ำของทุกปี มีหนังตะลุงซึ่งมีการว่าจ้างจากจังหวัดเพชรบุรีมาสมโภช หนังตะลุงนั้นมีตัวหนังคล้าย ๆ กับทางภาคใต้แต่ชื่อตัวหนังนิยมเรียกเป็นภาษาลาว การละเล่นเน้นสนุกสนาน โดยมีแคน เป็นเครื่อง

คนตรีหลัก มีมาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่จำความได้ก็เห็นว่ากลางคืนมีการนำหิ้งตะลุงมาสมโภชในพิธี
เลี้ยงปีทุกปี (ลาน สระทองพิมพ์, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2554)

พื้นที่ดังกล่าวมีจำนวนประชากรที่เป็นกลุ่มลาวค่อนข้างเต็มพื้นที่และห้อมล้อมไปด้วยกลุ่มคนไทย
และคนจีนในหมู่บ้านใกล้เคียง ด้วยจำนวนประชากรที่ยังคงมีจำนวนลาวครั้งมากการประกอบ
พิธีกรรมในด้านความเชื่อต่าง ๆ ยังคงเหนียวแน่น มีร่างทรง และกวนทำหน้าที่ทางพิธีกรรมเกี่ยว
กับผีเจ้านาย เช่น การเลี้ยงปีผีเจ้านาย การแก้ชะ แก่นบน เสียดผี แผลงผี ยังคงได้รับการปฏิบัติสืบ
ต่อมาจนปัจจุบัน

จากการลงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมและสภาพแวดล้อมบริบทของเจ้านายและวิถีความเป็นอยู่
โดยทั่วไปในชุมชนจึงสรุปได้ว่าความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านายใน
พื้นที่ บ้านเสื่ออีด่างนั้นยังคงมีการสืบทอดและคงสภาพเดิม ๆ ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น สำหรับ
ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นก็ไม่มีแตกต่างไปจากลาวครั้งพื้นที่อื่น ๆ ในอำเภอ
ดอนตูม โดยภาพรวมแล้วมาจากสภาพสังคมที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยที่กระจายเข้าสู่
ชุมชนแต่ชุมชนก็ไม่ได้ละทิ้งขนบธรรมเนียม ประเพณีเดิม ๆ ของกลุ่มนำมาผสมผสานเข้ากับวิถี
ชีวิตทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการลดภาวะแห่งการขัดแย้ง และยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

ภาพที่ 38 แผนที่อำเภอตอนตม (แผนที่อำเภอตอนตม, 2555)

อำเภอตอนตม

ประกอบด้วยหมู่บ้านที่เป็นลาวครึ่งและมีหอเจ้านาย ดังต่อไปนี้

1. ตำบลห้วยดวน ประกอบด้วย หอเจ้านายบ้านทุ่งผักกูด หอเจ้านายบ้านกงลาด และหอเจ้านายบ้านสระสี่เหลี่ยม

2. ตำบลคอนรวก ประกอบด้วย หอเจ้านายบ้านคอนรวก
3. ตำบลห้วยพระ ประกอบด้วย หอเจ้านายบ้านเลาเต่า และหอเจ้านายบ้านทุ่งพิชัย
4. ตำบลสามง่าม ประกอบด้วย หอเจ้านายบ้านลำอ้ายเสา ตำบลลำเหย หอเจ้านายบ้านลำเหย และหอเจ้านายบ้านทุ่งสีหลง
5. ตำบลบ้านหลวง ประกอบด้วย หอเจ้านายบ้านหนองกะพี้ และหอเจ้านายบ้านบ้านหลวง

รูปแบบหอเจ้านายที่อำเภอคอนตูมมีลักษณะโครงสร้างการสร้างรูปแบบเดียวกันทุกที่ คือ มี 7 หลัง ใช้เสาต้นเดียว หลังคาหน้าจั่วสามเหลี่ยม สองหลังตรงกลางมีขนาดใหญ่และสูงกว่า หออื่น ๆ ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมอย่างเหนียวแน่น ขั้นตอนวิธีการตลอดจนอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ เหมือนกัน การสืบทอดและแสดงออกของชุมชนในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านายเป็นสิ่งบ่งบอกถึงการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนลาวครั้งพื้นที่นั้น ๆ เชื่อมโยงให้เห็นสิ่งที่หลงเหลือมาจนปัจจุบัน

ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงหอผีเจ้านายที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างจากเดิมซึ่งมีผลทำให้องค์ประกอบในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับผีเจ้านายเกิดการปรับเปลี่ยนไปด้วยโดยเฉพาะหอเจ้านายบ้านหลวง บ้านโพรงมะเดื่อ บ้านสามความเผือก บ้านหนองกะพี้ บ้านทุ่งพิชัย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสื่อให้เห็นถึงวิถีความเป็นอยู่การผสมผสาน ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความเข้มแข็งกว่า ส่วนหอผีเจ้านายที่เป็นพื้นที่หลักในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยคือ หอเจ้านายบ้านทุ่งผักกูดและบ้านกงลาด และหอผีเจ้านายอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงเนื่องจากยังคงรักษา รูปแบบและวิธีการเกี่ยวกับพิธีผีเจ้านายตามแบบอย่างโบราณไว้ได้มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในอำเภอคอนตูม

หอเจ้านายที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ

1. บ้านหลวง

ภาพที่ 39 หอเจ้านายบ้านหลวง

หอเจ้านายที่บ้านหลวง ชาวบ้านเรียกว่า “หอเจ้าพ่อหนู บ้างก็เรียกว่า หอเจ้าพ่ออนุ” มีความร่มรื่นเนื่องจากอยู่ใกล้ต้นไม้ใหญ่ เป็นหอที่มีพื้นที่ตั้งน้อยและแคบ เนื่องจากด้านข้างมีการสร้างบ้านเข้ามาใกล้ชิดบิบบพื้นที่สำหรับตั้งหอ ลักษณะหอเจ้านายของหมู่บ้านนี้ยังคงมี 7 หลัง ตรงกลางมีหลังใหญ่เพียงหลังเดียว อีก 6 หลัง มีขนาดเท่ากันเป็นเสาต้นเดียวหลังคาเป็นจั่วมุงด้วยกระเบื้องสีแดง ผู้อาวุโสในพื้นที่เล่าให้ฟังว่า ในอดีต (ประมาณ 80 ปี มาแล้ว) ช่วงที่มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่นเดิม ๆ จะมีศาลตั้งอยู่ก่อนแล้วแต่มีเพียง 2 หลัง ต่อมาเมื่อมีกลุ่มลาวครั้งเพิ่มมากขึ้นคนเผ่าคนแก่จึงสร้างศาลขึ้นมาเพิ่มอีก 5 หลังตามความเชื่อของกลุ่ม สำหรับเรื่องนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าศาลสองหลังตามคำบอกเล่าน่าจะเป็นศาลเก่าแก่ของคนในพื้นที่ดั้งเดิมซึ่งอาจไม่ใช่กลุ่มลาวครั้ง ผู้อาวุโสเล่าว่าน่าจะเป็นของคนไทยต่อมาเมื่อมีกลุ่มลาวครั้งคนย้ายเข้ามาอยู่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ กลุ่มคนดั้งเดิมจึงถูกกลุ่มลาวครั้งซึ่งมีจำนวนมากกว่กลืนกลาย การเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อจึงกลายเป็นเรื่องเดียวกัน และมีการสร้างศาลเพิ่มมาจนปัจจุบัน (สนิท บรรเทาวงษ์, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2554)

บริเวณหอเจ้านายมีโรงเรือนสำหรับพิธีทางสงฆ์พื้นด้านล่างปูด้วยกระเบื้อง ใช้เป็นพื้นที่สำหรับให้ผู้มาร่วมพิธีกรรม เครื่องเช่นโหว่ที่ตั้งประจำบนหอแตกต่างจากที่อื่น พบว่ามีการนำพระพุทธรูป และสิ่งของที่มิได้มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์บ่งบอกว่าเกี่ยวข้องกับเจ้านายขึ้นตั้งไว้บนหอ ส่วนดอกไม้ บายศรี พวงมาลัย ช้าง ม้า ซึ่งเป็นสิ่งของที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มไม่ปรากฏ แต่ยังคงมีกวน สีนวล ผ่าผาง อายุ 67 ปี ทำหน้าที่เป็นกานประจำหอ พร้อมด้วยผู้ช่วยอีก 3 ท่าน ร่างทรงเป็นผู้หญิงคือ นางสาส์ บุญสุข อายุ 42 ปี เป็นลาวครั้งในพื้นที่แทนคนเก่าซึ่งเสียชีวิต การได้มาซึ่งตำแหน่งดังกล่าวนางกล่าวได้ว่าไม่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษแต่ได้มาด้วยการจับ ก่อนที่จะมาเป็นร่างทรงเกิดอาการไม่สบายเรื้อรังหลังจากถูกจับให้เป็นร่างทรงเจ้าพ่ออนุอาการไม่สบายก็หาย และผู้ช่วย บริวารทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการถือผีเจ้านาย เช่น พิธีเลี้ยงปี ส่วนพิธีอื่น ๆ ค่อย ๆ หายไปที่ละอย่าง

ในวันเลี้ยงปี ชาวบ้านยังคงมาประกอบพิธีกรรมในช่วงเช้าด้วยการนำไก่ต้มสุก ข้าว ผลไม้ มาเช่นโหว่ที่หอเจ้าพ่ออนุ (ไม่มีการเช่นด้วยไก่เป็นมานานนับสิบปีแล้ว) เมื่อมาถึงบริเวณหอ ชาวบ้านจะส่งเครื่องเช่นโหว่ให้กับกวนประจำหอ กวนจะบอกกล่าวด้วยสำเนียงพูดภาษาไทยภาคกลางว่าเป็นของของใคร ชื่ออะไร วันนี้มีอะไรมาเช่นโหว่เจ้าพ่อบ้าง แล้วจึงวางของลงบริเวณหน้าหอ ทิ้งไว้สักระยะจึงลาลง จากการเข้าร่วมพิธีพบว่ากรณำของมาเช่นเจ้าพ่อนั้นมีจำนวนค่อนข้างน้อย กวนใช้ระยะเวลาในการรับของเช่นโหว่จากชาวบ้านประมาณ 1 ชั่วโมง จึงเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยง ขณะประกอบพิธีกรรมกวนจะสวมใส่โสร่งเป็นตา เสื้อคอกลมสีขาว ผ้าขาวม้าพาดบ่า และไม่ปรากฏอุปกรณ์สำหรับขอขมา หลังจากนั้นกวนและผู้ดูแลหอรวมถึงชาวบ้านที่มาช่วยก็จะเตรียมพื้นที่สำหรับทำบุญเลี้ยงพระ ในช่วงเพลบรรยากาศในช่วงทำบุญเลี้ยงพระค่อนข้างคึกคักมีผู้มาร่วมมากกว่าเลี้ยงปีผีเจ้านาย หลังจากเสร็จสิ้นพิธีทางสงฆ์แล้วจึงมีพิธีเข้าทรงและเช่นโหว่ศาลเพียงตา หรือชาวบ้านเรียกว่า “ศาลฟ้าดิน” ลักษณะการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนและวิธีการมีความใกล้เคียงกับที่บ้านสามควายเผือก เนื่องจากที่บ้านหลวงในอดีตรวมกลุ่มลาวครั้งค่อนข้างหนาแน่น ต่อมาเริ่มมีการขยับขยายพื้นที่ทำกินประกอบกับกลุ่มลาวครั้งซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่บ้างก็ขายที่ดินให้กับคนไทยและคนจีนจนในที่สุดเหลือครอบครัวที่เป็นลาวครั้งเพียงไม่กี่ครัวเรือนประชากรปัจจุบันจึงเป็นคนจีนและคนไทย

2. บ้านหนองกะพี้

บ้านหนองกะพี้เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับบ้านหลวง ในอดีตประชากรเป็นกลุ่มลาวครั้งเต็มพื้นที่ ต่อมามีคนจีนและคนไทยเข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่จึงมีการนำอุปกรณ์เช่นโหว่มาผสมผสานเกี่ยวกับพิธีผีเจ้านาย ทำให้สภาพหอมีการปรับเปลี่ยนจากในอดีตมี 7 หลังเหมือนกับพื้นที่ใกล้เคียง ปัจจุบันหอเจ้านายที่บ้านหนองกะพี้มีเพียงหอใหญ่ 1 หลังเท่านั้น ในการประกอบ

พิธีกรรมยังคงมีกวนเป็นผู้ดำเนินพิธีอยู่แต่พิธีมีการปรับเปลี่ยนทั้งอุปกรณ์และวัสดุ ชาวบ้านบางครอบครัวจะไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่หอผีบ้านหลวงเพราะพื้นที่ติดต่อกัน

ภาพที่ 40 หอเจ้านายบ้านหนองกะพี้ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหอ

จึงสรุปได้ว่าชุมชนลาวครั้งที่ตำบลบ้านหลวงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ถูกวัดชนกรรมใกล้เคียง กลืนกลายประกอบกับเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มคนจีนและคนไทยมากกว่ากลุ่มลาวครั้ง ระบบเศรษฐกิจในชุมชนอยู่ในเกณฑ์ดีเนื่องจากมีโรงสีข้าว โรงงานทั้งขนาดขนาดปานกลางและขนาดใหญ่อยู่ในพื้นที่ ดังนั้นเมื่อชุมชนขอเรียไรเงินเพื่อนำมาสนับสนุนปรับปรุงสถานที่สำคัญ ๆ หรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ โรงงานเหล่านี้ให้งบประมาณสนับสนุน ปัญหาที่เกี่ยวกับส่วนนี้คือชุมชนไม่มีผู้นำในการบำรุงรักษาที่ชัดเจน มีเพียงผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมบ่อย ๆ หรือบุคคลที่มีบ้านใกล้กับหอเจ้านายเป็นผู้รับผิดชอบ ความเข้มแข็งและความเหนียวแน่นในเรื่องดังกล่าวจึงทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของลาวครั้งพื้นที่นี้เริ่มปรับเปลี่ยน ผสมผสาน สูญหายไปเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ

3. บ้านทุ่งพิชัย

ภาพที่ 41 หอเจ้านายบ้านทุ่งพิชัย

หอเจ้านายที่บ้านทุ่งพิชัยเป็นหอที่ถูกปล่อยปละละทิ้ง จากผู้คนในชุมชนจากการพุดคุยกับผู้สูงอายุในพื้นที่ เล่าว่าในอดีตหอเจ้านายที่บ้านทุ่งพิชัยไม่ได้ตั้งอยู่ตรงพื้นที่ปัจจุบัน จะอยู่บริเวณทางแยกปากซอยติดกับถนนใหญ่ ที่มีความร่มเย็น ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ต่อมา มีการรื้อถอนและย้ายหอเจ้านายออกจากพื้นที่ดังกล่าวเพื่อใช้เป็นที่ตั้งสำหรับการก่อสร้าง องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพิชัย หอเจ้านายจึงย้ายมาตั้งในพื้นที่ปัจจุบันซึ่งอยู่พื้นที่เดียวกันกับบ้านกวน ในอดีตกวนจะเป็นผู้ดูแลและประกอบพิธีกรรม ปัจจุบันไม่มีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยวปีมานานแล้วชาวบ้านท่านใดจะบนหรือแก้บนก็จะนำสิ่งของมากราบไหว้บอกกล่าวด้วยตนเองซึ่งมีไม่มากนัก สาเหตุหลัก ๆ คือหอเจ้านายแห่งนี้ขาดผู้นำในการประกอบพิธีกรรมนั่นก็คือ กวน ได้เสียชีวิตและไม่มีการจับคนอื่นขึ้นมาแทนตำแหน่งทำให้ไม่มีการสืบทอด รวมถึงตำแหน่งทหาร คนรับใช้และอื่น ๆ จึงไม่มีด้วย มีเพียงบางครอบครัวที่ยังให้การเคารพ ศรัทธา นำพวงมาลัยมากราบไหว้จากการสำรวจพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านพบว่าลาวครั้งบ้านทุ่งพิชัยสภาพบ้านเรือนตั้งอยู่แบบกระจาย ห้อมล้อมไปด้วยกลุ่มคนไทยที่มีจำนวนประชากรมากกว่า อีกทั้งสถานที่ตั้งไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าไปกราบไหว้ ไม่มีป้ายชื่อ และไม่ปรากฏโรงเรียนสำหรับจัดเก็บสิ่งของในการประกอบพิธีกรรมเหมือนหออื่น ๆ จึงทำให้หอเจ้านายแห่งนี้ดูเงียบเหงากลายเป็นหอร้างไปในที่สุด

4. บ้านสระสี่เหลี่ยม

ภาพที่ 42 หอเจ้านายบ้านสระสี่เหลี่ยม

หอเจ้านายบ้านสระสี่เหลี่ยมรูปลักษณะของหอยังคงเดิมมีการเปลี่ยนแปลงในด้าน การประกอบพิธีกรรมและผู้นำ หอเจ้านายตั้งอยู่บริเวณใต้ต้นมะขามใหญ่ห่างจากหมู่บ้านเล็กน้อย บริเวณรอบ ๆ หอ มีต้นไม้ไม่มากนัก มีเพียงต้นมะขามใหญ่ 2 ต้นเท่านั้นที่ให้ร่มเงากับผู้มาประกอบ พิธีกรรมเนื่องจากเป็นพื้นที่ของชาวบ้านในชุมชน รอบข้างหอเจ้านายเป็นไร่นาของชาวบ้านใช้ ปลูกผัก สภาพหอเจ้านายจะมี 7 หลัง เช่นกัน แต่ละหลังมีขนาดเล็กและทรุดโทรมมากที่สุด ใน อำเภอคอนคม ด้วยเหตุที่มีจำนวนลาวครั้งอาศัยอยู่น้อยกว่าจำนวนคนไทย (เฉพาะหมู่ 2 และหมู่ 3) อีกทั้งประชากรในพื้นที่มีอาชีพรับจ้างและปลูกผักขาย ระบบเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น จึงไม่ดี กลุ่มลาวครั้งจัดว่าเป็นส่วนเพียงส่วนน้อยในพื้นที่แต่ยังคงมีกวนและบริวารเป็นผู้นำในการ ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านายมาจนปัจจุบัน ถึงแม้ว่าหอเจ้ามีขนาดเล็กและทรุดโทรม มากกว่าที่อื่น แต่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านายอย่างเหนียวแน่น (แฉ บัญประสพ, สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน 2554)

โดยสรุปแล้ว พบว่าสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้หอเจ้านายตามที่กล่าวมาเปลี่ยนแปลงไป จากรูปแบบดั้งเดิมน่าจะมาจากจำนวนประชากรในพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความ เหนียวแน่นความเข้มแข็งของคนในชุมชน เช่น ที่บ้านหลวง มีจำนวนลาวครั้งน้อย มีกลุ่มคนจีน

และคนไทยมากกว่า จึงทำให้สัญลักษณ์และรูปแบบการประกอบพิธีกรรมค่อนข้างกลายไปจากดั้งเดิมมาก ส่วนที่งานทุ่งพิจัย มีปัจจัยหลักมาจากการขาดผู้นำและไม่มีการสืบทอดสานต่อตำแหน่งที่สำคัญต่าง ๆ จึงทำให้ไม่มีการประกอบพิธีกรรม สำหรับที่บ้านสระสี่เหลี่ยมปัจจัยหลักมาจากระบบเศรษฐกิจในชุมชนและจำนวนประชากรในพื้นที่ที่มีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรในพื้นที่ทั้งหมด

ตำบลห้วยด้วน (บ้านกงลาดและบ้านทุ่งผักกูด) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลหลักเป็นชุมชนลาวครั้งแห่งเดียวในจังหวัดนครปฐมที่ยังคงเหนียวแน่น ในด้านการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านายที่ยังคงดำรงรูปแบบตามบรรพบุรุษไว้ได้เหมือนอดีตทั้งในรอบปีและรอบชีวิต เช่น พิธีเลี้ยงปีเจ้านายที่จัดอย่างใหญ่โต เช่น พิธีเลี้ยงปี พิธีเสียผี พิธีแก้กะ พิธีขึ้นผี เป็นต้น ตามแบบอย่างที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ด้านประเพณีแห่ทางตรง หรือผ้าป่าลาว บุญชำระหรือบุญกลางบ้าน รวมถึงประเพณีเกี่ยวกับชีวิต พิธีแต่งแก้ พิธีดอกหลักปี เป็นต้น ส่วนข้าวของเครื่องใช้อุปกรณ์ในการเช่น ไหว้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมไปตามยุคสมัย เช่น ก่อนหน้าประมาณ 20 ปี การเช่น ไหว้ยังคงต้องใช้ตัวคุ่นเป็นหลักเพราะเชื่อว่าเจ้านายชอบ แต่ในปัจจุบันใช้ต้องหมกแทน เนื่องจากคุ่นเป็นสัตว์ที่หายาก เช่นเดียวกับการใช้เหล้าซึ่งเป็นเครื่องเช่น ไหว้เกี่ยวกับพิธีกรรมผีเจ้านายในอดีตเหล้า 1 ไห ก็จะต้องใช้ 1 ไหจริง ๆ มากเช่น ไหว้ ปัจจุบันมีการปรับมาเป็นเหล้า 1 ขวด (1 ไห) แต่เป็นเพียงเหล้าแบ่งใส่ขวดขนาดเล็กเท่านั้น เครื่องเช่น ไหว้ที่ยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงในพิธีเลี้ยงปีผีเจ้านายคือ ใก่อเป็นจะต้องใช้ใก่อสีดำเฉพาะคนที่เป่าลูกฝิ่งกันเทียน ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมเลี้ยงใก่อดำไว้ที่บ้านเพื่อไว้ประกอบพิธีกรรมในวันเลี้ยงปี ด้วยความเชื่อต่อกันว่าคนสมัยโบราณกินเฉพาะใก่อบ้านสีดำ ส่วนใก่ออย่างเช่นปัจจุบันนั้นคนโบราณไม่รู้จักถึงแม้ว่านำมาเป็นเครื่องเช่น ไหว้ ก็เชื่อต่อกันมาว่าเจ้านายจะไม่รับ ด้วยความกลัวที่จะไม่ได้รับการคุ้มครองปกป้องรักษาจากเจ้านาย ในวันเลี้ยงปีจึงไม่ปรากฏการนำใก่อเป็นสีขาว (ปกติใช้สีดำ) จากผู้ที่เป่าลูกฝิ่งกันเทียนมาเช่น ไหว้เจ้านาย (สัมเช่า บุตรพันธ์ สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ยังพบว่าในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านายสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีกรรมนั้นก็คือเครื่องสักการะและเครื่องบวงสรวงเช่น ไหว้สำคัญๆตามคติความเชื่อโบราณของชาวลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง ประกอบด้วยสิ่งของดัง

5. เครื่องคายและวัตถุ สิ่งของ ที่เกี่ยวข้องกับผีเจ้านาย

ธวัช ปุณ โฉนท กล่าวถึง เครื่องบูชาว่า คาย หมายถึง ค่าครู ค่าบูชาครู เครื่องบูชา หรือ บูชาคุณ ตรงกับภาษากลางว่า “กำนล” หรือ “เงินกำนล” คายหรือค่าคาย หมายถึง เงินค่าครู รวมทั้งดอกไม้รูปเทียน อุปกรณ์คาวหวานข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งในแต่ละพิธีเจ้าพิธีจะเป็นผู้กำหนดเงินค่าครูและอุปกรณ์อื่น ๆ รวมเรียกว่า “คาย” หรือ “ตั้งคาย” การตั้งคาย หรือ ค่าคาย นี้

ใช้ได้ทั้งพิธีสงฆ์และพิธีไสยศาสตร์อื่น ๆ คายพิธีสงฆ์ เช่น คายเทศน์ ได้แก่เครื่องถวายกัณฑ์เทศน์ คายมุงคูล (มงคูล) ได้แก่ เครื่องบูชา ชัยมงคลคาถาพระปริตร คายพิธีไสยศาสตร์ เช่น คายหม้อ คือ ค่ายูชาหม้อรักษาจนหาย มีเงินค่าครู อาหาร ไก่ เหล้า ขันห้ำ เป็นต้น คายอ้อ คือเงินค่ายกครู เช่น เรียนหม้อล้าจะต้องยกครู เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, 2542, หน้า 669-670)

เครื่องประกอบพิธีกรรมเป็นเครื่องเช่น ไม้ที่เกิดจากความคิด ความตั้งใจในการจัดทำ หรือบางสิ่งบางอย่างต้องจัดเตรียมจัดหาไว้ล่วงหน้า ต้องใช้เวลาในการประดิษฐ์ซึ่งเป็นผลทางด้านจิตใจและก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลทั้งส่วนตัวครอบครัวและชุมชน สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติจนเป็นประเพณีที่สืบทอดมา ความเชื่อของลาวครั้งตำบลห้วยด้วน และพื้นที่ใกล้เคียงที่มีต่ออุปกรณ์และสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมผู้เข้าร่วมพิธีเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเชื่อว่าวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งของที่นำไปประกอบพิธีต้องเป็นสิ่งดีที่ใหม่ ๆ แบ่งตัดไว้เรียกว่า ข้าวปากหม้อ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าเครื่องดังกล่าวที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมแล้วเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถช่วยปิดเป่า แบ่งเบาความทุกข์ต่าง ๆ ได้ ดังที่ เสถียร พันธรังสี กล่าวว่า การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อของลัทธิศาสนาแบบดั้งเดิมว่าในการประกอบพิธีกรรมจะต้องมีอุปกรณ์ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ มาใช้ในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมต้องมีความเชื่อว่าคุณสมบัติสิ่งของเครื่องใช้ที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมแล้วเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Omniscience) (เสถียร พันธรังสี, 2534, หน้า 23-31) เป็นมงคล เช่น สัตว์ที่เข้าพิธี ต้องมีการเลี้ยงดูมาเป็นอย่างดี ข้าวที่นำมาเป็นเครื่องเช่น ไม้ต้องเป็นข้าวหุงเสร็จ

จากการศึกษาแบบมีส่วนร่วมพบว่า ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านาย ชาวบ้านนำทรายมาจากบ้านคนละ 1 ถุง เพราะเชื่อว่ามาให้ร่างทรงผีเจ้านายได้ปลุกเสกเพื่อนำไปโรยรอบบ้าน เชื่อว่าทรายที่ผ่านการเสกสามารถป้องกันภัยอันตรายจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ ได้ ส่วนฝ้ายหรือสายสิญจน์ เมื่อผ่านการปลุกเสกโดยร่างทรงวิญญาณผีเจ้านายแล้วผู้เข้าร่วมพิธีต่างนำไปห้อยคอ ผูกข้อมือ เช่นเดียวกับน้ำมันต์ ชาวบ้านนำไปประพรมบริเวณศีรษะ ตั้งไว้บนหิ้งบูชาหรือรับประทาน เชื่อว่าเป็นยาศักดิ์สิทธิ์ รักษาโรคได้ เป็นต้น สิ่งของ เครื่องสักการะที่ใช้ประกอบพิธีกรรมจึงเกิดจากเจตนาและความคิดของแต่ละกลุ่มชนสะท้อนให้เห็นวิถีของคนในแต่ละชุมชนสำหรับเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านาย สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มเครื่องสักการะบูชา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายเครื่องสักการะไว้ว่า การบูชาด้วยสิ่งหรือเครื่องอันพึงบูชา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 416) เครื่องสักการะบูชาในพิธีเกี่ยวกับผีเจ้านาย วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่ได้ปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เชื่อว่าเป็นการแสดงความนับถือ สิ่งของที่นำมาเช่น ไม้ลาวครั้งเชื่อว่าจะสร้างความ

พึงพอใจให้แก่ผีเจ้านายทำให้มีความเจริญ มีโชคเกิดความสุขความสมบูรณ์ได้ (หอม ใจพันธ์, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2554)

ดังนั้นในวันประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีเจ้านาย ที่ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง ลาวครั้งเชื่อว่าเป็นวัสดุสิ่งของที่ต้องจัดเป็นของสูงใช้สำหรับเป็นเครื่องกราบไหว้บูชาในพิธี เพราะเชื่อว่าผีเจ้านายเป็นบรรพบุรุษเป็นผู้มีพระคุณสูงสุด ถูกหลานจะต้องให้ความเคารพนับถือ ในการประกอบพิธีกรรมการจัดเครื่องคายเป็นความแตกต่างตามแต่วัตถุประสงค์ เครื่องคายบูชาหลัก ๆ ที่ขาดไม่ได้ในพิธีเกี่ยวกับผีเจ้านายของลาวครั้ง มีดังต่อไปนี้

1.1 ชั้น 5 ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 กุ๋ นำใส่กรวย ๆ (ชวย) ละ 2 ดอก เทียน เล่มเล็ก 5 เล่ม ใส่กรวยละ 1 เล่ม รูป 10 ดอก ใส่กรวยละ 2 ดอก สิ่งที่เรียกว่า ดอกไม้ นั้นแท้จริงแล้วเป็นการนำเอาใบมะขมมาใช้ เรียกว่า ดอกไม้ นำกรวยทั้ง 5 ใส่จานหรือพานแล้วนำขึ้นถวายหอผีเจ้านายกรวย 5 กรวยเพื่อเป็นการถวายความสักการบูชาอ่อนน้อม ระลึกถึง ต่อผีเจ้านาย หรืออีกนัยหนึ่ง ชั้น 5 เป็นสัญลักษณ์แทน รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ

ภาพที่ 43 ชั้น 5

1.2 ชั้นบูชา หรือชั้นเชิญ คือ ชั้นสักการะเชื่อว่าเป็นการสักการบูชาผีเจ้านาย ประกอบด้วย เทียนเบ๊ย 2 เล่ม รูป 2 ดอก พลุ 2 ใบ ดอกไม้ 2 ดอก (ยอดไม้เช่นยอดกิ่งมะขม) นำสิ่งของทั้งหมดมารวมในใบตองที่มีความกว้างประมาณ 2 นิ้ว ห่อเข้าด้วยกันพับบริเวณส่วนล่างขึ้น

ใช้ฝ้ายผูกตรงกลาง โดยใช้รูป 2 ดอกเสียบตรงกลางใช้ในพิธีเชิญวิญญาณผีเจ้านายมาประทับร่างทรง

ภาพที่ 44 ขันบูชาหรือขันเชิญ

1.3 หมาก-พลู จัดจิบหมากเป็นคำ ๆ เพื่อนำขึ้นถวายเจ้านาย ตามความเชื่อคนโบราณว่าคนที่ตายไปแล้วต้องจัดหมาก พลู เป็นเครื่องบูชาด้วย ผู้สูงอายุคราวครั้งกล่าวว่า การให้เจ้านายได้เคี้ยวหมากหลังจากดื่มกินอาหารคาวหวานอิ่มหน้าสำราญแล้วเชื่อว่าเจ้านายพึงพอใจ ปัจจุบันคนเฒ่าคนแก่ลาวครั้งยังนิยมเคี้ยวหมากหลังจากทานอาหารแล้ว และบางบ้านยังปรากฏเขียนหมากในสมัยโบราณที่เป็นมรดกตกทอดมากกว่าร้อยปี (อาจ คามะกุล, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านาย หมาก-พลู ที่นำมาเช่น ไหว้มีจำนวน 11 ชิ้น พลู 11 ใบ (สำหรับห่อที่มีนางสองพี่น้องหรือนางสามก็จะต้องเพิ่มจำนวนอีก 2 ชุด) ขึ้นถวายบนห่อเจ้านายทุกห่อเป็นลำดับแรกก่อนที่จะประกอบพิธีอื่น ๆ เรียกว่า “การคอบห่อ” หรือขึ้นหมากขึ้นพลู

ภาพที่ 45 หมากพลูที่ชาวบ้านนำมารวม

1.4 รูปในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับผี พุทธ พราหมณ์จะขาดรูปเทียนไม่ได้โดยใช้กับดอกไม้ มีความเชื่อว่าดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของความสดไสขันธ์าน รูปเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ เทียนเป็นสัญลักษณ์ของปัญญา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535, หน้า 155-156)

พิธีเกี่ยวกับผีเจ้านาย ก่อนเริ่มพิธีกวนต้องจุดธูปบูชาเป็นลำดับแรก เป็นการเรียกวิญญาณหรือสื่อให้วิญญาณผีเจ้านายได้รับรู้ เพื่อเป็นการอัญเชิญวิญญาณให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ อาหารคาวหวานและเครื่องคัมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้นำมาจัดเลี้ยง ในพิธีเกี่ยวกับผีเจ้านายพบว่ามี การใช้รูปเป็นจำนวนมาก หลังจากคอบหอด้วยหมาก พลูแล้ว กวนจุดธูปเป็นลำดับถัดมา ครั้งละ 11 ดอก หรือ 13 ดอก (กรณีที่บ้านนั้นมีหอของนางสี่สาวสองพี่น้อง) รวมอยู่ด้วย ปักหน้าหอทุกหลัง และที่หลักเมืองตรงเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง ที่ละ 2 ดอก เพื่อใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรมในการประกอบพิธีกรรมกวนแต่ละท่านจะใช้ครั้งละ 11 ดอก กว่าจะเสร็จพิธีกวนต้องจุดธูป 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการคอบหอด ต่อจากนั้นเป็นการจุดธูปกล่าวคำไ้ป้ิงเพื่อเชิญมารับเครื่องเซ่นไหว้ แต่ละห้อมีกวนประจำอย่างน้อย 3 ท่าน นอกจากนั้นเมื่อกวนทำพิธีกรรมในส่วนของกวนแล้ว ผู้มาทำพิธีจะต้องจุดธูปด้วยตัวเองอีก 11 ดอกเพื่อบอกกล่าวตามความประสงค์ของแต่ละคน เชื่อว่า

กลิ่นธูปควันเทียนสามารถเป็นสื่อกลางล่องลอยไปให้เจ้านายรับรู้เป็นเส้นทางในการติดต่อเจ้านายได้

ภาพที่ 46 รูปในพิธีเลี้ยงผีชาวบ้านที่มาร่วมพิธีต้องใช้คนละ 11 ดอก

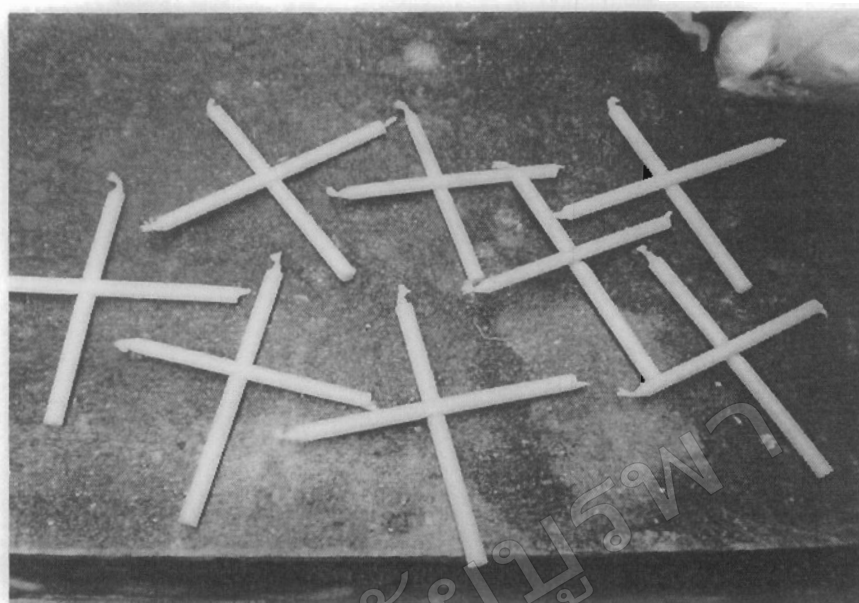
1.5 เทียนขาม หรือเผิงเทียน เป็นเครื่องสักการะสำคัญในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวอีสาน ไม่ว่าจะเป็นพิธีสงฆ์หรือพิธีพอกผี (ไหว้ผี เถียเคราะห์ ส่งราหู) ชาวอีสานจะใช้เทียนกับดอกไม้เป็นเครื่องสักการะทุกพิธีกรรม สำหรับการจุดเทียนนั้นเชื่อว่าเป็นการสื่อสารระหว่างโลกของวิญญาณกับโลกของมนุษย์โดยผ่านกวางเป็นผู้ออกกล่าว (ห่อ จวงสอน, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2554) สำหรับพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านายของลาวครั้งคำบตช่วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงเทียนที่จุดในพิธีจึงบ่งบอกสถานะความเป็นใหญ่ของผีในพิธีกรรมผ่านการจุดเทียนหน้าหอแต่ละหลัง โดยเฉพาะหอใหญ่ 2 หลัง เทียนที่ใช้จุดจะต้องเป็นเทียนที่มีขนาดใหญ่กว่าหอหลังอื่น ๆ เรียกว่า “เทียนขาม” เชื่อว่าเป็นหอที่มีวิญญาณเจ้านายประทับ เครื่องสักการะตรงบริเวณนี้จะต้องมีขนาดใหญ่ ดี หรือพิเศษกว่าหอหลังอื่นๆ

ภาพที่ 47 เทียนยาม

1.6 เทียนกิ่ง หรือเทียนกิ่งเทียนง่า เทียนที่ใช้ในการประกอบพิธีทางสงฆ์กับเทียนที่ใช้ในการเซ่นผีมีความแตกต่างกัน ซึ่งเทียนที่ใช้ในการเซ่นผีจะมีการกำหนดขนาดความยาว สำหรับเทียนกิ่ง เทียนง่า เป็นเทียนที่ใช้ในพิธีกรรมบางพิธี เช่น พิธีฮอดสงฆ์ หรือเดรากิเชก เชื่อกันว่าเป็นเทียนมงคลก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง คือ มีกิ่งมีก้านสาขา โดยทั่วไปเทียนกิ่งจะใช้เทียนบาท (คือเทียนที่มีน้ำหนัก 1 บาท ขนาดแห่งเทียนไข) 2 เล่มมารวมกันพันตรงกลางแท่งให้ติดกัน จัดรูปให้เทียนมีกิ่งออกมา 3 กิ่ง เหมือนกิ่งไม้ (ธวัช ปุณ โฉมทก, 2542, หน้า 1810)

การขึ้นเทียนกิ่งเทียนง่าในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านาย นอกเหนือจากใช้ในพิธีเลี้ยงปีเจ้านายแล้ว พิธีที่จะต้องถวายเครื่องเซ่นไหว้เป็น หัวหมู หรือไก่ตั้งแต่ 4 ตัว ขึ้นไป ถือว่าเป็นงานใหญ่ เลี้ยงใหญ่ จะต้องขึ้นเทียนกิ่งเทียนง่าให้ทุกหอรวมถึงเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมืองด้วย เช่น พิธีในแปลงผี เสียผี หรือแก้บน สำหรับการจุดเทียนกิ่งเทียนง่าในการประกอบพิธี การจุดเทียนกิ่งเทียนง่าจะจุดหลังจากที่มีการคอบห่อแล้ว กวนเริ่มจุดรูป 11 ดอกเพื่อกล่าวคำไป๋งหรือคำเชิญให้เจ้านายรับเครื่องเสวย เทียนกิ่งเทียนง่าจะต้องจุดในช่วงนั้น นอกจากนี้เทียนกิ่งเทียนง่าในพิธีจะเป็นเครื่องบ่งบอกให้กวนและผู้ร่วมพิธีทุกคนทราบว่าเป็นช่วงที่เชื่อว่าเจ้านายกำลังลงมารับเครื่องเซ่นไหว้ และพิธีกรรมกำลังจะเสร็จสิ้นเมื่อเทียนกิ่งเทียนง่าดับลง

ภาพที่ 48 เทียนกิ่งเทียนง่า

1.7 เทียนเบ็ย หรือเทียนเล่มเบ็ย คือ เทียนขนาดเล็กทั่วไป เทียนเบ็ยจะใช้เป็นเครื่องสักการะร่วมกับดอกไม้ เรียกว่า “ขันห้า” และ “ขันแปด” (คือ ดอกไม้และเทียน 5 คู่ ส่วนขันแปด คือ เทียนและดอกไม้ 8 คู่) (ธวัช ปุณโณทก, 2542, หน้า 1810)

ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านายไม่ปรากฏการใช้ ขัน 8 ใช้เฉพาะขัน 5 และใช้ในพิธีที่มีการเชิญร่างทรงเจ้านายมาประทับเท่านั้น

ภาพที่ 49 เทียนเบ็ยหรือเทียนเล่มเล็ก

1.8 ค้ายสายสิญจน์ หรือฝ้ายในพิธีเลี้ยงปี ฝ้ายเป็นเครื่องคายที่ขาดไม่ได้ ในพิธี เนื่องจากช่วงที่มีการเข้าทรงร่างทรงจะทำพิธีปลุกเสกฝ้ายสายสิญจน์เพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านทุกครัวเรือนจากการเข้าร่วมพิธีพบว่าผู้ที่มาร่วมพิธีจะให้ร่างทรงผูกฝ้ายที่คอหรือข้อมือบางส่วนก็รับไปฝากญาติพี่น้องที่ไม่ได้มาร่วมพิธีด้วย ในวันประกอบพิธีชาวบ้านบางส่วนก็จะนำฝ้ายสายสิญจน์มาจากบ้านเพื่อให้ร่างทรงผีเจ้านายได้ทำการปลุกเสกสำหรับนำไปล้อมบริเวณบ้านหรือฝากไปให้ลูกหลานญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลหรือไปทำงานต่างจังหวัด เชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข

จากการสอบถามกวนประจำแต่ละหอดต่างก็ให้ความเห็นด้านความเชื่อที่ได้รับการบอกเล่าจากคนแก่คนเฒ่าต่อกันมาคล้ายกัน เชื่อว่าฝ้ายที่ร่างทรงเจ้านายปลุกเสกในพิธีเลี้ยงปีนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคลกับลูกเฝ้ากันเทียนและผู้ที่ได้รับแจกในพิธีกรรมที่มีความเชื่อว่าจะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถป้องกันอันตรายจากภูตผีปีศาจและไสยศาสตร์เวทมนต์คาถาได้

ภาพที่ 50 ฝ้ายในพิธีเกี่ยวกับผีเกี่ยวกับผีเจ้านาย

จากการสอบถามกวนประจำแต่ละหอดต่างก็ให้ความเห็นด้านความเชื่อที่ได้รับการบอกเล่าจากคนแก่คนเฒ่าต่อกันมาคล้ายกัน เชื่อว่าฝ้ายที่ร่างทรงเจ้านายปลุกเสกในพิธีเลี้ยงปีนั้น

เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคลกับลูกเผิงกันเทียนและผู้ที่ได้รับแจกในพิธีกรรมที่มีความเชื่อว่าจะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถป้องกันอันตรายจากภูตผีปีศาจและไสยศาสตร์เวทมนต์คาถาได้

1.9 น้มนัด ในการประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์จะมีน้มนัดเข้าไปเกี่ยวข้องเสมอไม่ว่าจะเป็นพิธีเกี่ยวกับทางพุทธหรือพิธีเกี่ยวกับทางผี ในพิธีกรรมเลี้ยงปีเจ้านาย กวนจะจัดเตรียมไหใส่น้ำสำหรับให้ร่างทรงทำพิธีหยคน้ำตาเทียน เสกน้มนัด ก่อนร่างทรงจะออกจากร่างและถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีสำหรับปีนั้น ๆ ร่างทรงจะใช้ขันตักน้ำในไหแล้วสาธิตไปยังผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมอย่างทั่วถึง หลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านนำขวดน้ำหรือดุงใส่กลับไปที่กินข้างอบข้างประพรมตามร่างกาย หรือบ้านเรือนเพื่อความเป็นสิริมงคล สุขกายสุขใจของคนในบ้าน (ห่อ จวง สอน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์, 2554)

จากการสอบถามกวนและผู้เข้าพิธีต่างก็มีความเชื่อว่า น้มนัดที่ร่างทรงเสกในพิธีเลี้ยงปีเจ้านาย เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้อรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ช่วยจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและเป็นสิ่งที่เจ้านายให้ไว้เพื่อช่วยคุ้มครองป้องกันภัย ให้อยู่เย็นเป็นสุข

ภาพที่ 51 ไหใส่น้มนัด

I.10 พวงมาลัย มีความเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนน้อมเป็นการแสดงการคารวะต่อผีเจ้านาย ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านาย ชาวบ้านนิยมนำพวงมาลัยมาเป็นเครื่องสักการะผีเจ้านายโดยเฉพาะพิธีบะบนเมื่อประสบความสำเร็จนิยมนำมาแก้๊ะ ในการถวาย

พวงมาลัยให้กับหอเจ้านายนั้นเป็นที่น่าสังเกตว่า ขนาดของพวงมาลัยจะมีความลดหลั่นกันไปตามความเชื่อและการให้ความสำคัญของวิญญาณเจ้านายที่สถิต โดยเฉพาะหอใหญ่ 2 หลังจะเป็นพวงมาลัยที่มีขนาดพิเศษกว่าหออื่น ๆ พวงมาลัยที่นำขึ้นถวายห้ามนำลงมาจากจะครบปี (ตาลปีละครั้ง) ในวันประกอบพิธี กวนจะเป็นผู้ลาพวงมาลัยลงจากหอ เพื่อถวายของใหม่ พวงมาลัยที่ลาจากหอชาวบ้านจะนำเงินไปเปลี่ยนเพื่อแลกกับพวงมาลัย 10 บาท หรือ 20 บาท แล้วแต่ศรัทธาของแต่ละคน โดยแต่ละคนจะต้องเข้าแถวเพื่อรอรับพวงมาลัยจากมือของช่างทรงเจ้านายโดยตรง เชื่อว่าหากนำไปแขวนไว้ที่หน้าบ้านก็สามารถช่วยป้องกันพายุ กันลมได้ หรือนำไปห้อยไว้ที่หน้ารถเชื่อว่าจะช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ สำหรับเงินที่นำมาเปลี่ยนเพื่อแลกกับพวงมาลัยนั้น ชาวครั้งนิยมเรียกว่า ดอกไม้ ไม่นิยมเรียกว่า เงิน เช่น “มือนี่ซื้อเอาดอกไม้มาเปลี่ยนกับพวงมาลัยพ้อเฝ้าเค้อ” (วันนี้ฉันเอาเงินมาเปลี่ยนกับพวงมาลัยพ้อเฝ้า) ขณะแจกพวงมาลัยช่างทรงจะใช้คำว่า “ไค้อเฝ้าเค้อจะนำดอกไม้มาเค้อ” (ใครจะเอาไค้อให้เอาเงินมาเค้อ) คำว่าดอกไม้ในพิธีเกี่ยวกับผีเจ้านายมีความหมายดังนี้ ดอกไม้แดง หมายถึง เบ็ญจ์คร้อย ดอกไม้ม่วง หมายถึง เบ็ญจ์ห้าร้อย ดอกไม้เขียว หมายถึง เบ็ญจ์ ขี่สิบบาท เป็นต้น จากการสอบถามกวนทำให้ทราบว่าในพิธีที่ไม่เรียกว่า เงินนั้น เนื่องจากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้านาย ทั้งกวน ช่างทรงตลอดจนคนใช้หรือทหารจะไม่มีเครื่องเงินทองใด ๆ ในพิธีทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงไม่เรียกว่า เงิน แต่เรียกว่า ดอกไม้ เงินที่ได้จากชาวบ้านเปลี่ยนพวงมาลัยคณะกรรมการหอจะนำเข้ามาเป็นกองทุนสำรอง สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีเลี้ยงปีในปีถัดไป (โรย ปีมณี, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2554)

ภาพที่ 52 พวงมาลัยที่กวนนำลงมาจากหอเพื่อให้ชาวบ้านได้นำไปป้องกันภัย

1.11 รูปปั้น ช้าง ม้า บรืวาร

เป็นเครื่องสักการะที่พบในพิธีแก้เบะ เชื่อว่าช้าง ม้า เป็นพาหนะของเจ้าพ่อแสนหาญ และเป็นเครื่องเช่นไหว้ที่เจ้านายชอบ ดังปรากฏจากเรื่องเล่าว่า ก่อนถึงวันพิธีเลี้ยงปีผีเจ้านาย เจ้าพ่อแสนหาญจะขี่ม้าพร้อมด้วยบริวารทหารออกลาดตระเวนตรวจตราความเรียบร้อยของหมู่บ้าน ในคืนดังกล่าวจึงห้ามมิให้ผู้คนออกนอกบ้าน ที่หอเจ้านายบ้านกงลาดมีการสร้างหอไว้อีก 1 หลัง เชื่อว่าเป็นหอของพ่อเผ่าช้าง แม่เผ่าช้าง (พ่อเผ่าช้าง แม่เผ่าช้าง เชื่อว่าเป็นนางสนมของเจ้านาย หรือเรียกว่า สองนางพี่น้อง) ในวันเลี้ยงปีจะต้องจัดเครื่องเช่นไหว้เหมือนกับหอหลังอื่น ๆ เช่นกัน (หอ จวงสอน, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2554)

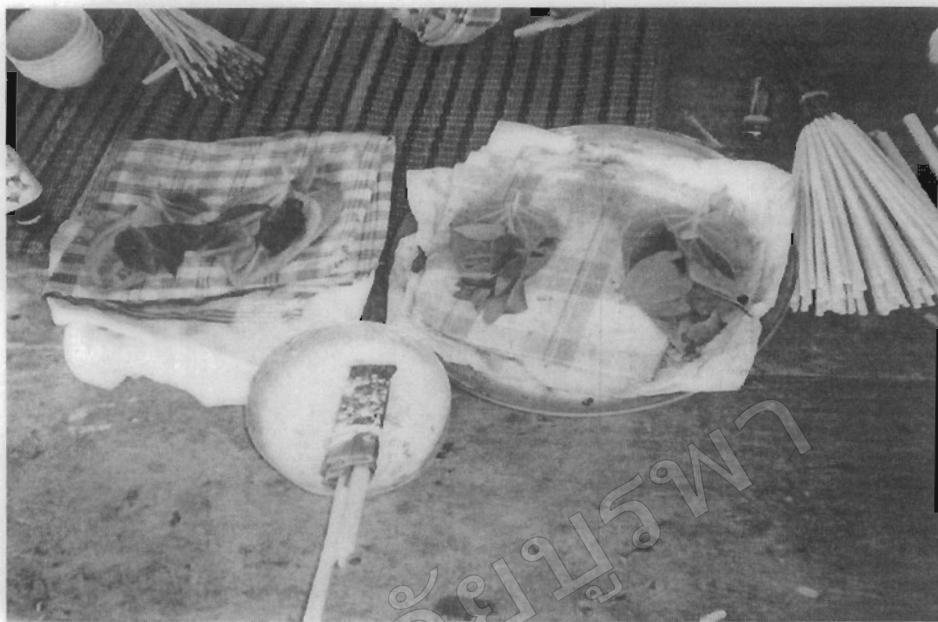
ภาพที่ 53 รูปปั้น บรืวาร

1.12 พาสมมา (พาส้า) พาส้าที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะใช้ในพิธี แ่งเฮือน (แปลงเรือน) และในพิธีเลี้ยงปี พาสมมาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ชาวบ้านจัดเตรียมมาในวันเลี้ยงปีเมื่อเสร็จสิ้นพิธีจะยกพาสมมาเพื่อขอขมาในสิ่งที่อาจทำผิดพลาดไม่ได้ไว้กับเจ้านายและส่วนของผีเจ้านายซึ่งจะอยู่ประจำที่หอสำหรับให้กวนใช้ขอสมมาหลังประกอบพิธีเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยเฉพาะพาส้าสมมาส่วนที่เป็นของเจ้านายเปรียบเสมือนเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น สิ่งของและลักษณะของพาส้าคือ การนำเสื่อ ผ้าขาวม้า พับวางไว้ในถาดใบใหญ่พร้อมทั้งดอกไม้ เทียน อย่างละ 5 จัดใส่ชวย (กรวยซึ่งทำจากใบตอง) วางทับบนเสื่อและผ้าขาวม้า เชื่อว่าเป็นเสื่อผ้าของ

เจ้านายกวนใช้สำหรับยกขึ้นเหนือศีรษะเพื่อขอขมา จากการร่วมสังเวยกรรมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ พบว่า พาด้าของแต่ละห้อมีสภาพเก่ามาก มีอายุเป็นร้อยปี ตกทอดเป็นรุ่น ๆ สิ่งที่ต้องมีอยู่ประจำในพาด้าคือ ผ้าขาวม้า 1 ผืน (ไม่นิยมนำกางเกงขึ้น) เสื้อโบราณผ้าป่านคอกลม 1 ตัว ในการประกอบพิธีกวนจะนำพาด้าจำนวน 2 พาวางตรงหน้าห้อมใหญ่ 2 หลังจากนั้นทั้งกวนทุกท่าน ทหาร คนใช้ แม่เมือง นั่งของ ๆ หน้าห้อม กวนลำดับใหญ่เป็นผู้ยกพาด้า พร้อมด้วยกวนลำดับรอง ทหาร คนใช้ แม่เมือง กล่าวขอขมาพร้อมกัน

ภาพที่ 54 พาสมาของชาวบ้าน

ภาพที่ 55 พาสมมาของผีเจ้านายมืออยู่ประจำทุกหอเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น

1.13 ไหเขื่อน คือไหเหล้าเล็ก ๆ จำนวน 4 ไห ตั้งหน้าเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง กึ่งกลางระหว่างหอใหญ่ 2 หลัง ไหเขื่อนมีประจำทุกหอ เป็นอุปกรณ์ที่ขาดไม่ได้และจะต้องมีเหล่าบรรจุดลอดห้ามขาด ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านาย กวนจะใช้ไหเขื่อน 4 ไห สำหรับใส่เหล้า ใช้ใบพญามงกุฎลงในไหเขื่อนแล้วสลับไปบริเวณหลักเมืองหรือที่เรียกว่า “หวัดเหล้า”

ภาพที่ 56 ไหเขื่อน

1.14 ไหหลวง คือ ลักษณะคล้ายไหกระเทียมที่มีขนาดใหญ่กว่าไหเขื่อน จำนวน 1 ใบ ในการประกอบพิธีกรรมตำแหน่งของไหหลวงจะตั้งระหว่างกลางของหอยใหญ่สองหลัง เมื่อประกอบพิธีกรรมเสร็จก็จะเก็บรักษาไว้อย่างดี ไม่สามารถวางไว้ที่หน้าเขื่อนข้างเขื่อนมาได้ เนื่องจากเป็นของโบราณที่ตกทอดมาหลายชั่วอายุคนจนไม่สามารถนับอายุได้ กวนต้องจัดเก็บไว้เป็นอย่างดีนำออกมาใช้เฉพาะงานเลี้ยงปีเท่านั้น เชื่อว่าเป็นของสูงใช้งานของหลวง ในการประกอบพิธีกรรมจะต้องใส่เหล้าจนเต็มพร้อมอุ (หลอดยาแดง) เสียบไว้ เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยงปีกวนเทเหล้าออกจากไหหลวงแล้วให้ชาวบ้านนำเหล้าไปแบ่งกันกินเป็นยาอย่างทั่วถึง

ภาพที่ 57 ไหหลวง

1.15 บ้องสูบฝืนหรือเรียกว่าหลอดยาแดง ทำจากส่วนลำต้นของไม้ไผ่ หรือบางหอยมีการทำจากส่วนของแขนงซึ่งมีรูปลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป เป็นเครื่องเช่นไหวที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณนับร้อยปีที่ไม่สามารถระบุได้ตั้งอยู่ด้านในของหอยหลังใหญ่ 2 หลัง จากการเข้าร่วมพิธีและร่วมสังเกตการณ์ พบว่า ทุกหอยต้องมีบ้องสูบฝืน ในวันประกอบพิธีกรรม ร่างทรงจะสูดบ้องฝืน เชื่อว่าคนโบราณชอบสูดฝืน (หวน บومی, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2554)

ภาพที่ 58 บ้องสูบฝิ่นลักษณะต่าง ๆ (1)

ภาพที่ 59 บ้องสูบฝิ่นลักษณะต่าง ๆ (2)

1.16 ปีนหรือประทัด ในพิธีเลี้ยงปีป็นหรือประทัดที่จัดเตรียมไว้นั้น ใช้ยิงหรือจุด หลังจากเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยงปี เชื่อว่าเป็นการส่งให้เจ้านายกลับขึ้นสู่สวรรคตหลังจากลงมารับเครื่องถวายเช่นไหว้แล้ว

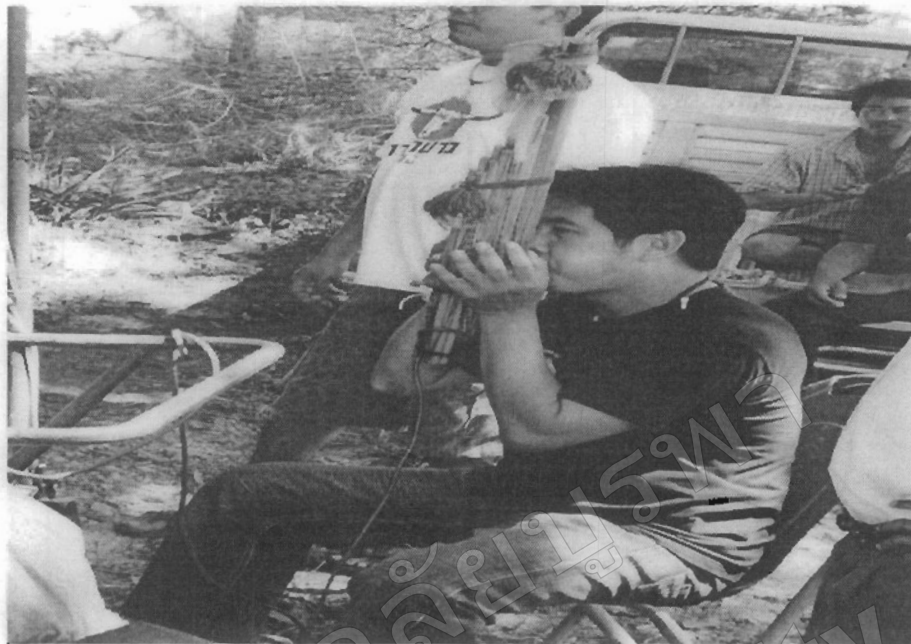
ภาพที่ 60 ประทัด

1.18 ยาสูบ หมายถึง บุหรี่หรือยาใบทองที่ใช้สูบกับยาฉุน (ยาเส้น) ใช้ยาฉุนเรียงบนใบทองแห้งแล้วม้วนให้กลมยาวพอประมาณ ตัดความยาวของใบทองให้พอเหมาะกับการใช้มวน ยาสูบ ส่วนใหญ่พบว่ายังคงมีการถวายนูหรีแบบยาฉุนเพราะเชื่อว่าคนโบราณสูบบุหรี่ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ใช้นูหรีแบบซองถวายนู เมื่อตาลงแล้วกวนมอมให้ผู้มาร่วมพิธีไปแบ่งกันสูบเป็นยา รักษาโรค

ภาพที่ 61 บุหรี่หรือยาสูบ

1.19 วงหมอลำแคน จากการสังเกตการณ์และเข้าร่วมพิธี ในวันเลี้ยงปี เครื่องดนตรี โดยเฉพาะแคนถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในการบรรเลงเพื่อเป็นการสมโภชให้กับเจ้านาย การบรรเลงเสียงแคนพบว่า วงหมอลำจะเริ่มโหมโรงในช่วงเช้าก่อนประกอบพิธีกรรมซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านและกวนจั๊ดเตรียมข้าวของเสมือนเป็นสัญญาณเตือนให้ชาวบ้านได้ทราบขั้นตอนของการประกอบพิธีที่บริเวณหอเสียงแคนจะเริ่มบรรเลงและหยุดเป็นช่วง ๆ โดยเฉพาะช่วงขั้นตอนก่อนที่กวนจะทำพิธีหวิดเกล้าเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้วิญญาณเจ้านายได้ลงมารับขึ้นปี เครื่องเช่น ไหว้ (ช่วงเลี้ยง) เมื่อกวนทำพิธีเรียบร้อยแล้วจึงสั่งให้วงหมอลำบรรเลงเพลงเพื่อเป็นการสมโภชจับกลุ่มให้กับเจ้านายรับเครื่องเช่น ไหว้อย่างมีความสุข คนตรีที่ใช้บรรเลงในการประกอบพิธีกรรมนิยมบรรเลงเป็นทำนองหมอลำเชิงอีสาน บรรเลงติดต่อกันเป็นเวลาเกือบ 1 ชั่วโมง ชาวบ้าน กวนและบรรดาลูกเฝ้ากันเทียนรวมถึงผู้ที่มาร่วมพิธีร่วมฟ้อนเชิงสมโภช ฉลองกันอย่างสนุกสนานเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการบรรเลง ได้แก่ แคน พิณ กลอง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น

ภาพที่ 62 วงหมอนเคนประลอง

ภาพที่ 63 ฟ้อนแคนบวงสรวงพิธีเลี้ยงปีผีเจ้านาย

อย่างไรก็ตามเครื่องสักการะที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเจ้านาย จากการศึกษาพบว่าหลัก ๆ ใช้เหมือนกัน เชื่อว่าหากขาดหรือเกินสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปจะทำให้พิธีนั้น ๆ แก่ไม่ตกหรือแก่ไม่ขาด (คือการประกอบพิธีกรรมครั้งนั้น ๆ ไม่สำเร็จ ต้องจัดเครื่องสักการะมาเช่นใหม่ใหม่) ส่วนจำนวนเครื่องสักการะจะลดหลั่นไปตามความสำคัญของพิธี เช่นพิธีเลี้ยงปีพบว่าเครื่องสักการะหลายชนิด พิธีแปงเฮือน เสียผี เครื่องสักการะน้อยกว่าพิธีเลี้ยงปี ส่วนพิธีบะและพิธีเด็กขึ้นผี พบว่าจำนวนเครื่องสักการะน้อยที่สุด

2. กลุ่มเครื่องเช่นสังเวย

ราชบัณฑิตยสถาน (2534, หน้า 463) ให้ความหมายเครื่องเช่นสังเวยไว้ว่า หมายถึง บูชาเทวดา เครื่องสังเวยและดอกไม้ ธูป เทียน การประกอบพิธีกรรมเครื่องเช่นไหว้สังเวยเป็น สิ่งแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ กล่าวครั้งให้ความสำคัญโดยจัดเตรียมของเช่นสังเวยอย่างครบถ้วน เชื่อว่าหากจัดเครื่องเช่นสังเวยเลี้ยงไม่ครบหรือไม่ถูกใจอาจเกิดเหตุร้ายกับตน และคนในครอบครัวได้ พิสมัย แสงจันทร์เทศ กล่าวถึงการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภาคอีสานว่า คนอีสานไม่ใช้คำว่าบวงสรวงแต่จะใช้คำว่าเลี้ยง เช่น ประเพณีเลี้ยงมเหศักดิ์ เลี้ยงผีปู่ตา เลี้ยงผีตาแฮก เป็นต้น (พิสมัย แสงจันทร์เทศ, 2536, หน้า 248) เช่นเดียวกับลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงเรียกพิธีกรรมดังกล่าวว่า พิธีเลี้ยงปีผีเจ้านาย สิ่งของที่ชาวลาครั้งนำไปเลี้ยงเจ้านายในวันประกอบพิธีมีทั้งสิ่งของที่เหมือนและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปฏิบัติที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา ตามบรรพบุรุษตามความเชื่อของแต่ละชุมชน เครื่องเช่นสังเวยหลัก ๆ เกี่ยวกับพิธีกรรมของเจ้านาย ประกอบด้วย หมู ไก่ เครื่องดื่ม เหล้า อาหารคาวหวาน ขนมตาวัวตาควยและของอื่น ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อถวายให้เจ้านายได้สังเวย เชื่อว่าเครื่องสังเวยที่จัดเตรียมมานั้นจะทำให้ผีบรรพบุรุษรับของเช่นไหว้อย่างอิมหน้าสำราญ ลาวครั้งเชื่อว่าการเลี้ยงใหญ่และเต็มที่จะทำให้ผีเกิดความพึงพอใจลดบันดาลให้ตนเองและคนในครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เครื่องสังเวยหลักในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านายมีดังต่อไปนี้

2.1 ยาแดง (เหล้าขาว) การประกอบพิธีกรรม เหล้าขาว ถูกเรียกว่า “ยาแดง” (ยาแดงคือคำที่ร่างทรงและกวนใช้เรียกเหล้าขาว ในวันประกอบพิธีกรรม เชื่อว่าเป็นยา ดังนั้นเมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านจะร่วมกันยาแดงคนละนิดหน่อยเชื่อว่าช่วยรักษาโรคได้) เชื่อว่าเป็นเครื่องเช่นไหว้ที่เจ้านายชอบ ไม่ว่าจะเป็นการเช่นไหว้ในพิธีใดต้องมีการถวายเหล้า รวมถึงในพิธีเลี้ยงปีทุกครอบครัวจะต้องนำเหล้าขาว มา 1 ขวด เหล้าที่ชาวบ้านนำมาถวายทหารจะนำมาเทรวมกันในไหใบใหญ่ เมื่อเสร็จพิธีการเช่นไหว้แล้ว บรรดาลูกเฒ่าแก่กั้นเทียนและผู้เข้าร่วมพิธีจะแบ่งกันไปกินบ้าง เชื่อว่าเป็นการกินเหล้าที่เหลือจากเจ้านายกินแล้วถือว่าเป็นสิริมงคลและเชื่อว่าเป็นยาที่ช่วยรักษาโรคต่าง ๆ ที่อยู่ในตัวให้หายได้ เหล้าที่นำมาในพิธีแก่บะชาวบ้านจะนำเหล้ามา 1 ขวด

ขนาดเล็กหรือขวดกระติงแดงมาประกอบพิธีก็ได้ ถือว่านั่นก็คือ 1 ขวดเช่นกัน (โรช ปีมณี , สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

ภาพที่ 64 เหล้าขาวหรือยามแดงที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยงเจ้านาย

ภาพที่ 65 ไหเหล้าพร้อมอุ

2.2 อาหาร การประกอบอาหารคาวหวานจะทำเฉพาะในพิธีเลี้ยงปีเท่านั้นพิธีอื่น ๆ ส่วนหนึ่งเป็นอาหารที่ทางหอจัดเตรียมไว้เพื่อเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมพิธีและอีกส่วนหนึ่งชาวบ้านจะนำมาจัดเลี้ยงที่บริเวณหอเจ้านาย เช่น ขนมจีนน้ำยา ขนมหวาน ก๋วยเตี๋ยว เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นเครื่องเช่น ไหว้ที่เสร็จสิ้นพิธีกวณดาลงจากหอ พ่อครัวนำมาทำกับข้าว สำหรับอาหารหลัก ๆ ที่จะใช้ถวายเจ้านายในพิธี มีดังต่อไปนี้

ภาพที่ 66 อาหารในวันเลี้ยงปี

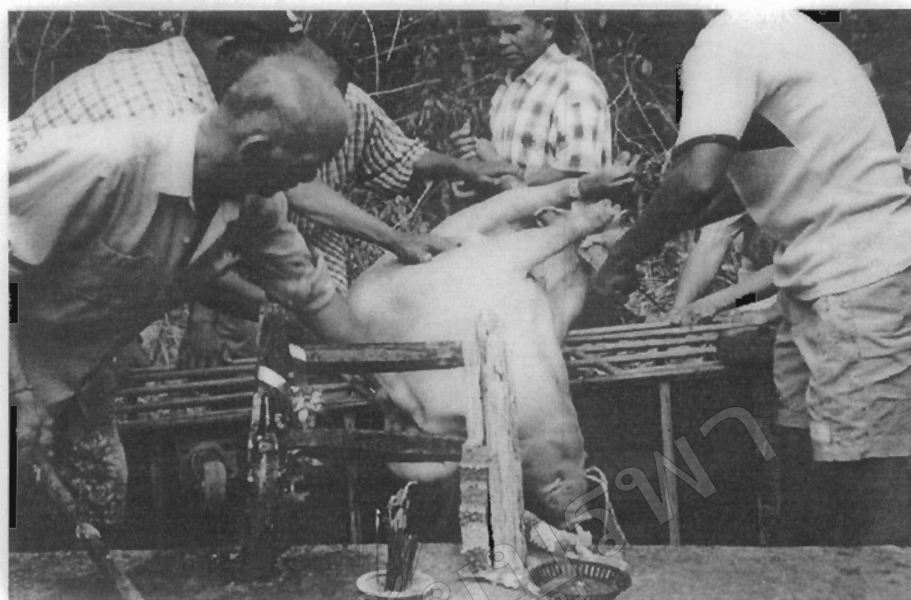
2.2.1 หมู ใช้เฉพาะในพิธีเลี้ยงปีถือว่าเป็นงานใหญ่ ต้องใช้หมูตัวผู้เท่านั้น สมัยก่อนใช้หมูลอย หรือตัวคูน ปัจจุบันหายากร้างทรงจึงทำพิธีบอกกล่าวเพื่อขออนุญาตบอกกล่าวเจ้านายเพื่อขอใช้หมูแทนตัวคูน เมื่อเจ้านายอนุญาตแต่ละหอจึงใช้หมูแทน สำหรับหมูที่ใช้ในพิธีเลี้ยงปีจะสลับกับไก่ คือ หากปีนี้เลี้ยงหมู 1 ตัว น้ำหนักประมาณ 100 กว่ากิโลกรัม จะต้องใช้ไก่ 4 ตัว เหล่า 4 ไห ปีถัดไปจะใช้หมู 2 ตัว เหล่า 4 ไห ไม่มีไก่ จากการสัมภาษณ์ กวนในพิธีกล่าวว่า หากใช้หมู 2 ตัว 100 กว่ากิโลกรัม ขึ้นไป ชาวบ้านจะต้องจ่ายเงินเพื่อร่วมซื้อหมูเพิ่มขึ้นจากเดิม สำหรับการสับหมูและไก่นั้นร่างทรงและกวนจะกำหนดหรือตัดสินใจเองไม่ได้ ร่างทรงจะต้องถามหวิดเหล่าถามเจ้านายก่อนว่าจะยินยอมหรือไม่ ในวันเลี้ยงปีมีการเข้าทรง กวนจึงปรึกษาหารือกับร่างทรง สอบถาม การสับหมูและไก่ หากวิญญานเจ้านายยินยอมก็สามารถปฏิบัติตามได้ ถือว่าเป็นการอนุโลมให้ ทุกหอจึงมีการสับหมูและไก่ในพิธีเลี้ยงปีของแต่ละปีเสมอ หมูที่นำมาใช้จะต้องนำมาฆ่าในตอนเช้าของวันประกอบพิธี เมื่อกวนทำพิธีมอบหมูเป็นแล้วเพชฌฆาตจึงนำไป

พาดตรงบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมืองเพื่อฆ่าแล้วให้เลือดหยดลงเช่นขันบันได ลวกและต้มให้สุกตัดเป็นชิ้น ๆ นำขึ้นถวายนหอ เมื่อเสร็จพิธีกวณตาลงเช่นไห้วพ้อคร้วจะนำมาประกอบอาหารเลี้ยงผู้เข้าร่วมพิธี หรือส่วนที่เหลือจากการประกอบอาหารเลี้ยงแล้วนำมาแบ่งในส่วนที่เท่า ๆ กัน

จากการสัมภาษณ์ กวนในพิธีถึงเรื่องการฆ่าหมูบริเวณหอ เชื่อว่าเจ้านายชอบเนื่องจากเลือดที่กระเซ็นออกมาสด ๆ นั้นมีความหวาน กวนในพิธีกล่าวว่าสมัยก่อนชาวบ้านจะฆ่าหมูไก่อ่ และคัมมาจากบ้าน ในช่วงเช้าทรงวิญญาณเจ้านายปรากฏว่าเจ้านายไม่พึงพอใจและไม่ยอมรับเครื่องเช่นไห้ว พร้อมทั้งบอกชาวบ้านในพิธีทราบห้ามนำหมูที่ฆ่ามาจากที่อื่นแล้วมาทำพิธีเกี่ยวกับตน จะต้องนำหมูมาฆ่าที่บริเวณหอ ตรงเขื่อนข้างเขื่อนม้าเพื่อให้เลือดหยดลงบนแท่นบูชาเท่านั้น ถึงจะเชื่อว่าชาวบ้านให้ความเคารพตนจริง เชื่อมันและศรัทธาจริง นับแต่นั้นมาชาวบ้านจึงต้องปฏิบัติตามคำกล่าวของร่างทรงจนกลายเป็นข้อปฏิบัติประจำของทุกหอผี (โรย ปิณฉิ, สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

ภาพที่ 67 กวนทำพิธีมอบหมูและไก่อ่เป็นต่อผีเจ้านายก่อนนำไปฆ่า

ภาพที่ 68 หม่าหมูบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนน้ำหรือบันไดหลักเมือง

วิธีปาดหมูสำหรับการประกอบพิธีกรรมมีดังนี้

ส่วนขา นำมาผ่าซีก

ส่วนหาง ใช้ทิ้งหาง

ส่วนหัว ปาดหู แก้ม หน้าผาก ลิ้น ปลายจมูก นำขึ้นถวายเป็นของ

ส่วนของหัวหมูตั้งไว้ด้านหน้าระหว่างหอใหญ่ 2 หลัง ซ้ายขวา

วิธีการจัดพาหมูเพื่อขึ้นถวายเป็นเจ้านาย ต้องจัดเสมือนถวายเป็นหมูหนึ่งตัว ดังนี้

ตั้งขาหน้า 2 ขา และขาหลัง 2 ขา

นำหัววางทับตรงกลางตัว

ส่วนหางพาดลงระหว่าง 2 ขาหลัง (ตั้งให้เสมือนหมู 1 ตัว)

เครื่องในวางตรงกลางตัว

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมพบว่าชาวบ้านเชื่อทุกอย่างและทุกเรื่อง ที่ร่างทรง
 วิญญาณเจ้านายพูดชาวบ้านให้ความเชื่อถือ ยอมปฏิบัติตามเพื่อความพึงพอใจของสิ่งที่เขานับถือ
 ทั้งนี้เพราะกลัวเหตุการณ์ต่าง ๆ จะเกิดขึ้นกับตนหรือคนในชุมชน กวนกล่าวว่า การฆ่าหมูเพื่อ
 เช่นไหว้เจ้านายนั้น เป็นการฆ่าสัตว์สังเวทแทนชีวิตคน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคน
 กับผีให้แนบแน่นและดีขึ้น เพื่อการคุ้มครองรักษาของผีที่นับถือต่อคนตลอดปีหนึ่ง ๆ

2.2.2 ไก่ สำหรับใช้ในพิธีเกี่ยวกับผีเจ้านายแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

ไก่ต้ม คือไก่ที่คนทั้งหมดในบ้านนำมาสมโภชให้กับวิญญาณเจ้านายในพิธีเลี้ยงปี ที่ได้ให้ความคุ้มครองตนและครอบครัวในรอบ 1 ปี เพื่อเป็นการตอบแทน ขอบคุนที่ได้ให้ความคุ้มครอง เชื่อว่าเจ้านายคุ้มครองคนทั้งหมดในบ้านทุกคนต้องให้ความนับถือ สำหรับไก่ต้มอีกส่วนหนึ่ง เป็นของผู้ที่ได้บ่นไว้แล้วนำมาแก้ในวันเลี้ยงปี ไก่ประเภทนี้สามารถฆ่าและต้มสุกมาจากบ้านได้

ไก่เป็น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้านาย ไก่เป็น เป็นเครื่องเช่นไหว้ที่สำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะพิธีเลี้ยงปี พิธีเผลองเรือและพิธีเด็กขึ้นผี พิธีจะต้องใช้ไก่เป็นมาเช่นไหว้ครอบครัวละ 1 ตัว ในฐานะที่เป็นลูกฝังกันเทียนของผีเจ้านาย เพื่อเป็นการตอบแทนและแสดงความเคารพนับถือ การนำไก่มาเช่นไหว้เจ้านายจึงเป็นสิ่งที่สามารถจำแนกได้ว่าคนไหนเป็นลูกฝังกันเทียนที่ขึ้นอยู่กับผีเจ้านายและคนไหนที่ไม่ขึ้นกับเจ้านายแต่ไปขึ้นอยู่กับผีอื่น อย่างไรก็ตามในชุมชนไม่มีการบังคับเรื่องการถือผีทุกครอบครัวเลือกนับถือผีได้ตามความพึงพอใจแต่ต้องให้ความสำคัญความเคารพนับถือผีเจ้านายเพราะถือว่าเป็นผีใหญ่สุด คุ้มครองคนทั้งหมดในบ้านทุกครอบครัวได้แสดงออกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยการ ได้รับความคุ้มครอง ได้รับส่วนแบ่ง เช่น หมูและไก่อย่างเท่าเทียมและ ยุติธรรม เป็นการสร้างความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออารีของคนในชุมชนที่ต่างก็กล่าวว่า ทั้งหมู่บ้าน ไม่ใช่ถิ่นไกลพี่น้องกันทั้งนั้นเพราะต่างก็นับถือผีตัวเดียวกัน ทำให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อผีที่นับถือ สำหรับการนำไก่เป็นมาเป็นเครื่องเช่นไหว้และต้องนำมาฆ่าที่บริเวณหอเจ้านายนั้น กวนในพิธีกล่าวว่า ไก่เป็นสัตว์ปีกที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ในครัวเรือน ชาวบ้านจึงสามารถเลี้ยงดู เลี้ยงไว้สำหรับใช้ในพิธีได้ โดยเฉพาะเมื่อได้นำไก่มาเช่นไหว้ก็ถือว่าเป็นของที่ตนเองได้พุ่มพอกเลี้ยงดูมาถวายให้เจ้านายเชื่อว่าผีจะพึงพอใจและปกปักรักษาคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุขดังนั้นลูกฝังกันเทียนจึงต้องพยายามหาไก่บ้าน โดยเฉพาะสีดำมาใช้ในพิธีเพราะเชื่อว่าเจ้านายชอบไก่บ้านสีดำ ปัจจุบันชาวบ้านที่เป็นลูกฝังกันเทียนยังคงปฏิบัติตามโบราณคือเลี้ยงไก่ดำไว้ใช้ในพิธีโดยเฉพาะ (ห่อ จวงสอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

ภาพที่ 69 ไร่เป็นที่ถูกฝังกันเทียนนำมาเข้าพิธี

ภาพที่ 70 ดินหัวไร่บริเวณเขื่อนช้างเขื่อนน้ำหรือบันไดหลักเมือง

สรุปได้ว่า ไก่สามารถบ่งบอกได้ว่า ครอบครัวใดนับถือผีประเภทใด การเซ่นไหว้ด้วยสัตว์มีชีวิตนั้นชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการแลกเอาชีวิตของตนเองไว้เสมือนกับว่าเป็นการต่ออายุตัวเองและคนในครอบครัวทุกปี วิธีการฆ่าและการนำขึ้นถวายจะใช้วิธีฉีกหรือปาดส่วนต่าง ๆ ของไก่ ให้ครบทุกส่วนทหารหรือคนใช้ต้องนำไก่ทั้งหมดมารวมแล้วจึงฉีกและปาดส่วนต่าง ๆ บริเวณหน้าหอทุกครั้ง ร่างทรงกล่าวว่า การนำไก่มาปาดหรือฉีกบริเวณด้านหน้าหอ นั้นเป็นเรื่องของความโปร่งใส ยุติธรรม และเป็นการกระทำที่เจ้าของไก่ทุกตัวสามารถมองเห็นไก่ของตนเองที่ฉีกและปาดเสร็จแล้วได้ถูกต้อง (สำลอง อินแสน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

วิธีการฉีกไก่แต่ละตัวเพื่อนำขึ้นถวายบนหอเจ้านายจะต้องใช้วิธีฉีกหรือปาดให้ครบทุกส่วนนำมารวมจัดใส่จานหรือใบตองให้เหมือนไก่ 1 ตัว ขึ้นถวายบนหอใหญ่ 2 หอและหออื่น ๆ จนครบ ไก่ที่เหลือนำมาตั้งรวมบริเวณตรงกลางหน้าหอ เพื่อให้กวนทำพิธีมอบให้ผีเจ้านายแล้วจึงรับกลับได้

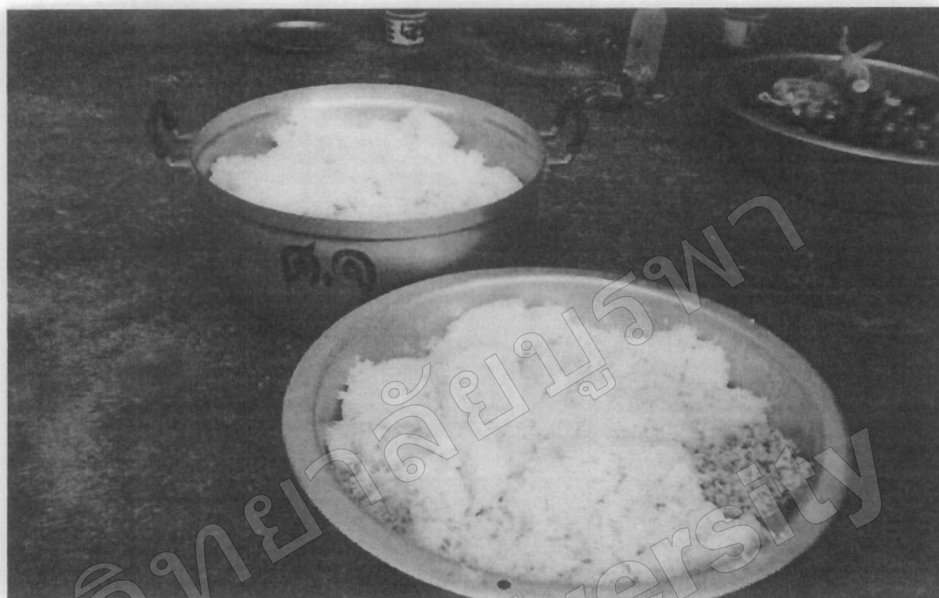
วิธีการฉีกหรือปาดไก่ มีวิธีการดังนี้

ขาโป่ง (น่อง) 1, ขา ขาไก่ 2 ขา, ปีก 2 ปีก, คอ 1 คอ, ตูด 1 ชิ้น, เนื้อหน้าอก 2 ข้าง และเครื่องในครบชุด

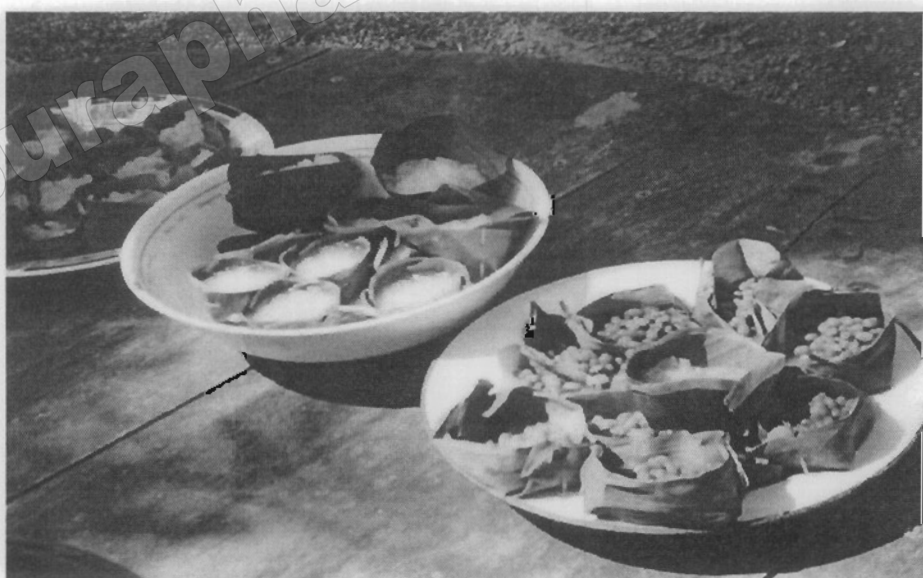

ภาพที่ 71 คนใช้ประจำหอกำลังฉีกและปาดไก่

2.2.3 ข้าว ได้แก่ข้าวปากหม้อที่หุงเสร็จใหม่ๆ 1 ถ้วย เป็นเครื่องเช่นไหว้ทุกครั้ง โดยกวนจะนำข้าวที่ชาวบ้านนำมาประกอบพิธีวางบนใบตองพร้อมกับเครื่องเช่นไหว้อื่น ๆ นำถวายบนห่อส่วนข้าวที่เหลือเมื่อเสร็จสิ้นพิธีจะนำมาเลี้ยงผู้เข้าร่วมพิธี

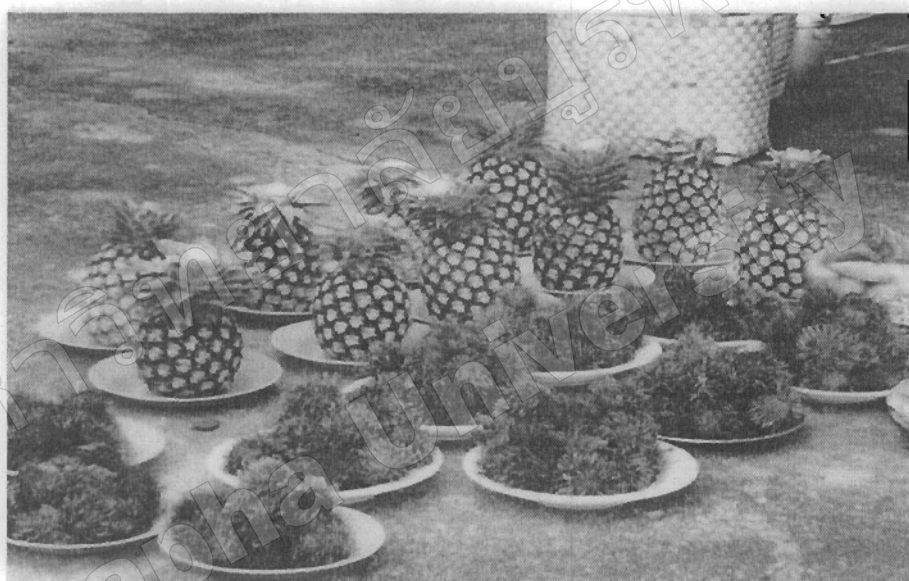
ภาพที่ 72 ข้าวปากหม้อของแต่ละบ้านนำมารวม

ภาพที่ 73 ขนมที่ทุกห่อจะต้องนำขึ้นถวายบนห่อ

2.2.4 ของหวาน ได้แก่ ขนมต้มดำ ขนมต้มแดง ขนมบัวลอย ขนมตาควาย และถั่วต้มน้ำตาล แต่ละพื้นที่พบว่าใช้เหมือนกัน เชื่อว่าคนโบราณนิยมมีข้าวเหนียวและพืชจำพวกถั่วเท่านั้น ในพิธีเลี้ยงปีจึงเป็นเครื่องเช่น ไหว้ที่ขาดไม่ได้และจะเลี้ยงถวายด้วยของหวานดังกล่าวเฉพาะงานใหญ่เช่น ในพิธีเลี้ยงปีเท่านั้น

2.2.5 ผลไม้ หมายถึงผลไม้ที่ใช้เป็นเครื่องเช่นสังเวช ใช้เฉพาะวันเลี้ยงปีส่วนใหญ่ผู้มาแก้ชะนำมาเป็นเครื่องประกอบการเลี้ยง จะใช้ผลไม้อะไรก็ได้ ไม่จำกัดชนิด ตามแต่ชาวบ้านจะนำมา มีทั้งส่วนที่ชาวบ้านนำมาสมโภชและทางหอจัดเตรียมไว้เมื่อนำขึ้นถวายและตกลงแล้วภวนจะมอบให้ชาวบ้านได้ร่วมรับประทาน

ภาพที่ 74 ผลไม้ตามฤดูกาล

2.2.6 ใบอุโรค หรือใบส้มกบ มีลักษณะและขนาดเท่ากับใบขนุน ต้นใบอุโรคเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ส่วนของใบจะมีรสชาติเปรี้ยวและขม ในพิธีเลี้ยงปีมีการนำส่วนของใบมาประกอบอาหาร คือ นำใบมาวางเรียงซ้อน ๆ พอประมาณใช้มีดตัดให้เป็น 2 ท่อนดัดกับหมูหรือไก่เป็นของต้มหรือแกงจืด ใบอุโรค เป็นใบไม้ที่หายากนำมาประกอบอาหารได้เฉพาะวันเลี้ยงปีและต้องในบริเวณพื้นที่หอเจ้านายเท่านั้น หากนำไปประกอบอาหารที่อื่นจะทำให้โรคชาติขมจนรับประทานไม่ได้ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ที่รู้ว่าใบอุโรครับประทานได้ก็เนื่องจากวิญญูณเจ้านายที่ประทับร่างทรงเป็นผู้บอกว่าจะต้องนำใบอุโรคมาประกอบเป็นอาหารนำขึ้นถวายบนหอดด้วย เชื่อว่าเป็นใบล้างโรค ช่วยรักษาโรคต่าง ๆ ที่รุมเร้าอยู่ในร่างกายได้ หนึ่งปีกินหนึ่งครั้ง

การนำใบอุโรครมาประกอบอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมพิธีนั้น พบที่หอเจ้านายบ้านนาเลาเต่าเพียงที่เดียวใน
จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นตำบลติดต่อกับพื้นที่ที่ผู้ศึกษาเก็บข้อมูล (ห่อ จวงสอน, สัมภาษณ์, 2
สิงหาคม 2554)

ภาพที่ 75 ใบอุโรคหรือใบส้มกบต้มกับหมูหรือไก่

บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านาย

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม การปฏิบัติหน้าที่สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม
ใหญ่ ๆ มีดังนี้

1. กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วม
โดยตรงในการจัดพิธีเลี้ยงปี ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้มีความสำคัญในการจัดการและดำเนินการ เริ่มตั้งแต่
การดูแลรักษา ทำความสะอาดหอ กำหนดวันเลี้ยงปี ขั้นตอน การจัดเตรียมสิ่งของ ตลอดจน
ดำเนินการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนกระทั่งสิ้นสุดพิธีกรรมขั้นตอนสุดท้าย
ประกอบด้วยตำแหน่งดังต่อไปนี้

1.1 กวน ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525, หน้า 64) ภาษา
ถิ่นอีสานหมายถึง ตำแหน่งขุนนาง คำว่า "กวน" เป็นคำที่มีสำเนียงใกล้เคียงกับคำว่า กวาน ใน
พงศาวดารลาวโบราณใช้เรียก กวานบ้าน ซึ่งเป็นตำแหน่งหนึ่งของการปกครองท้องถิ่นของ

อาณาจักรลาวโบราณ ในสมัยที่ลาวยังอยู่ที่หนองแสหรือน่านเจ้า ซึ่งเป็นตำแหน่งที่เทียบได้กับ ผู้ใหญ่บ้าน (ทองสืบ สุภมรัตน์, 2528, หน้า 26) สำหรับภาษาลาวในปัจจุบันตำแหน่งที่เรียก กวน หรือ กวาน มีความหมายเทียบเท่ากับผู้ใหญ่บ้านเช่นกัน (ลีลา วีระวงศ์, 2535, หน้า 23) อย่างไรก็ตามคำว่า “กวน” นั้นมิได้พบว่ามีเรียกเฉพาะในหมู่มวลลาวครั้งเท่านั้น ทางภาคอีสานเช่น ที่อำเภอ ค่านซ้าย จังหวัดเลย เรียกผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับวิญญาณเจ้านายว่า “เจ้ากวน” ชาวข้อยที่อำเภอ ท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เรียกว่า “กวนบ้าน*” หรือ “กวนจ้ำ” ส่วนคนเขมร เรียกผู้ประกอบพิธี ไหว้ผีป่าว่า “จ้ำ กวนจ้าน ขะจ้ำ หมอจ้ำ เฒ่าจ้ำ กวานจ้ำ เช่นกัน กวน ในความหมายของชาวครั้ง เชื่อว่า “กวน” คือตำแหน่ง “พ่อเมือง” ที่คอยดูแลลูกบ้านของตน (ห่อ จวงสอน, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2554) ซึ่งก็สอดคล้องกับความหมายดังที่กล่าวมาแล้ว

ลาวครั้งนิยมเรียกชื่อตำแหน่งนี้ว่า “กวน” หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับ ดวงวิญญาณของผีเจ้านายที่ประจำอยู่ที่หอ ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านาย จากการลงพื้นที่เก็บมีส่วนร่วมพบว่า ตำแหน่งกวนของแต่ละห้อมีกวนประมาณ 2-3 คน ในจำนวน ดังกล่าวมีกวนลำดับใหญ่ 1 คน ลาวครั้งเรียกว่า กานใหญ่หรือหัวหน้ากวน และกวนรอง ตามลำดับ กวน เป็นตำแหน่งที่ได้รับการสืบทอดมาจากสายตระกูลต่อ ๆ กันมา ผู้ที่บิดาเคยทำหน้าที่เป็นกวน มาก่อนเมื่อไม่สามารถปฏิบัติงาน (เฮ็ดเวียก) ดังกล่าวได้ หรือเสียชีวิตลง จึงมีการมอบหมาย ถ่ายทอดตำแหน่งให้กับบุตรชายหรือหากกวนคนเก่าไม่มีผู้สืบทอดทางพิธีกรรม จะมีการเข้าทรง เพื่อให้ผีเจ้านายได้คัดเลือก อีกริธีหนึ่งของการ ได้มาซึ่งตำแหน่งกวนก็คือ ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ที่ อาวุโส มีคุณงามความดี มีคุณธรรม โดยเฉพาะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในเรื่องผี เจ้านายเป็นอย่างดี สามารถท่องคำบอกกล่าวต่อห้อมผีเจ้านายได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และชาวบ้าน ยอมรับ คือเป็นผู้ที่ยอมเสียสละเวลาของตนเพื่อประโยชน์ของชาวบ้าน ประกอบพิธีกรรมด้วยความเต็มใจมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซื่อสัตย์และซื่อตรงประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรมดังคำกล่าวของ ทรงผู้อาวุโสว่า “คนที่จะทำหน้าที่เป็นกวนต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม เสียสละ จริงใจในการเฮ็ดเวียก (ทำงาน) ไม่เห็นแก่ข้าของเงินทอง ค่าจ้าง” ตำแหน่งกวนเมื่อเสียชีวิตลงจะทำพิธีเรียกวิญญาณมา อยู่ที่หอเจ้านายเพื่อคอยรับใช้เจ้านาย (ดิ่ง สระทองยี่น, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2554)

*สุวิทย์ ชีรสาคัด กล่าวในหนังสือประวัติศาสตร์ลาว เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของอาญาสี่และที่สำคัญของลาวว่า ขุนนางตามโครงสร้างการปกครองของลาวว่า ตำแหน่ง กวนบ้านหรือนายบ้าน เป็นตำแหน่งที่เทียบเท่าผู้ใหญ่บ้าน ของไทย เป็นตำแหน่งที่ใกล้ชิดราชกรรมากรมากที่สุด เพราะอยู่ในและดูแลราชกรรมากร (เทียบเท่ากับกำนันของไทย) (สุวิทย์ ชีรสาคัด, 2543, หน้า 50)

1.1.1 การคัดเลือกกวน

เมื่อกวนประจำหอเสียชีวิตลงจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับเจ้านาย จึงต้องมีการคัดเลือกใหม่โดยปรกติแล้วกวนจะดำเนินชีวิตเหมือนชาวบ้านทั่วไปมีหน้าที่สำคัญ ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านาย

รัชช ปุณฺณโณทก กล่าวถึงการคัดเลือกกวนประจำหมู่บ้านสรุปได้ว่ามีวิธีการดังนี้

1. ผู้ปู่ตาเป็นผู้เลือก โดยวิธีการเข้าสิงบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือเรียกว่า “การชุน” 2. สืบทอดกัน ตามตระกูล เมื่อหม้อจ้านคนเดิมถึงแก่กรรม โดยเลือกบุตรชายคนโตหรือคนรอง 3. คัดเลือกผู้ที่มี ศีลธรรม คือที่ชาวบ้านนับถือ เคยบวชเรียนหลายพรรษา (ไม่ต้องสืบทอดทางตระกูล) ส่วนใหญ่จะ เคยเป็นผู้ช่วยหม้อจ้านอยู่แล้ว (รัชช ปุณฺณโณทก, 2542, หน้า 928)

การคัดเลือกตำแหน่งกวนของชาวลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงพบว่ามี วิธีการคัดเลือกอยู่ 2 วิธี

1. คัดเลือกจากคนในระบบเครือญาติ เช่น ชาวบ้านที่เคยมีพ่อหรือปู่เคยเป็นกวน หลังจากเสียชีวิตลงแล้วลูกชายก็จะรับทำหน้าที่เป็นกวนแทนพ่อสืบไป
2. จากการเสี่ยงทายทำนายทายทักว่าผีเจ้านายชอบใคร โดยร่างทรงผีเจ้านายจะเลือกเอง (จับ) ด้วยวิธีร่างทรงผีเจ้านายเดินไปหาแล้วใช้เทียนเขียนบนสิริษะแสดงว่าเจ้านายเลือกคนนั้น บุคคลที่ได้รับเลือกก็ต้องเป็นตัวแทนของชาวบ้านและตัวแทนผีเจ้านายไปตลอดชีวิต

การเป็นกวนจำไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัวเกี่ยวกับอายุเพศหรือความรู้อื่น ๆ มาเป็นส่วนประกอบมีเพียงข้อกำหนดไว้ว่าต้องเป็นคนที่ผีเจ้านายชอบ จากการลงพื้นที่แบบมีส่วนร่วม พบว่าตำแหน่งกวนจะเป็นผู้ชายอาวุโส ไม่ปรากฏว่ามีผู้หญิงเป็นกวน

จากบทบาทและหน้าที่ตำแหน่งกวนดังกล่าว หากประพุดิตัวดีก็จะดำรงอยู่ได้ ประพุดิตัวไม่ดีก็จะถูกเจ้านายปลดออกจากตำแหน่งได้เช่นกัน ตำแหน่งกวนจะไม่มีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เงินทองใด ๆ ทั้งสิ้นส่วนใหญ่ในการประกอบพิธี ผู้ทำพิธีจะนำเงินใส่ซองให้กวนเพื่อเป็นสินน้ำใจ เล็ก ๆ น้อย ๆ มอบให้กวน (สมุทรร สมนคำ, สัมภาษณ์. 14 กรกฎาคม 2554) จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านที่มาประกอบพิธีเล่าว่าเป็นการตอบแทนที่กวนสละเวลามาทำพิธีให้ กวนก็ต้องกินต้องใช้ หากไม่มาดำเนินการให้กวนก็ต้องไปทำงานมีเงินมีราย ได้ถือว่าเป็นการตอบแทน (สัมภาษณ์ บุตรพันธ์, สัมภาษณ์. 5 สิงหาคม 2554)

1.1.2 บทบาทหน้าที่ของกวนนั้น ในรอบหนึ่งปีจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่าง สม่ำเสมอดังนี้

1.1.2.1 กวนถือว่าเป็นหัวหน้าในพิธีเกี่ยวกับผีเจ้านายต้องดูแลสถานที่อัน ศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุบริเวณหอเจ้านาย ก่อนถึงวันเสี่ยงปีกวนจะต้องพา

ลูกบ้านหรือสมุนทำความสะอาดหญ้า ตัดต้นไม้ ปัดกวาดลานหน้าหอเจ้านายก่อนถึงวันเลี้ยงปี 1-2 วัน

1.1.2.2 ทุกวันพระ 15 ค่ำ สิ้นเดือน ช่วงเย็นของวันโกน ประมาณ 18.00-18.30 น. กวนต้องจัดเครื่องเช่น เก็บหมาก เก็บพลู เพื่อทำพิธีคอบหอ (คอบหอ หมายถึง การบอกกล่าวไว้ก่อนแล้วจึงประกอบพิธีภายหลัง เช่น ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาจะไม่มีกรประกอบพิธีเกี่ยวกับผีเจ้านายใด ๆ เมื่อมีชาวบ้านมาแจ้งกวนจะต้องทำพิธีหวิดเหล้าคอบหอไว้ก่อน ขณะเดียวกันก็ขอให้ช่วยปกปักษ์รักษา คุ่มครอง ให้อยู่รอดปลอดภัย ไปไหนมาไหนอย่าให้มีอันตราย) (โรย ปีมณี, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2554)

1.1.2.3 เป็นสื่อกลางหรือหัวหน้าทำหน้าที่สื่อสารเจรจาระหว่างชาวบ้านกับเจ้านาย เมื่อชาวบ้านมีเรื่องเดือดร้อน เจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีความจำเป็นต้องเดินทางไปไกล เช่น ต่างจังหวัด ต่างประเทศ ชาวบ้านจะไปหากวนเพื่อให้กวนเจรจาอ่อนวอนขอความคุ้มครองจากผีเจ้านายและเมื่อสมปรารถนาหรือเสร็จสิ้นภารกิจตามที่ขอไว้ ผู้บนบานจะจัดเครื่องเช่น ไหว้ตามที่ไดบบนไว้และผีเจ้านายชอบ และในการประกอบพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเจ้านาย เช่น การแก้ชะ การแปลงเรือน การเสียผี เป็นต้น

1.1.2.4 ในวันเลี้ยงปีกวนทำหน้าที่ตั้งแต่กำหนดวันที่จะจัดงานพิธีกรรม สิ่งของเครื่องใช้ เป็นผู้บอกกล่าวแก่ผีเจ้านายในพิธี ยกเครื่องเช่น ไหว้ขึ้นถวายผีเจ้านายพร้อมนำกล่าวคำโปรยหรือคำเชิญผีทุกองค์ที่ประจำอยู่แต่ละที่ในจังหวัดนครปฐมมารับเครื่องเช่นสังเวทที่ชาวบ้านนำมาถวายทุกปีและเป็นผู้ดำเนินพิธีการจนกระทั่งเสร็จสิ้นพิธีเก็บข้าวของเครื่องใช้ ตลอดจนทำความสะอาดบริเวณหอ

1.1.2.5 ให้คำแนะนำในการดำเนินชีวิตหลักและข้อปฏิบัติตามแนวแบบอย่างที่ดีงามจารีตประเพณี

1.1.2.6 เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ต้นไม้บริเวณหอผีเจ้านาย อันเป็นที่ประทับของวิญญาณผีเจ้านาย หากใครเข้าไปตัด ฟัน ต้นไม้โดยไม่ได้รับคำอนุญาตจากผีเจ้านายจะทำให้ผีเจ้านายโกรธหรือไม่ชอบ อาจทำโทษถึงแก่ชีวิตได้

1.1.3 การแต่งกายของกวน

การแต่งกายของกวนไม่มีข้อกำหนดอะไรแต่งแบบไหนก็ได้ สวมกางเกงโสร่งก็ได้ ที่สำคัญจะต้องมีผ้าขาวม้าพาดบ่าทุกคน ในพิธีเลี้ยงปีจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์บ่งบอกให้ผู้เข้าร่วมพิธีทราบว่า บุคคลที่มีผ้าขาวม้าพาดบ่าคือบุคคลที่เจ้านายได้เลือกไว้ปฏิบัติงานตามตำแหน่งหน้าที่ ร่างทรงกล่าวว่า “เฮ็ดนำกันมา บี้มีก็ภูเกณท์หยั่ง” (ทำติดต่อกันมา ไม่มีภูเกณท์อะไร)

1.1 4 ข้อห้ามและข้อปฏิบัติของกวน

จากการเข้าร่วมพิธีกรรมแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ชาวบ้านปรากฏว่า เรื่องของข้อห้ามกวนแต่ละคนจะปฏิบัติไม่เหมือนกันแต่มีสิ่งที่กวนถือปฏิบัติเหมือนกัน สรุปได้ดังนี้

1.1.4.1 ไม่นิยมฆ่าสัตว์ เพราะถือว่าบาป สำหรับกวนบางท่านดันไม้ก็จะไม่ตัด เพราะเชื่อว่าดันไม้ทุกต้นมีชีวิตเหมือนคน ตัดไปก็เหมือนฆ่าชีวิต ทำให้บาป (สง คำมา. สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2554)

1.1.4.2 ไม่นิยมกินเหล้าที่เหลืออกจากคนอื่นกินหรือเหล้ากันแก้ว แมนกินเพียงนิดเดียวก็จะทำให้เมาหนัก เชื่อว่าคนเป็นกวนอยู่คนละระดับกับคนทั่วไปจึงไม่ควรกินเหล้ากันแก้วของใคร (หอมหวาน บุญมี. สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2554.)

1.1.4.3 ต้องเป็นผู้เสียสละ มีน้ำใจ เพราะตำแหน่งกวนไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ

1.1.4.4 ต้องเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ เนื่องจากจะต้องรับผิดชอบและจัดการเรื่องเงินที่เรียไรมมาจากชาวบ้านเพื่อนำมาประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปี ซึ่งแต่ละปีมีผู้ร่วมสมโภช (บริจาครวบรวมแล้วเป็นหลักหมื่นขึ้นไป หากกวนท่านใดไม่ซื่อสัตย์ เกี่ยวกับเรื่องเงินก็จะทำให้เป็นไข้ เป็นบ้า เจ็บไข้ได้ป่วยมีอาการต่าง ๆ นานา บางรายไม่สามารถดำเนินพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับผีเจ้านายได้ เชื่อว่าผีเจ้านายทำโทษ

จากบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่แต่ละคนที่ปฏิบัติต่อสิ่งนับถือและให้ความเคารพเสมือนเป็นกฐระเบียบ ข้อห้ามที่ต้องปฏิบัติตาม ทำให้คนในชุมชนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง เกิดความกลัวในอิทธิฤทธิ์ของสิ่งที่มองไม่เห็น ในขณะที่เดียวกันความเชื่อเหล่านี้ก็ยังส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข สดชื่นหากการขัดแย้ง และยังเป็นสิ่งที่ช่วยเกื้อหนุนหรือสนับสนุนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเนื่องจากในสังคมมีตัวอย่างแบบอย่างที่ดี ที่คนรุ่นหลังได้สัมผัสจากการปฏิบัติของผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการเป็นผู้นำชุมชนที่เด็กรุ่นหลังได้รับไว้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติต่อไป

ภาพที่ 76 กวนหอเจ้านายบ้านกงลาด

ภาพที่ 77 กวนหอเจ้านายบ้านทุ่งผักกูด

1.2 คนทรง หรือร่างทรงผีเจ้านาย ในวันประกอบพิธีเลี้ยงปี ลาวครั้งได้รับการบอกเล่าต่อ ๆ มาว่าเป็นวิญญาณของพระมหากษัตริย์คนทรงทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างวิญญาณผีเจ้านายกับชาวบ้าน ในพิธีเลี้ยง ปี ทุกหอจะมีการเชิญวิญญาณผีเจ้านายมาประทับทรงเพื่อให้ชาวบ้านได้พูดคุยสื่อสารโดยตรงกับผีเจ้านาย เช่น มีการสอบถามถึงสภาพดินฟ้าอากาศ การทำมาหากิน อาการเจ็บไข้ได้ป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านให้ความนับถือและศรัทธา เป่าสิริระ เจิมหน้าผาก ผูกผ้ากันภัยอันตรายต่าง ๆ ประพรมน้ำมันดีให้กับผู้ร่วมพิธี การได้มาซึ่งตำแหน่งร่างทรงนั้นมีความแตกต่างจากตำแหน่งของกวนเนื่องจากตำแหน่งร่างทรงนั้นจะไม่มี การสืบทอดเชื้อสายแต่จะ ได้มาโดยผีเจ้านายเป็นผู้เลือกในวันเข้าทรง ร่างทรงวิญญาณเจ้านายของกลุ่มลาวครั้งเชื่อกันว่า จะต้องเป็นผู้ที่เกิดวันอังคารและมีผมหอม 7 เส้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ร่างทรงลำดับใหญ่ที่สุดในอำเภอคอนตูมได้รับคำตอบว่า ตัวเองเกิดวันอังคารจริงสำหรับเรื่องผมหอมนี้ก็ไม่ทราบว่ามีผมหอมอยู่บนสิริระ 7 เส้นจริงหรือไม่ แต่ผีเจ้านายเขารู้เขาจึงเลือก (ตั้ง สระทอง ยืน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2554)

ภาพที่ 78 นายตั้ง สระทองยืน ร่างทรงลำดับใหญ่ที่สุดในอำเภอคอนตูม

ภาพที่ 79 นายสำแดง อินแสน ร่างทรงหอเจ้านายบ้านกงลาด

ภาพที่ 80 นายวุฒิ คำจำ ร่างทรงหอเจ้านายบ้านคอนรวก

จากการเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านายทุกหอ (ยกเว้นหอผีบ้านสามควายเผือก) ในจังหวัดนครปฐมพบว่าหอที่มีร่างทรงเป็นผู้หญิงมีเพียงแห่งเดียว คือหอบ้านลำเหย ชื่อ นางมา เด็กฮ้วน อายุ 71 ปี เป็นร่างทรงมาแล้วไม่ต่ำกว่า 30 ปี ลักษณะการแต่งกายขณะมีการทรงใส่เสื้อคอกลมแขนยาวสีแดง มีแถบสีขาวเล็ก ๆ ที่ปลายแขนเสื้อและกลางแขนเสื้อยาวลงมาสุดปลายแขน กางเกงขายาวสีแดงมีแถบขาวทั้งสองข้าง แขนเสื้อด้านขวาเย็บติดด้วยผ้าสีธงชาติไทย มีผ้าขาวม้าพาดที่บริเวณไหล่ ในพิธีพบว่าร่างทรงจะนั่งอยู่บริเวณด้านล่างบริเวณบันได้ทางขึ้นหอเจ้านายไม่ได้ นั่งประกอบพิธีบนหอเหมือนพื้นที่อื่น ๆ มีการหวัดเกล้าให้วิญญาณเจ้านายเข้าประทับ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีพบว่ามีอาการจับให้เป็นร่างทรงจริง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับร่างทรงพื้นที่อื่นพบว่าที่บ้านลำเหยไม่ได้รับความสนใจมากนักซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบมีความใกล้เคียงกับนางเทียม (เทียม หมายถึง เจ้าทรง นางเทียม คือหญิงที่เป็นร่างทรงของวิญญาณผีบรรพบุรุษหรือผีศักดิ์สิทธิ์ทางภาคอีสาน โดยเฉพาะในพิธีขึ้นศาลเจ้าพ่อศรีสองรัก ที่จังหวัดเลย) จากการสัมภาษณ์นางกล่าวว่าตั้งแต่จับมานางมีหน้าที่ปลูกเสกอาวูรที่ชาวบ้านนำมาและปักเป่าโรกภัยไข่เจียวรวมถึงเสี่ยงทายตามชาวบ้านร้องขอ รวมถึงจัดเตรียมหมากพลู บุหรี่ เพื่อถวายบนหอ (มา เด็กฮ้วน, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2554)

ภาพที่ 81 นางมา เด็กฮ้วน ร่างทรงผีเจ้านายบ้านลำเหย

ภาพที่ 82 กวนและสมุนบรवार

1.3 บรवारหรือสมุน คือ ตำแหน่งที่ได้มาโดยการจับของร่างทรงในวันเลี้ยงปี ต่างมีความเชื่อว่าในวันเลี้ยงปีผีเจ้านายบุคคลเหล่านี้มาช่วยงานอย่างเต็มที่ เสมือนว่าได้เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ (เชื้อพระวงศ์ตามความเชื่อของลาวครั้งเปรียบได้กับคือตำแหน่งขุนแสน หมื่น เชื่อว่าเป็นที่อยู่ใกล้ชิดผีเจ้านายจึงมีการสร้างหอไว้ในพื้นที่บริเวณเดียวกันซึ่งมีจำนวน 5 หลัง) เพื่อไว้เป็นคนรับใช้ ทำงานต่าง ๆ ในวันประกอบพิธีกรรม สมุนหรือบรवारทุกตำแหน่งจะเชื่อฟังกวน ทำงานตามกวนสั่ง ถือว่ากวนมีฐานะสูงศักดิ์กว่า ดังนั้นบทบาทและหน้าที่ของบรवारหรือสมุนจึงมีฐานะต่ำกว่า กวน บรवारหรือสมุนประกอบไปด้วยบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามตำแหน่งงานดังนี้

1.3.1 เพชฌฆาต ทำหน้าที่ฆ่าหมู ฆ่าไก่ในวันเลี้ยงปีและพิธีแปดงผี ผิดผี แต่ละหออจะมีเพชฌฆาตประมาณ 2-3 คน คือมีลำดับ 1, 2 ผู้ทำหน้าที่เพชฌฆาตเล่าว่าได้ตำแหน่งมาโดยการจับของร่างทรงผีเจ้านาย มาปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจทุกปี ก่อนจะลงมือฆ่าหมูหรือตีหัวไก่จะยกมือไหว้บอกกล่าวขอโทษกรรมก่อนเสมอ

1.3.2 ทหารคือผู้ที่คอยพิทักษ์ดูแลเจ้านาย บทบาทหน้าที่ตามความเชื่อของลาวครั้งก็คือผู้ดูแลรักษาบ้านเมือง ให้อยู่ในความเรียบร้อย ในวันประกอบพิธีกรรมทหารจะคอยดูแลอำนวยความสะดวกให้กับร่างทรง

1.3.3 ม้าขี่ คือตำแหน่งที่เป็นพาหนะใช้นั่ง หรือชี้ตรวจตราความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน ในวันประกอบพิธีเลี้ยงปี ม้าขี่จะทำหน้าที่เป็นม้าสำหรับให้ร่างทรงนั่งและปฏิบัติตามคำสั่งของร่างทรงทุกประการ สำหรับตำแหน่งนี้จากการเข้าร่วมพิธีแบบมีส่วนร่วมปรากฏว่ามีเฉพาะที่หอเจ้านายบ้านหนองฮวก (คอนรวก) เท่านั้น

ภาพที่ 83 ม้าขี่พาหนะของร่างทรงผีเจ้านาย

ภาพที่ 84 แม่เมืองหรือนางสนมของผีเจ้านายในวันเลี้ยงปี

1.4 แม่เมือง เชื่อว่าเป็นคนรับใช้ของนางสนมสองนางพี่น้องของผีเจ้านายมีความใกล้ชิดกับสองนางพี่น้อง ได้มาโดยการจับของร่างทรงในวันเลี้ยงปี ลักษณะหน้าที่คือ จัดเตรียมตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในวันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีผีเจ้านาย เช่น ยกสำรับกับข้าวถวาย จัดหมาก จัดพลู ดูแลเรื่องความสะดวกเรียบร้อย ในวันพิธีเลี้ยงปี แม่เมืองจะมีหน้าที่ เก็บกวาดทำความสะอาด ล้างถ้วยล้างชาม เก็บข้าวของเครื่องใช้ เสมือนเป็นคนใช้ในพิธีวันประกอบพิธีจึงปรากฏแม่เมืองจำนวนมากมาช่วยงานตามหน้าที่ของตนอย่างเต็มใจ

หน้าที่หลัก ๆ ของแม่เมืองนอกเหนือจากในพิธีเลี้ยงปี คือ ช่วยเก็บหมากเก็บพลู เก็บเหล้า ข้าวสารมาคอบหอบในวันพระ 15 ค่ำ สิ้นเดือน เพื่อนำมาค้ำบหอบ แม่เมืองจะต้องนำหมาก นำพลูมาขึ้นถวายบนหอบ ค้ำบหอบเช่นเดียวกับกวน ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่นั้นก็คือในวันพระ 15 ค่ำ สิ้นเดือน ร่างทรงได้มอบหมายให้กวนทำหน้าที่เก็บหมากเก็บพลูขึ้นคอบหอบบนหิ้งแทนแม่เมืองเพราะเห็นว่าให้ผู้หญิงไปเก็บหมาก เก็บพลู ข้าวสาร ทำให้เกิดความไม่สะดวกและลำบาก จึงปรับเปลี่ยนตำแหน่งให้แม่เมืองมาทำหน้าที่ในวันเลี้ยงปีคือ ล้างถ้วยล้างชาม ปัดกวาด เก็บข้าวของ ทำทุกอย่างในวันเลี้ยงปี เสมือนแม่บ้านแทนการเก็บหมาก พลู ข้าวสาร เหล้ามาค้ำบหอบในวันพระ 15 ค่ำ สิ้นเดือน (สมจิต บุญมี, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2554)

บทบาทการปฏิบัติตัวของแม่เมือง

เป็นคนที่ใกล้ชิดคนในเมือง มีสัมมาคารวะในวันเลี้ยงปีปฏิบัติตัวตามที่ได้ปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดเชื่อว่าหากไม่มาปฏิบัติหน้าที่จะถูกเจ้านายทำเอาหรือทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยสามารถดำรงชีวิตเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาอื่น แต่งงานมีครอบครัวได้

1.5 พ่อเฒ่าหาบ พ่อเฒ่าหัว สมัยมีชีวิต เชื่อว่าเป็นผู้ดูแลเรื่องอาวูรศาสตร์ป็นผาหน้าไม้ พ่อเฒ่าหาบพ่อเฒ่าหัวจะเป็นผู้จัดการเรื่องอาวูรทุกชนิด บทบาทหน้าที่ของพ่อเฒ่าหาบพ่อเฒ่าหัวเปรียบเสมือนเสาหลักใน เป็นแหล่งหรือสถานที่สะสมอาวูรโดยมีพ่อเฒ่าหาบพ่อเฒ่าหัวเป็นผู้ดูแล (ห่อ จวงสอน .สัมภาษณ์ 4 กันยายน 2554)

2. กลุ่มชาวบ้านและ ผู้นำชุมชน

กลุ่มชาวบ้าน และผู้นำชุมชน หมายถึงผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้านเช่น กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ เป็นต้น ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านาย ทุกครัวเรือนต้องเข้าร่วมในฐานะเป็นลูกบ้าน และลูกฝั่งกันเทียน สิ่งที่เกี่ยวข้องพิธีต้องนำมาในวันเลี้ยงปีหลัก ๆ เช่น ข้าวปากหม้อ ไก่ต้มหรือไก่เป็น เหล้า หมาก พลุ เทียน รูป เป็นต้น

บุคคลและตำแหน่งต่าง ๆ ที่ได้รับการแต่งตั้งหรือถูกเลือกโดยเจ้านายในพิธีเลี้ยงปีขณะประทับทรงนั้นจะต้องรักษาสถานภาพและบทบาททางปฏิบัติไปตลอดชีวิต หากบวกรหรือสมุนต่าง ๆ ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือทำความผิดอย่างร้ายแรงทำให้เจ้านายไม่พึงพอใจจนถูกปลดออกจากตำแหน่งหน้าที่หรือเจ้านายไม่ยอมรับคำเชิญเครื่องเช่น ไหว้ สมุนหรือบวกรคนนั้น ๆ ก็จะเป็นอิสรภาพ ในวันประกอบพิธีกรรมพบว่า ตำแหน่งต่าง ๆ มาปฏิบัติหน้าที่ของตนเองโดยไม่มี การเชิญหรือบังคับให้มา ทุกตำแหน่งต่างมาร่วมพิธีและช่วยงานตามตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้งจากการพูดคุย ได้รับการบอกเล่าว่า หากไม่มาปฏิบัติหน้าที่ในวันประกอบพิธีกรรมอาจทำให้เกิดเหตุเภทภัย เจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุอยู่ไม่เป็นสุขกระวนกระวายใจบางรายถึงแก่ชีวิตก็มี ซึ่งพวกเขาได้รับรู้และเห็นอิทธิฤทธิ์ที่เกิดจากการถูก “เขาทำเอา” มาแล้วหลายราย จึงทำให้เกิดความกลัวและเมื่อถึงงานเลี้ยงปีจะทำหน้าที่จนกลายเป็นเรื่องปกติ บางคนก็บอกว่าเต็มใจมา ถือเป็นวันที่มีความสุขเพราะได้ทำงานรับใช้ใกล้ชิดเจ้านาย อีกทั้งยังได้พบปะพูดคุยกับคนทั้งหมู่บ้านอีกด้วย (สน ชื่นด้วง, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2554)

ข้อห้ามและข้อปฏิบัติของผู้ที่นับถือผีเจ้านาย มีดังนี้

1. ห้ามหนุ่มสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานถูกเนื้อต้องถึงแม้ว่าจะไม่มีผู้ใดเห็นก็ตาม จะทำให้เกิดภัยต่าง ๆ ขึ้นกับครอบครัว เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย ทำมาค้าขายไม่ขึ้น พ่อแม่จะต้องปรึกษาหารือกับกวนเพื่อจัดพิธีขอสมมาที่หอเจ้านาย เรียกว่า “แปลงผี” หรือ “แปลงเรือน” ด้วยการเสีค่าผีข้อห้ามในกรณีนี้มีข้อยกเว้นนั่นก็คือ หนุ่มสาวสามารถถูกเนื้อต้องตัว (เฉพาะภายนอก) ได้เฉพาะ

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์เท่านั้นเพราะเชื่อว่าผีเขยปล่อยให้ลูกหลานได้สนุกสนานและไม่มีกรเสียผี ซึ่งจากการเข้าร่วมพิธีพบว่า เทศกาลสงกรานต์ของลาวครั้งนั้นกินเวลาหลายวัน บางแห่งเริ่มตั้งแต่วันสงกรานต์ จนไปสิ้นสุดในวันสิ้นเดือนหรือ บางแห่งกินเวลา 7-8 วัน ก็มีในวันสงกรานต์ก็อาจจะทำพิธีหวิดเหล้าเพื่อบอกกล่าวกับผีเจ้านายว่า วันนี้เป็นวันสงกรานต์ หนุ่มสาวถูกเนื้อต้องตัวก็ขอให้เจ้านาย “อย่าถือสาพาพิ้ง” และ “อย่าผัดผีผัดไข้” (เสมือนเป็นการเชิญให้เจ้านายลงมาเล่นสงกรานต์กับลูกหลานและอย่าเอาโทษกับหนุ่มสาวที่ถูกเนื้อต้องตัวกัน) และเมื่อสิ้นสุดสงกรานต์ก็อาจจะหวิดเหล้าขึ้นหมากขึ้นพลูคอบหอบทำพิธีเชิญบอกกล่าวเจ้านายว่าได้สิ้นสุดเทศกาลสงกรานต์แล้ว ขอให้เจ้านายกลับขึ้นหิ้งขึ้นหอช่วยปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลานทุกคน หากหนุ่มสาวคู่ใดถูกเนื้อต้องตัว ทำผิดก็จะถือว่าเป็นการผิดผีต้องเสียค่าผีตามธรรมเนียมปฏิบัติเครื่องเช่น ไหว้สำหรับพิธีเชิญผีเจ้านายในวันสงกรานต์ ประกอบด้วย หมาก 11 หรือ 13 ชิ้น พลุ 11 หรือ 13 ใบและเหล้า 1 ขวด

2. ห้ามคนแปลกหน้ามาอนด้วยกันที่บ้าน ถึงแม้ว่าจะเป็นสามี-ภรรยา ก็ตาม

3. ก่อนจัดงานทุกชนิดเจ้าของงานจะต้องนำเหล้า 1 ขวด ให้ภวนนำไปทำพิธีหวิดบอกกล่าวผีเจ้านายทุกครั้ง

4. เมื่อมีเด็กเกิดใหม่พ่อแม่จะต้องนำเด็กมาทำพิธีขึ้นผีเจ้านาย

5. ต้องจัดพิธี (เครื่องเช่น ไหว้) เลี้ยงผีเจ้านายทุกปี ในช่วงเดือน 7

6. เมื่อมีการแต่งงานกับคนที่นับถือผีคนละตัวกับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะต้องมานับถือผีความเชื่อของฝ่ายหญิง

7. กรณีฝ่ายชายซึ่งมีครอบครัวแล้วเข้าสู่พิธีอุปสมบทเมื่อลาสิกขาบทออกมาเป็นฆราวาสแล้วก่อนจะอยู่กินกันสามีภรรยาเช่นเดิมทั้งคู่จะต้องมาทำพิธีแปลงผีที่หอเจ้านายก่อนเสมอ เชื่อว่าเมื่อแล้วลาสิกขาออกมาแล้วนั้นเป็นคนใหม่เพราะผ่านการบวชเรียนมาดังนั้นจะต้องมาทำพิธีแปลงผี ก่อนจะใช้ชีวิตด้วยกันใหม่ขอโทษต่อผีเจ้านายทุกครั้ง คำกล่าวเชิญผีเจ้านาย เรียกว่า “คำโป้ง” คำกล่าวขอโทษเรียกว่า “ขอสมมา”

ลักษณะการเข้าทรง

การเชิญวิญญาณเจ้านายมาประทับทรงนั้น พฤติกรรมในการแสดงออกของแต่ละร่างทรงมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ที่บ้านทุ่งสีหลง ร่างทรงกล่าวขณะร่างทรงประทับตั้งแต่ปฏิบัติหน้าที่มาตัวเขาเองจะไม่ทราบถึงพฤติกรรมของตนว่าทำอะไรลงไปบ้าง เหมือนหรือต่างกับร่างทรงอื่น ๆ หรือไม่ (ไพโร ศรียา, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2554) ขณะที่ร่างทรงลงมาประทับยังร่างของคนทรงนั้นจะส่งเสียงร้อง คำราม ตบมือ กระโดดโอดโอด ต่อกจากนั้นจึงรำฟ้อนตามทำนองเสียงแคนเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ แล้วจึงเข้าไปกราบที่หอ ทั้ง 7 หลัง โดยเริ่มต้นจากหอใหญ่สองหลังก่อนแล้วจึง

มานั่งบนเสื่อบริเวณด้านหน้าหอเพื่อพบปะชาวบ้าน ได้ถามสารทุกข์สุกดิบและอบรมว่ากล่าว ลูกเรือน ที่บ้านลำไยเสาะขณะร่างทรงประทับกระโดดคมมือและเข้าไปนั่งยังหอใหญ่ กวาดสายตามองดูลูกเขื่อน (ลูกบ้าน) ที่มานั่งร่วมพิธีก่อนที่จะขอเหล่า ยาสูบ พุดคุย ตอบข้อซักถาม ทำน้ำมนต์กลับไปนั่งบนหออีกครั้งเพื่อทำฝ้ายและแจกพวงมาลัยที่กวนทำพิธีบอกกล่าวลาจากหอแล้วให้กับทุกคนที่มาร่วมพิธี บ้านลำไยซึ่งมีร่างทรงเป็นผู้หญิง ลักษณะที่แสดงว่าร่างทรงกำลังเข้าประทับแตกต่างจากหออื่น ๆ นั่นก็คือ ร่างทรงพนมมือไหว้ต่อหน้าหอเจ้านาย และเครื่องเช่น สักการะตั้งตรงหน้า นั่งพนมมือไหว้ห้องเป็นภาษาที่ไม่มีผู้ใดเข้าใจ สักการะร่างทรงเริ่มหาประมาณ 4-5 ครั้ง ทำทางเหมือนคนสะอึกโยกตัวไปมาหน้าหลัง ต่อจากนั้นจึงยกมือขึ้นตบเหนือศีรษะ 3 ครั้ง แล้วจึงเปลี่ยนเสื้อผ้าจากชุดเดิมเป็นชุดร่างทรง คือ เสื้อคอกลมแขนยาวสีแดง เมื่อแต่งตัวเสร็จเรียบร้อยแล้วจึง หยิบมีดซึ่งมีลักษณะคล้ายดาบสั้น โบราณ ออกมาจากกระเป๋าที่ตั้งข้างลำตัว ขอบุหรือยาเส้นมาสูบติดต่อด้วยกันหลายมวนต่อจากนั้นจึงทำหน้าที่ปลุกเสกไคเป่า ทำน้ำมนต์ ผูกฝ้ายข้อมือพุดคุยกับชาวบ้านในพิธี ส่วนร่างทรงที่หอเสาค่า บ้านกงลาด บ้านทุ่งผักกูด เป็นร่างทรงคนเดียวกันนั่นก็คือ ร่างทรงเจ้าพ่อแสนหาญ ลักษณะอาการ คือ กระโดด ตบมือ และตีลังกาขึ้นไปนั่งบนหอเจ้านายต่อจากนั้นจึงเริ่มขั้นตอนแรกหลังจากสิ้นสุดอาการที่แสดงว่าร่างทรงประทับแล้วร่างทรงแต่ละคนปฏิบัติเหมือนกันทุกที่นั่นก็คือการเสกน้ำมนต์ นั่งสูบบุหรี่ เสกฝ้ายผูกข้อมือ เสกทราย เสกพวงมาลัย เจิมหน้า รักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของลูกบ้าน พุดคุย ว่ากล่าวตักเตือน เมื่อได้เวลาสมควรพบปะลูกบ้านพอประมาณแล้วจึงบอกกล่าวลูกบ้านว่าจะกลับแล้วกวนจึงทำพิธีหวิดเกล้าเพื่อเชิญร่างทรงออก สักการะร่างทรงนั่งลงระหว่างหน้าหอใหญ่สองหลัง ตบมือประมาณ 3-4 ครั้ง แสดงว่าร่างทรงได้ออกจากร่างแล้ว สำหรับบ้านลำไยขณะร่างทรงลงมาประทับหรือออกจากร่างไม่มีการหวิดเกล้าเชิญร่างทรงนั่งยกมือไหว้หน้าหอเจ้านายหาติดต่อกัน 3-4 ครั้ง ตบมือแสดงว่าร่างทรงได้ออกจากร่างแล้ว

เครื่องเช่นไหว้ในการเชิญร่างทรง

1. พาสมมา พาผ้าสมมา ประกอบด้วย โสร่งหรือผ้าขาวม้า 1 ผืน เสื้อคอกลม 1 ตัว หมาก 2 ซิ่น พลุ 2 ใบ ดอกไม้ 2 ดอก (ยอดมะยม) เทียนกิ่งเทียนง่า 1 คู่
2. ขันเชิญ หรือขันห้า สำหรับเชิญวิญญาณเจ้านายมาประทับทรงขันเชิญประกอบด้วย พลุ 2 ใบ หมาก 2 ซิ่น รูป 2 ดอก ไข่ดิบ 1 ฟอง ยาสูบ (บุหรี่) 1 ซอง เงินค่าครู 6 สลึง ใส่รวมเป็นขันครู
3. ข้าวสาร 1 ถ้วย
4. เหล้า 1 ไห
5. น้ำหอม 1 ขัน

6. น้ำส้มป่อย 1 ขัน

ภาพที่ 85 วัสดุอุปกรณ์สำหรับเชิญร่างทรง

ภาพที่ 86 ใบพลูสำหรับใช้หีดเหล้า

คำกล่าวเชิญผีเจ้านาย

การประกอบพิธีกรรมใด ๆ ในหมู่บ้านชาวบ้านจะต้องบอกกล่าวกับสิ่งทีพวกเขาเคารพ ก่อนเสมอเป็นการแสดงความคารวะ ไม่ข้ามหน้าข้ามตาด้วยความกลัวที่จะเกิดสิ่งไม่ดีกับคนในครอบครัว ทั้งนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ในการบอกกล่าวก็คือ กวน คำกล่าวที่กวนจะต้องกล่าวเพื่อเป็นการเชิญมารับเครื่องเช่น ไห้วและสังวัญญาณผีเจ้านายกลับ ขณะกำลังหวัดเหล่านั้น กวนจะต้องเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 11 พระองค์มารับพร้อมกัน กวนทุกคนจะต้องกล่าวคำเดียวกัน และเมื่อเสร็จสิ้นจากการประกอบพิธีกรรมแล้วจะต้องกล่าวคำขอขมา

ตารางที่ 2 คำบอกกล่าว (คำโป่ง) เชิญผีเจ้านาย

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
(หวัดเหล่า) เออ ซำฐูซำฐูซำฐูปู เสื่อย่าเสื่อพ้อเต้าเพี้ยแม่เต้าเพี้ย พญาห่านหก* พญาห่านซ้างหมั้นหมอง หมั้นห่าบหมั้นด่าบนา แวง จามาไซ โยมะหัดซ้างเมืองผีดีเมืองโคน หล้างสู่มะพีะสูโคลลวง ขุนชำนาญพิคคี ขุน สีละโพลหมั้นสะ โคนโยธา เจ้าเดินถี่สี่สาวสอง นาง ส้องโคนพื่อน้อง หมั้นโทเถ้าแก่ พ้อแม่พร อมกัน ลูกหลานเลี้ยง วัว ควาย ซ้างม้าไม้ตายขี้ผี ตายแก่ผีตายใหม่มีสำเนียงเสียงซื่อ โองน้อยกะดี โองใหญ่กะดี โองสะเหว้ยล้าง โองสะเหว้ยเติงได้ขึ้นกับนืบแท้ เป็นแก้วห้าญ กำลังเจ้านายเออ อาคัตชะยะอาคัตชะห้ โอ กา เส็ด้อาคัตชะโมมะหั้นะอะยะ โอ น๊ะโม พุทธา ยะ ส๊ะมันยา ส๊ะมันยา ส๊ะมันยา อีเมนโน	เออ สาธุ สาธุ สาธุ ปู่เสื่อย่าเสื่อ พ้อ เต้าเพี้ยแม่เต้าเพี้ย พญาหาญหก พญาหาญซ้าง หมั้นหมอง หมั้นห่าบ หมั้นด่าบ นาแวง จามาไซ โยมะหัด ขวงเมืองผีดีเมืองคน หลวงสูมะ พระสุกลวงค์ ขุนชำนาญภักดี ขุนสีละพล หมั้น สกลโยธา เจ้าเดินถี่สี่สาวสองนาง สองคนพ ื่อน้อง หมั้นโทเถ้าแก่ พ้อแม่พร้อมกัน ลูกหลาน เลี้ยงวัว ควาย ซ้างม้าไม้ตายขี้ผีตายแก่ ผีตาย ใหม่ ไม่มีสำเนียงเสียงทั้งองค์น้อยก็ดี องค์ใหญ่ ก็ดี องค์เสวยล้าง องค์ถวายนบน เป็นแก้วหาญ กำลังเจ้านาย อาคัตชะยะ อาคัตชะอี่ โอ กา เส็ด้อาคัต ชะโม มะหั้นะ อะยะ โอ น๊ะโม พุทธายะ สะมันยา สะมันยา สะมันยา อีเมนโน

*พญาหาญหก พญาหาญซ้าง คือตำแหน่งที่เชื่อว่าเป็นทหารเอกคู่ใจของเจ้านาย ในพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพระยาศรีโทน ที่อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยพบว่ามียंत्रทรงพญาหาญหก ซึ่งเป็นทหารเอกคู่ใจและเป็นสวามีของเจ้านางหล้าน้องสาวคนสุดท้ายของเจ้าพ่อ

หมายเหตุ คำศัพท์	ความหมาย
ชั้นต้ง	ชั้นสูงหรือชั้นบน
โองน้อย	เจ้านายองค์น้อย
โองใหญ่	เจ้านายองค์ใหญ่

ตารางที่ 3 คำกล่าวในการขอขมาผีเจ้านาย

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>เออ ซ่าธุ ซ่าธุ ซ่าธุ ปู้เสื่อหย่าเสื่อพ้อเฒ่าแม่ เฒ่า มื้อนี้ข้อยเฮ็ดเวียกพิริให้ลูกฝั่งกันเทียนซ้อ ปู้เสื่อหย่าเสื่อพ้อเฒ่าแม่เฒ่ากะข้อยสูงแต่ข้อยด้า แต่ข้างข้ามหน้าเฮือนไปโพ้น ไปพ้อจ้อมหลายห ยังค้อหยังแต่ข้อยเด็กบ้อควรร ลูกฝั่งค้อมือค้ำ กะบ้อเห็นค้อมือเว็นกะบ้อผู้ค้อมือกะแล่นหาโทษ โทษก้อแล่นห้าขัน มื้อฮ่อนยังกับนัยยังเขียด มาห้าปู้เสื่อหย่าเสื่อ พ้อเฒ่าเพียงแม่เฒ่าเพียง มี พาสัมมา มาสัมหมักสัมมา ปู้เสื่อหย่า เสื่อพ้อเฒ่าแม่เฒ่าบ้อให้โกคเคื่องอะให้สิกรรม ให้แกลูกฝั่งกันเทียนหย่าได้ถ้อสาพาพักเด้อลูก หล้านมาสัมมาแล้วมานังจ้องบ้ำจ้องไหลนากัน สัมมาเด้อซ่าธุ</p>	<p>เออ สาธุ สาธุ สาธุ ปู้เสื่อ ย่าเสื่อ พ้อเฒ่า แม่ เฒ่า วันนี้นี้ฉันทำงานพิริให้ลูกฝั่งกันเทียนของ พ้อเฒ่า แม่เฒ่า ก็มีหยิบสูงหยิบต่ำบ้าง ลูกเดิน ข้ามบ้านไปโน้น ไปนี้ อะไรต่อมิอะไร ไม่ถูก ไม่ควร ไม่รู้ตัวว่าทำผิดตอนไหน ผิดบ้าง ถูก บ้าง ผิดตอนค้ำกลางคืนก็ไม่รู้ตัว ก็เลยยกพา ผ้ามารขอขมา ปู้เสื่อ ย่าเสื่อ พ้อเฒ่า แม่เฒ่า ไม่ให้โกรธเคือง ยกโทษให้ลูกหลานอย่าได้ ถือสาเลยลูกหลานมาขอขมาแล้ว มานังจับบ่า จับไหล่ด้วยกัน มาขอขมาแล้ว (นอกจากนั้นก็ จะเป็นการกล่าวคำดี ๆ ที่ต้องการจะขอ)</p>

หมายเหตุ คำศัพท์	ความหมาย
ไปโพ้นไปพื่อ	ไปโน้น ไปนี้
จ้อม	บน
จ้อง	จับ
นำ	ด้วย

พิธีกรรมเกี่ยวกับการถือผีเจ้านาย

พิธีกรรมเกี่ยวกับการถือผีเจ้านาย ประกอบด้วย 1. การบะและแก้บะ (การบนและแก้บน) 2. แต่งงาน (งานดองหรือแปลงเรือน) 3. เด็กขึ้นผี (เกิด) 4. บวช 5. คำนำบอ และ 6. พิธีเลี้ยงผีเจ้านาย

การบะ (การบน)

ด้วยความเชื่อในเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของเจ้านาย เชื่อว่าเจ้านายของหมู่บ้านสามารถคุ้มครองและช่วยเหลือคนในหมู่บ้านได้ เมื่อชาวบ้านเกิดความทุกข์ร้อน ไม่สบายใจหรือเจ็บไข้ได้ป่วย การบนบานจึงเป็นทางออกและเป็นขวัญกำลังใจอีกวิธีหนึ่งที่ชาวลาวครั้ง คำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงใช้เป็นที่พักทางจิตใจด้วยการบนบานที่คาดหว่วว่าจะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนคาดหวังด้วยการร้องขอ อ้อนวอน และต่อรองให้เจ้านายช่วยคล้มบัณฑาลหรือให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ส่วนใหญ่จะได้ตามที่ตนเองได้บนบานไว้หรือสมประสงค์แล้ว จึงนำของมาแก้บะหรือแก้บนเป็นการตอบแทน ชาวบ้านนิยมบนด้วยเครื่องเช่น “เหล้าไห่ไก้โต” (เหล้าไห่ไก้โต) เช่น เหล้าไห่ ไห่ ไก้โตม 1 ตัว หัวหมู 1 หัว พวงมาลัย ช้าง ม้า เป็นต้นจากการศึกษาพบว่าความเชื่อเกี่ยวกับการบนบานของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นการบนเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บ ทรัพย์สินสูญหาย การทำมาค้าขาย การสอบเข้าเรียนต่อ สอบเข้าทำงาน การเดินทางไปไหนใกล้ไกล ชาวบ้านยกมือขึ้นไหว้เหนือศีรษะเพื่อบอกกล่าวขอให้ช่วยคุ้มครองเดินทางด้วยความปลอดภัยการบน แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. การบะ (บนบาน) ธรรมดา เมื่อมีความเดือดร้อน

การบนบานในลักษณะนี้สืบเนื่องมาจากชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนทุกข์ใจและต้องการให้เจ้านายช่วยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย สิ่งของสูญหายต้องการได้คืน การเดินทางไปทำงาน สอบเข้าเรียนต่อและสอบเข้าทำงาน การบะชนิดนี้ผู้บะสามารถยกมือไหว้หรือจูดรูป 11 ดอก บอกกล่าวด้วยตัวเองหรือให้กวนเป็นสื่อกลางประกอยพิธีคอบหอ (ขึ้นหมาก ขึ้นพลู) หวิดเหล้าเพื่อบอกกล่าวให้เจ้านายได้รับรู้ต่อสิ่งที่ต้องการบนบานก็ได้

2. การบะ (บนบาน) ปีต่อปีหรือบะประจำปี

การบนบานลักษณะนี้หมายถึง การบนที่อยู่ระยะเวลา 1 ปี ซึ่งชาวบ้านจะบนบานในวันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้านาย เช่นบนบานให้เจ้านายช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาคนในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข การบนบานในลักษณะนี้ต้องบนบานผ่านกวน เมื่อถึงวันประกอบพิธีเลี้ยงผีจึงนำเครื่องเช่น ไหว้ตามที่ได้บนไว้มาแก้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมบนด้วย เหล้าไห่ ไห่ ไก้ 1 ตัว (เหล้าไห่ ไก้โต) อาจมีพวงมาลัย ผ่าสี มาสมโภชด้วยก็ได้

เครื่องเช่น ไหว้หลัก ๆ พิธีบน กรณีผ่านกวนประกอบ เหล้า 1 ขวด รูป 11 ดอกเทียน 11 ดอก หมาก 11 ชิ้น พลุ 11 ใบ

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม กวน (ผู้บนจะมาหรือไม่ก็ได้)

ขั้นตอนและวิธีการบน ผ่านกวน ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ขึ้นคอบห่อ และขึ้นบอกกล่าว ขึ้นคอบห่อคอบห่อ หมายถึง การนำหมาก พลุ ขึ้นถวายบนห่อเพื่อบอกเล่าว่าจะมีพิธีกรรม ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. กวนนำหมาก พลุ อย่างละ 1 ชิ้น ขึ้น ถวายบนห่อทั้ง 7 หลัง และบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง และตรงบริเวณสวดเกล้า

2. กวนจุดรูปคนละ 11 ดอก ยกมือขึ้นไหว้ บอกกล่าว นำรูปไปปักหน้าห่อทุกหลัง รวมถึงบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า

3. กลับมานั่งหน้าห่อ รินเหล้าใส่ไหหลวงและไหเขื่อน 4 ไห

4. ใช้ใบพลู หวดเกล้า ท่องคำเชิญหรือคำ โป่ง

5. กวนบอกกล่าวการประกอบพิธี

6. ผู้มาบนจุดรูป 11 ดอกบอกกล่าวด้วยตนเอง (กรณีผู้บนมาด้วย)

ในวันเลี้ยงปีนอกจากการแก้บนในสิ่งที่ตนสมหวังในรอบปีที่ผ่านมาแล้ว ชาวบ้านยังได้บนบานต่อในปีหน้าให้คุ้มครองปกป้องรักษาทุกคนในครอบครัว ทำมาหากินได้ดี เดินทางไปไหนใกล้ไกลให้ปลอดภัยในแต่ละปีพบว่าในวันประกอบพิธีเลี้ยงปีมีทั้งผู้ที่มาแก้บนและผู้ที่ยังบนบานต่อในรอบปีต่อไปด้วยเรียกว่า “บะคุ้มหัว” หรือ “บะซี่ไข่ขึ้นาว คือคุ้มครองในรอบปีนำเครื่องเช่น ไหว้มาแก้ให้แล้วก็บนต่อ การบะปีต่อไปจึงเป็นพิธีกรรมที่ผูกพันต้องจัดเครื่องเช่น ไหว้มาสมโภชในลักษณะเดียวกันตลอดชีวิตของลูกฝั่งกันเทียน

รายละเอียดและขั้นตอนการบะ (บน)

กวนและผู้มาบะพร้อมกันที่หน้าห่อผีเจ้านาย พร้อมกับอุปกรณ์เครื่องเช่น ไหว้และเครื่องคายเมื่อได้เวลาตามที่ได้กำหนดนัดหมายแล้ว

ประมาณ 6.30 น. กวนจัดเตรียมเครื่องเช่น ไหว้ เช่น หมาก พลุ เหล้า รูป ไหว้หน้าห่อ

ประมาณ 7.30 น. กวนเริ่มพิธีด้วยการคอบห่อ นำ หมาก-พลุ ขึ้นถวายบนห่อทุกหลัง รวมทั้งบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมืองกลับมานั่งบริเวณหน้าห่อ จุดรูป 11 ดอก ยกมือไหว้ เพื่อบอกเล่าถึงพิธีในวันนี้แล้วจึงนำรูปปักที่หน้าห่อทุกหลังและบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า ต่อจากนั้นจึงนั่งหน้าห่อหลังใหญ่บริเวณหลักเมืองเทเหล้าใส่ไหหลวง 1 ไห และไหเล็กสลับไปมา ทั้ง 4 ไห หยิบใบพลูหนึ่งใบ ยกมือไหว้ หวดเกล้า (หวดเกล้าหรือหวดฟายเกล้าในพิธี “ผอกผี”

(เช่นผี เลี้ยงผี) ขณะทำพิธีเจ้าพิธีจะนำเหล่าในพิธีกรรมมาติดไปทั่วบริเวณเครื่องเช่นไห้ว (เครื่องคาย) พร้อมกับบอกเล่าเก้าสิบให้เจ้านายได้รับทราบ บอกกล่าวว่า วันนี้ ใคร ชื่อ-สกุล มาบนเกี่ยวกับเรื่องอะไรและหากประสบความสำเร็จจะนำอะไรมาถวาย เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้วจึงนำรูป 11 ดอกปักที่หน้าหอทุกหลังถึงสิ้นสุดพิธี

ตารางที่ 4 คำกล่าวต่อจากคำเชิญ (กรณีของหาย)

ภาษาลาวครึ่ง	ภาษากลาง
(กรณีของหาย) เออ ซ้าธุ ซ้าธุ ซ้าธุ ปู้เสื่อฮ่าเสื่อ พ่อเต้าเพียงแม่เต้าเพียง มื้อนี้กะมา บ้อก เล่าเก้าสิบกับพ่อเต้าแม่เต้าให้บักสะหมัยพุ่ม พะยอม ลู๊กเผิงกันเทียนคุ่มนี้ มา ให้พ่อเต้าแม่เต้าช้อยเฮียงป็นหายไปสองมือ มาห้าพ่อเต้าแม่เต้าให้ช้อยตาม ช้อยเบ็งให้ได้ ช้อยคิน ให้เข้ามาคินด้วยเดื่อห้ากได้ป็นคินเข้าอิ เอาหัวหมูไหว้ว ไก่โต้ม 1 โต เหล้าข้าวค พวงมาลัยมาถวยมาเลี้ยงพ่อเต้าแม่เต้าช้อย เข้าด้วยเดื่อซาทู	เออ สาธุ สาธุ สาธุ วันนีมาบอกเล่าเก้าสิบกับ พ่อเต้าแม่เต้าให้ นายสมัย พุ่มพะยอมลูกผั่ง กันเทียนบ้านนี้ มาเขาทำป็นหายมาให้พ่อเต้า ช่วยเรื่องป็นหายมาให้พ่อเต้าช่วย ป็นหายไป สองวัน มาหาพ่อเต้าแม่เต้าให้พ่อเต้าแม่เต้า ช่วยตาม ช่วยดูให้ได้ของคิน ให้เขามาคินด้วย หากได้คินจะเอาหัวหมู 1 หัว ไก่โต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด พวงมาลัย มาเลี้ยง มาถวย พ่อเต้าแม่ เต้า สาธุ

การบนเป็นพิธีกรรมที่ไม่ซับซ้อน ทั้งเครื่องเช่นไห้วและขันตอนเนื่องจากเป็นเพียงการบนบาน บอกกล่าวไว้เท่านั้น อีกทั้งผู้บนสามารถบอกกล่าวด้วยตัวเองที่บ้านก็ได้หรือมอบให้กวนเป็นผู้ดำเนินพิธีก็ได้เป็นพิธีที่ผู้บะยังไม่ทราบผลว่าจะได้ตามที่ตนได้บะไว้หรือไม่ ขันตอนนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นการต่อรองระหว่างผู้มาบะกับผีเจ้านาย

ตารางที่ 5 คำกล่าวต่อจากคำเชิญ (กรณีเจ็บไข้ได้ป่วย)

ภาษาลาวครึ่ง	ภาษากลาง
(กรณีเจ็บไข้ได้ป่วย) เออ ซ้ำรุ ซ้ำรุซ้ำรุ พ่อเฒ่าแม่เฒ่า มือนี่มาเือก เถ้าเถ้าสิบกั๊กพ่อเฒ่าแม่เฒ่าให้ อีทรง นาคโสม กุล ลูกเฝังกันเทียน ลูกหลาน ซ้องพ่อเฒ่าแม่เฒ่านี้แหละมันบิซำบาย ไปเอา ยาโต้มมากิน มาบิอะพ่อเฒ่าไว้ว่าถ้าหากห้ายเข้า อีให้เหล่าให้ไก่อโต พ่อเฒ่าซ้อยฮักยกให้เข้าห้าย เจ็บห้ายไข้ ให้ซำบาย ด้วยเค้อแล้วเข้าอีเอา เหล่าให้ไก่อโตมาถว้ยเค้อ ซาธุ	เออ สาธุ พ่อเฒ่าแม่เฒ่า วันนี้มาบอกเล่าแก่สิบก กับพ่อเฒ่าแม่เฒ่าให้อีทรง นาคโสมกุล ลูกฝง กันเทียน ลูกหลานของพ่อเฒ่าแม่เฒ่านี้แหละ เขาไม่สบาย ไปเอายาโต้มมากิน มาบนพ่อเฒ่า ไว้ ถ้าหากเขาหาย เขาจะให้เหล่า 1 ไท 1 ไก่อ 1 ตัวพ่อเฒ่าช่วยรักษาให้เขาหายเจ็บห้ายไข้ ให้ สบายด้วยแล้วเขาจะเอาของมาถวายพ่อเฒ่า สาธุ

หมายเหตุ คำศัพท์

คำแปล

ยาโต้ม

ยาต้ม

อี

จะ

บิอะ

บน

เหล่า 1 ไท 1 ไก่อ

เหล่า 1 ไท 1 ไก่อ 1 ตัว

ซำบาย

สบาย

ตารางที่ 6 คำกล่าวต่อจากคำเชิญ (กรณีทำมาค้าขาย)

ภาษาลาวครึ่ง	ภาษากลาง
(กรณีทำมาค้าขายและผู้บะด้วยตัวเอง) ซ้ำรุ ซ้ำรุ ปูเสื่อ ย่าเสื่อ ซ้อยซ้อย สัมรวย โส คา เป็นลูกฝงกันเทียนซ้องปูเสื่อ ย่าเสื่อ ยู้คุมทั้งมะกุ๊ด ไปเฮ็ดเวียกมีเฮือน มีลูกมี เต็นเฮ็ดกินที่สุพรรณ ปีนีซ้อยประกาด ซำยที่ไฮ่ที่นา ที่จังหวัดสุพรรณ 100 ไฮ่ ซ้อยให้ปูเสื่อ ย่าเสื่อซ้อยคลจิตลใจให้มีคน มาซ้อยมือเฟ้าหากซำยที่ไฮ่ซ้อยอีเอา	สาธุ สาธุ สาธุ ปูเสื่อ ย่าเสื่อ ฉันซ้อยนายสำรวย โสคา เป็นลูกฝงกันเทียนของปูเสื่อ ย่าเสื่อ อยู่หมู่บ้านทุ่งฝัก กุ๊ด ไปทำงานมีเรือนมีลูกมีเต้าทำมาหากินอยู่ที่ สุพรรณ ปีนีฉันประกาศขายที่ไร่ที่นา 100 ไร่ ขอให้ปู เสื่อ ย่าเสื่อ ช่วยคลจิตลใจให้มีคนมาซ้อยเร็ววัน หาก ขายที่ได้ฉันจะเอาเหล่า 1 ไท 1 ไก่อ 1 ตัว หมอลำซึ่งมาให้ ปูเสื่อ ย่าเสื่อ ในวันเสียงปี ช่วยลูกหลานด้วยสาธุ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ภาษาลาวครั้ง	ภาษากลาง
เหล้าไห ไก่โต หม้อลำเบ้ง มาเลี้ยงปู่เสื่อย่า เสื่อเบ้งในหม้อเลี้ยงปู่ ซ้อยลูกหลานเค่อซำรุ	
หมายเหตุ คำศัพท์	คำแปล
คุ่ม (คุ่ม)	บ้าน
ทังมะกู๊ด	หุงผักกูด
หม้อลำเบ้ง	หม้อลำซิ่ง
เฮือน	เรือน
เวียก	งาน
เฝ้า	รับ

การแก้เบ (แก้บน)

เมื่อชาวบ้านได้รับในสิ่งที่ตนเองได้เบไว้แล้วจะนำสิ่งของเครื่องเซ่นไหว้มาแก้
การแก้บนของชาวลาวครั้งสามารถแยกได้ตามลักษณะของการเบบนได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การแก้เบธรรมดา

คือการเบบนของชาวบ้านด้วยเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้เจ้านายช่วยให้เกิดความสำเร็จ การแก้
ในลักษณะนี้นิยมประกอบพิธีกรรมในวัน จันทร์ วันอังคาร วันพฤหัสบดี ส่วนวันพุธ
วันศุกร์และวันพระจะไม่ประกอบพิธีกรรม ผู้มาแก้เบจะต้องจัดเครื่องเซ่นไหว้และของทึบนไว้มา
ประกอบพิธีแก้เบที่บริเวณหอเจ้านายโดยให้กวนเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมการแก้เบธรรมดาเป็น
การแก้ในสิ่งที่ตนเองได้บนไว้ เมื่อประสบความสำเร็จจึงแก้ตามที่ได้บนไว้โดยต้องให้กวนเป็น
ผู้แก้บนให้เท่านั้น ผู้บนไม่สามารถแก้ได้ด้วยตัวเอง

เครื่องเซ่นไหว้ในการแก้บน ประกอบด้วย เหล้า 1 ไห ไก่ 1 ตัว หมาก 11 ชิ้น
พลู 11 ใบ ข้าวปากหม้อ 1 ถ้วย เครื่องเซ่นไหว้ตามที่ได้บนไว้

ผู้เข้าร่วมพิธีแก้บน ประกอบด้วยบุคคล ดังต่อไปนี้ 1. กวน 2. คนใช้

3. ผู้มาแก้บน

ขั้นตอนและวิธีการแก้บน มี 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขึ้นคอบหอ ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 กวนนำหมาก พลุ อย่างละ 1 ซิน ขึ้นห่อทั้ง 7 หลัง และบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า แล้วจึงจุดเทียนเปี้ยที่ห่อทั้งเจ็ดหลังและเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง

1.2 กวนจตุรรูปคนละ 11 ดอก ยกมือขึ้นไหว้ บอกล่าว นำรูปไปปักหน้าหอทุกหลัง รวมถึงบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า

1.3 กลับมานั่งหน้าหอ เทเหล้าใส่ไหหลวงและไหเล็ก 4 ไห

1.4 หวิดเหล้า บอกล่าวถึงวัตถุประสงค์

1.5 ผู้เก็บนั่งใกล้กวนเพื่อบอกล่าวผ่านกาน

1.6 ผู้เก็บจตุรรูป 11 ดอก เพื่อบอกล่าว

2. ขึ้นถายเครื่องเช่นไหว้(คนใช้ฉีกไก่นำใส่ภาชนะเรียบร้อยแล้ว)

2.1 คนใช้ส่งภาชนะที่ใส่ไก่ให้กับกวน

2.2 กวนนำขึ้นถายบนหอทุกหอและตรงเขื่อนช้างเขื่อนม้า

2.3 กวนจตุรรูป 11 ดอก ยกมือขึ้นไหว้ กล่าวคำโปรย บอกล่าวมอบเครื่องเช่นไหว้ นำรูปไปปักหน้าหอทุกหลังรวมถึงบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า

2.4 กวนนั่งหน้าหอ รินเหล้าใส่ไหหลวงและไหเล็ก 4 ไห

2.5 หวิดเหล้า บอกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของพิธี

2.6 กวนลงจากหอ ทั้งระยะเพื่อให้ผีเข้ามายารับเครื่องเช่นไหว้

3. ขึ้นลาเครื่องเช่นไหว้ลง

3.1 กวนนั่งหน้าหอ ยกมือไหว้ กล่าวคำเชิญ

3.2 บอกล่าวขอลาเครื่องเช่นไหว้ลง

3.3 กวนยกพาสมา เพื่อขอขมา

3.4 ผู้มาแก้ยกมือไหว้ลาหอ

2. การแก้ปะประจำปีหรือแก้บนปีต่อปี

วันประกอบพิธีเลี้ยงปี ชาวบ้านนำเครื่องเช่นไหว้มาแก้บนสิ่งที่ได้บนไว้ในปีที่แล้วหรือเรียกว่า “ปะค้อมหัว” “ปะจี๋ไข่ชี่หนาว” เป็นการแก้บน ที่สำคัญต่อช่วงชีวิตในรอบปี การบนชนิดนี้จะต้องแก้ทุกที แก้แล้วก็บนต่อไปอีกเรียกว่า ปะปี นั่นก็คือการขอให้เจ้านายได้คุ้มครองปกป้องรักษาคนในครอบครัวในฐานะลูกเหี้ยกั้นเทียน เป็นการแสดงความกตัญญูขอขอบคุณที่ให้ความคุ้มครอง (เรียกการนำเครื่องเช่นไหว้ทั้งหมดว่า การสมโภช) การแก้บนในวันประกอบพิธีเลี้ยงปีจะต้องทำพิธีก่อนที่จะมีพิธีเลี้ยงปี จากการเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปีตั้งแต่ปี พ.ศ.2552-2554 พบว่าในวันประกอบพิธีเลี้ยงปีนอกเหนือจากการแก้ปะด้วยสิ่งของตามที่ชาวบ้านได้บนบานแล้วยังพบว่ามีชาวบ้านที่มาจากต่างจังหวัดเช่น ชัยนาท สุพรรณบุรี นครสวรรค์ พิจิตร สุโขทัย ฯลฯ เดินทางมาแก้

บน การแก้บนประจำปีนอกเหนือจากสิ่งของประเภทเครื่องเซ่นไหว้บูชาแล้วปรากฏว่าในแต่ละปี จะมีผู้ที่มาแก้บนด้วยเครื่องเซ่นไหว้ใหญ่ ๆ เช่น ลิก หมอลำ หนังกลางแปลงรวมถึงการรำ บวงสรวงเซ่นไหว้ หากประสบความสำเร็จในการบนบานแล้วไม่มาทำพิธีแก้บนเชื่อว่าจะทำให้เกิดเหตุร้ายอาจเจ็บไข้ไม่สบายทำมาหากินติดขัดเป็นต้น

รายละเอียดและขั้นตอนพิธีแก้บน

2.1 ขั้นตอนขอ

ประมาณ 7.00 น. กวนเริ่มพิธีด้วยการนำ หมาก-พลู ขึ้นถวายบนหอทุกหอรวมทั้งที่ บริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง จตุรูป 11 ดอก กล่าวคำไปงเพื่อบอกเล่าเก้าสิบให้เจ้านาย รับทราบว่าจะมีการประกอบพิธีกรรมให้ชาวบ้าน ต่อจากนั้นจึงนำรูปไปปักที่หน้าหอหลังละ 2 ดอก ทุกหลัง และเขื่อนช้างเขื่อนม้า หากในพิธีมีกวนเพียงคนเดียว จะใช้รูปปักหอดละ 1 ดอก หลังจากนั้นกวนจึงลงจากหน้าหอ เพื่อสั่งการให้คนใช้น้ำไก่อมาฉีกบริเวณหน้าหอ

2.2 ขั้นตอนอบเครื่องเซ่นไหว้

คนใช้น้ำไก่อที่ฉีกและปาด ใส่ภาชนะส่งมอบให้กวนนำขึ้นถวายบนหอทุกหลังและ ตรงเขื่อนช้างเขื่อนม้าเครื่องเซ่นไหว้ทุกอย่างนำมาจัดรวมใส่ใบตองสดหรือจาน ส่วนตัวไก่อที่เหลือ จากการฉีกหรือปาดแล้วจะต้องนำมารวมตั้งไว้หน้าหอระหว่างหอใหญ่ 2 หลัง ต่อจากนั้นกวนทำ พิธีหวิดเหล็กกล่าวคำไปงเพื่อเชิญให้วิญญาณเจ้านายมารับเครื่องเซ่นไหว้โดย บอกกล่าวว่ามีใคร ชื่อ-สกุล อะไร วันนี้ได้นำของเซ่นไหว้ที่ได้บะไว้ด้วยเรื่องอะไร สำเร็จผลแล้ว นำของที่ได้บะไว้ มาแก้บนให้แล้ว บอกกล่าวให้ครบ หลังจากนั้นจึงให้ผู้มาแก้บนจตุรูป 11 ดอก บอกกล่าวหรือขอ ในสิ่งดีจากเจ้านาย เสร็จแล้วจึงปล่อยเครื่องเซ่นไหว้ให้เจ้านายได้เสวยสักกระยะหนึ่ง จึงลาเครื่องเซ่น ไหว้ลง

ตารางที่ 7 คำกล่าวต่อจากคำเชิญ (กรณีค้าขาย)

ภาษาลาวครึ่ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
เออ ซ้าธุซ้าธุซ้าธุ พ่อเฒ่าแม่เฒ่าปู่เสี้ยย่าเสี้ยมื่อ นี้มาบอกเล่าเก้าสิบให้บักสะหม้อยพุ่ม	เออ สาธุ สาธุ สาธุ พ่อเฒ่า แม่เฒ่า ปู่เสี้ย ย่าเสี้ย วันนี้มาบอกเล่าเก้าสิบให้นายสมัย พุ่มพะยอม
พยอมลูกหลานพ่อเฒ่าแม่เฒ่าคุ่มนี้ที่ได้มาจ้ อมปากจ้อมคอไว้กับพ่อเฒ่าเฮืองป็นเข้าห้ายมื่อ	ลูกหลานพ่อเฒ่าบ้านนี้ที่ได้มาบะไว้กับพ่อเฒ่า เรื่องป็นเขาหายเมื่อก่อน มาให้พ่อเฒ่าช่วย
ก้อนมาให้พ่อเฒ่าซ้อยเบ็งซ้อยห้า มื่อนี้เข้าได้ ป็นคิ่นเสี้ยฮ้อยแล้วกะเอาหัวหมูให้ไว้ ไก่ 1 โต	มอง ช่วยหา วันนี้เขาได้ป็นคิ่นเรียบร้อยแล้วก็ เอาหัวหมู 1 หัว ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด หมาก

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
เหล่า 1 ขีวด หม้าก พู พวงมาลัย แป๊ะผวง มาถ ว้าย มาแก๊ะบะ แก่บน เฮื่องปิ่นตี๋ห้ายไป มื้อนี้ได คิ่นแล้วมื้อนี้เข้ามาเก้ให้แล้วย้าได้ทักได้ท้วง เข้าเด้อ มาแก่ม้าชัยให้แล้ว มาฮับเอาเด้อ ให้ป๊กป๊กฮักฮักค้อมคองให้ซำบาย ผู้คิมี่แสวง ความ เจ็บย้าได้เก้ ความไชย้าได้คิมี่เด้อ ซ้ำฐ	พลู่ พวงมาลัย 8 พวง มาถวาย มาแก๊ะบะแก่บน เรื่อปิ่นตี๋ห้ายไปได้คิ่นแล้ว วันนี๋เข้ามาเก้ให้ แล้ว มารับด้วย ให้ป๊กป๊กรักษา ค้อมคองให้ สบาย อยู่คิมี่แรง ความเจ็บอย่าได้เก้ ความไช อย่าได้คิมี่ สาธุ

หมายเหตุ คำศัพท์	ความหมาย
จ้อมปากจ้อมคอ	การบอกกล่าวคล้ายกับการนินด้วยตน
ช้อยเบิ่ง	ช่วยดู
ความเจ็บย้าได้เก้	ความเจ็บไข้ไม่สบายอย่าให้มี
ความไชย้าได้คิมี่	ความเจ็บไข้ไม่สบายอย่าให้มี

3. ชั้นลาเครื่องเช่นไหว้ลงจากหอ

กานั่งประจำหน้าเขื่อนช้างเขื่อนม้า ยกมือไหว้เพื่อบอกกล่าวคำเชิญ ลาเครื่องเช่นไหว้ลงจากหอเพื่อมอบให้คนใช้นำไปส่งต่อให้กับผู้มาแก๊ะบะ หลังจากนั้นกวนยกพาสมาเพื่อขอขมาในสิ่งที่อาจทำผิดพลาดขึ้น ได้ระหว่างการประกอบพิธีในครั้งนี้ ผู้มาแก่บนยกมือขึ้นไหว้พร้อมขอพรจากเจ้านาย

หากพิจารณาการบนและแก่บนของชาวบ้านพบว่าไม่เฉพาะแต่ชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านนี้ถึงแม้ว่าไปตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดอื่น ๆ ใกล้เคียง เมื่อต้องการหาสิ่งยึดเหนี่ยวคอยช่วยเหลือก็ยังคงระลึกถึงสิ่งที่พวกเขาเคารพนับถือและเชื่อว่าช่วยเขาได้ สำหรับเครื่องแก่บนมีตั้งแต่เรื่องที่ใช้เครื่องเช่นไหว้หลัก ๆ เช่น เหล้า ไก่ แล้ว ยังมีการบนและนำของใหญ่ที่มีการว่าจ้างราคาแพงมาแก่ให้ตามที่ไดบนไว้ เช่น หมอลำซิ่ง ลิเก การแก่บนจึงเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการที่คนได้ในสิ่งที่ตนคาดหวังไว้แล้วด้วยการกราบไหว้ ร้องขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถืออาจมาจากความรู้สึกหวาดกลัวหากไม่ทำตามตามที่ตนได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ ดังนั้นเพื่อความสบายใจและคลายความหวาดกลัวต่อเหตุร้ายต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับตนและครอบครัวได้จึงต้องนำสิ่งของที่บนไว้มาเช่น ไหว้ ดอกแทนและขอบคุณในความช่วยเหลือของเจ้านาย

แต่งงาน (งานคอง)

การแต่งงานของลาวครั้ง สามารถแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1. ตามแบบประเพณีหรือการคอง

การแต่งงานประเพณีถือว่าการแต่งงานที่ทำถูกต้องตามประเพณีของหนุ่มสาวไม่มีการทำผิดมาก่อนอยู่ในขนบธรรมเนียมปฏิบัติไม่มีการผิดผี พ่อแม่จะทำพิธีซื้อที่นอน (การเสียด่าผี) และแปลงเขื่อน (แปลงเรือน) บอกกล่าวผีเจ้านายก่อน การแปลงเรือน มี 2 ลักษณะ คือ

1.1 การแปลงสะโก้ คือ เมื่อฝ่ายหญิงตกลงใจว่าแต่งงาน หลังจากแต่งงานจะไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชายหรือไปนอนค้างคืน พ่อแม่ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายทำพิธีแปลงผี เพื่อรับลูกสะโก้เข้าบ้าน เป็นการบอกกล่าวผีเจ้านายให้รับรู้ว่าจะมีลูกสะโก้เข้ามาอยู่เป็นสมาชิกใหม่ในบ้าน ให้ช่วยคุ้มครองรักษา

1.2 การแปลงลูกเขย คือ เมื่อฝ่ายชายตกลงใจว่าหลังจากแต่งงานจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงหรือไปนอนค้างคืน พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายทำพิธีแปลงผี เพื่อเป็นการบอกกล่าวผีเจ้านายให้รับรู้ว่าจะมีลูกเขยเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในบ้าน ให้ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาด้วย

2 การแต่งงานแบบนอกระบบเรียกว่า “การซู่”

การซู่ คือ การทำผิดผีลักลอบได้เสียหรือทำผิดก่อนแต่งงานถือว่าทำผิดกฎของฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะต้องส่งผู้ใหญ่มารับการเจรจากดกลางในเรื่องการเสียผี (เสียผี คือ การแก้ไขให้ดีขึ้นด้วยการพิธีเสียผีที่หอเจ้านาย คุปละ 100 บาท (ซุดละ 100 บาท) เงินค่าผี ค่าเสียมเสียดวงศักระกูล ค่าเสียด่านเสียดา ผิดประเพณีบ้านเมืองซึ่งลาวครั้งเรียกว่า “การปรับสินไหม” (การปรับสินไหมคือ การทำผิดข้อตกลงในการถือผีเจ้านายทำผิดซ้ำ ๆ ต้องยกขันไหมขอสมมา จากเสีย 1 คุป (ซุด) ก็ต้องเพิ่มอีก 1 คุป) ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงค่าเสียผี การปรับสินไหมและการขอขมา (หอ จวงสอน, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2554) การแปลงผีมี 2 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ขั้นตอนผิด (แปลงเสีย) หมายถึง การกระทำเพื่อ ลบล้างสิ่งที่ทำผิดไปแล้ว ด้วยการมอบเครื่องเช่น ไห้ว 1 คุป (1 คุป ประกอบด้วย เหล้า 4 ไห ไก่ 4 ตัว เงิน 100 บาท)

2.2 ขั้นตอนถูก (แปลงได้หรือแปลงเอา) หมายถึง การบอกกล่าวให้ผีเจ้านายรับรู้ว่าทั้งคู่ได้แก้ไขถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (แต่ง) แล้ว โดยการจัดเครื่องเช่น ไห้วอีก 1 คุป (เหล้าอีก 4 ไห ไก่ 4 ตัว) การประกอบพิธีกรรมคุปแรกเป็นการแปลงเสียแล้วจึงทำพิธีแปลงได้ (แต่ง) อีก 1 คุป ตามธรรมเนียมปฏิบัติของลาวครั้ง

การกระทำผิดของชายหญิงต่อธรรมเนียมประเพณีเช่น จับมือถือแขนหรือถูกเนื้อต้องตัว ก็ถือว่าผิดผีหรือไปทำผิดในเรื่องซู่สาว หากการกระทำดังกล่าวปิดบังพ่อแม่ ไม่ทำพิธีแปลงเรือนเสียผี ก็จะทำให้คนในบ้านเกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายรักษาด้วยวิธีใดก็ไม่หาย ญาติก็จะมีการ

เข้าทรงแล้วทายทักว่าลูกหลานบ้านนั้นบ้านนี้ ได้ทำผิดผีญาติผู้ใหญ่ก็จะมีอาการชักถามลูกหลานจนได้ความจริงว่าบ้านไหนเมื่อทราบแล้วหลังจากนั้นพ่อแม่จะต้องจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ไปให้กวนประกอบพิธีแปลงผีที่บริเวณหอผีเจ้านาย (สำเรียน โพรศักข์, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2554)

เครื่องเซ่นไหว้ในการแปลงเสือนับลูกเขยหรือลูกสะใภ้เข้าบ้าน กรณีทำถูกต้องตามประเพณี มีดังต่อไปนี้ เหล้า 4 ไห ไก่เป็น 4 ตัว พาสมมา 4 พา หมาก พาละ 2 ชั้น พลุ พาละ 2 ใบ เงินดำ (เงิน 100 บาท) แบ่งถวายบนหอดังนี้ 1. หอใหญ่ 2 หลัง หลังละ 24 บาท (1 หลัง มี 2 ห้อง 2 หลัง = 48 บาท) 2. หอเล็ก 5 หลัง หลังละ 10 บาท (หลังละ 10 บาท = 50 บาท) 3. เชื้อนข้างเชื้อนม้าหรือหลักเมือง 2 บาท รวมทั้งสิ้น 100 บาท ข้าวปากหม้อ 1 ถ้วย เทียนกิ่งเทียนง่า 8 ต้น

เงินดำต้องนำมาใช้ในพิธีแต่งงานนั้นก็เปรียบเสมือนเป็นการนำเพื่อซื้อที่หลับที่นอนให้กับหนุ่มสาวถือว่าเป็นเงินเสียผี (เสียค่าผี) ให้กับผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านโดยกวนนำขึ้นตั้งบนหอทุกหลัง สมัยก่อนมีการใช้เงินดำในการประกอบพิธีกรรมจริง ๆ เงินดำเป็นสมบัติของหอตกทอดต่อ ๆ กันมาและมีหอละ 1 อันเท่านั้นเมื่อเสร็จสิ้นพิธีจะต้องเก็บ กวนจะต้องรักษาให้อยู่คู่กับหอ ปัจจุบันในการประกอบพิธีใช้เงินบาทแลกเป็นเหรียญนำขึ้นตั้งบนหอ เชื่อว่าถ้าไม่นำเงินขึ้นตั้งบนหอเจ้านาย ถือว่าการแก้ครั้งนั้น ๆ “ไม่ขาดหรือแก้ไม่ตก” แสดงว่าการแก้ครั้งนั้น ๆ ไม่สำเร็จ อาจทำให้เกิดเรื่องร้าย ๆ ขึ้นแน่นอนไม่ช้าหรือเร็ว สำหรับการนำเงิน “เสียค่าผี” นั้น กวนจะต้องมีความละเอียดและตรงจนวนับให้แน่นอนก่อนที่จะนำขึ้นถวายบนหอ เงินที่เสียค่าผีจะขาดหรือเกินก็ได้ เชื่อว่าเจ้านายจะโกรธและทำโทษให้เกิดเหตุต่าง ๆ นา ๆ ได้ (โรย ปีมณี, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2554)

เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีแปลงเรือน

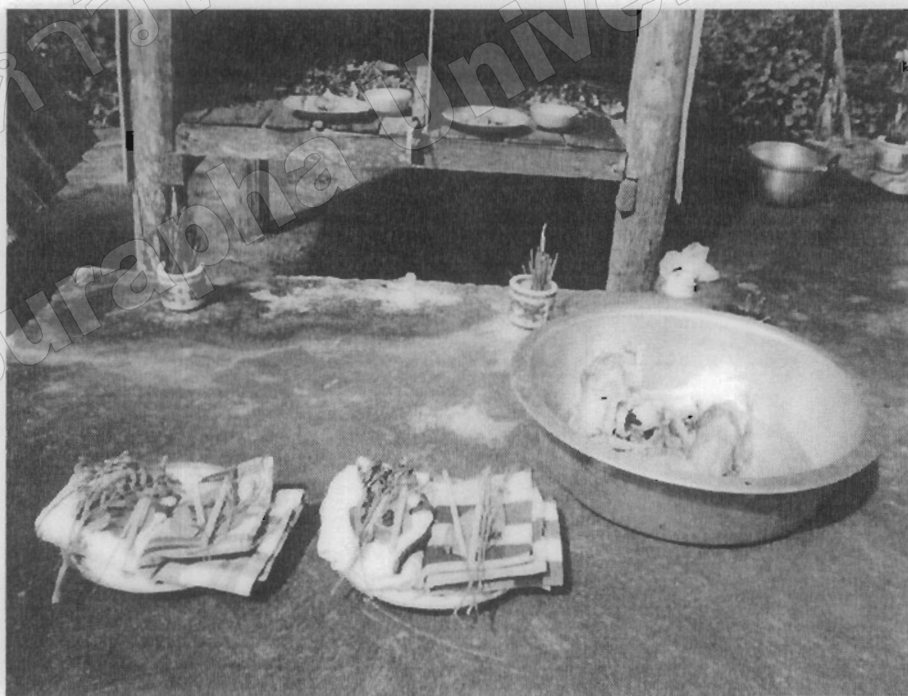
ภาพที่ 87 พาสมมา เหล้า เทียนกิ่งเทียนง่าของผู้มาแปลงเรือน

ภาพที่ 88 ไม้เป็นของตุ๊กหิ้งกันเทียน

ภาพที่ 89 เงินค่าเสียผีในพิธีแปลงเรือน

ภาพที่ 90 การถวายของเซ่นไหว้ในพิธีแปลงเรือน

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมมีดังต่อไปนี้ 1. กวน 2. คนใช้ 3. เพชฌฆาต และ 4. ผู้มาแปลงเรือน (พ่อ-แม่ หรือตัวหนุ่มสาว)

ขั้นตอนและวิธีการแปลงเรือน มีดังต่อไปนี้ 1. ขึ้นคอบห่อ 2. ขึ้นมอบเครื่องเช่นไห้ว และ 3. ขึ้นลาเครื่องเช่นลง

1. ขึ้นคอบห่อประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 กวนถวายหมาก 1 ชัน พลุ 1 ใบ ทุกหอรรวมทั้งบริเวณเขื่อนข้าง เขื่อนม้าหรือหลักเมือง

1.2 กวนถวายเงินเสียค่าฝืนบหนอทุกหลังรวมทั้งบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าแล้วจึงจุดเทียนเบี่ยที่หอทั้งเจ็ดหลังและเขื่อนข้างเขื่อนม้า

1.3 กวนจุดเทียนกิ่งเทียนง่าและเทียนยาม นำไปปักไว้ที่หน้าหอ ๆ ละ 1 ต้น และตรงเขื่อนข้างเขื่อนม้า

1.4 กวนจุดรูป 11 ดอก

1.5 กวนหวัดเหล่าประมาณ 3 ครั้ง พร้อมกับกล่าวคำเชิญ (คำไปง) และบอกกล่าวว่าจะมีการประกอบพิธี มอบไก่อเป็นให้เพชฌฆาตนำไปตีหัว และตีไม้ให้สูง

2. ขึ้นมอบเครื่องเช่นไห้ว

2.1 กวนนำจานหรือใบตองสดขึ้นไปตั้งบนหอทุกหลัง

2.2 ทหารนำไก่อที่ตีแล้วมาถักหน้าหอ

2.3 กวนรับมอบเครื่องเช่นไห้วจากคนใช้ แล้วนำขึ้นถวายบนหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง

2.4 กวนจุดรูปคนละ 11 ดอก กล่าวคำเชิญ เพื่อบอกกล่าวถึงพิธีในวันนี้ เรื่องอะไรของใคร ชื่อ สกุล มาทำอะไร นำรูปปักที่หอทุกหลังและเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมืองหอละ 2 ดอก

2.5 กวนหวัดเหล่า กล่าวคำเชิญถึงจุดประสงค์ในการประกอบพิธี พร้อมทั้งเชิญให้เจ้านายรับเครื่องเช่นไห้ว

2.6 กวนลงจากหอ ปล่อยเครื่องเช่นไห้วไว้ระยะหนึ่ง

2.7 กวนลาเครื่องเช่นไห้วลงจากหอ

3. ขึ้นลาเครื่องเช่นไห้วลงจากหอ

3.1 กวนนั่งหน้าหอใหญ่ กล่าวคำเชิญ

3.2 กวนบอกเล่าเก้าสิบเพื่อยกเครื่องเช่นไห้วลง

3.3 กวนมอบเครื่องเช่นไห้วให้กับคนใช้

4. ผู้มาแปลงยกพาสมา

4.1 กวนยกพาสมา

รายละเอียดในพิธีแปงเฮือน (แปลงเรือน)

การแปลงเรือนจะต้องประกอบพิธีกรรมก่อนวันแต่งงาน โดยกวนเป็นผู้นัดหมาย เมื่อถึงกำหนดวันนัดหมายจึงดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ประมาณ 06.30 นาฬิกา พ่อแม่หรือญาติของผู้แปลงเรือนจัดเตรียมข้าวของเครื่องเช่น ไหว้มาบริเวณหอเจ้านายโดยมีทหาร เพชฌฆาตและกวน ร่วมประกอบพิธีกรรม คนใช้เตรียมจุดไฟ ตั้งกะทะใบใหญ่สำหรับต้มไก่ เตรียมถ้วยชามและวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ส่วนเพชฌฆาตเตรียมไม้สำหรับใช้ตีหัวไก่บริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้ารอเวลาให้กวนใหญ่ทำพิธีคอบ (มอบ) ไก่เป็นบอกกล่าวให้เจ้านายได้รับเครื่องเช่นก่อน สำหรับกวนลำดับรองเตรียมรูป เทียนและทำเทียนกิ่งเทียนง่า รวมถึงตรวจตราเครื่องเช่น ไหว้ของผู้มาแปลงเรือน

ประมาณ 07.30 นาฬิกา กวนเริ่มเข้าสู่พิธีคอบหอด้วยการนำหมาก-พลู ขึ้นถวายบนหอเขื่อนข้างเขื่อนม้ารอ ไหว้หลวงและตรงแท่นสำหรับหวิดเกล้า 2 ใบ ต่อจากนั้นกวนนำเงินขึ้นถวายทุกหอ (เงินค่าเสียผี) คือ หอใหญ่ 2 หลัง หลังละ 24 บาท (1 หลัง มี 2 ห้อง 2 หลัง = 48 บาท) หอเล็ก 5 หลัง หลังละ 10 บาท (หลังละ 10 บาท = 50 บาท) ซ่างเขื่อนม้ารอหรือหลักเมือง 2 บาท รวมเป็นเงิน 100 บาทจุด นำงานหรือใบทองสดขึ้นไปตั้งบนหอทุกหลัง หลังใหญ่สองห้อง ๆ ละ 1 งาน แล้วจึงนำเทียนกิ่งเทียนง่าและเทียนขามปักที่หน้าหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้ารอ กวนกลับมาตั้งบริเวณหน้าหอหลังใหญ่จุดรูป 11 ดอก พร้อมกับยกมือขึ้น ไหว้กล่าวคำเชิญบอกกล่าว ว่า ลูกเผ็งกันเทียนจะมาแปลงผี มาบอกกล่าวให้เจ้านายได้รับทราบว่าเป็นวันนี้ใครมาแปลงเรือนนำอะไรเครื่องเช่น ไหว้อะไรมาบ้าง เช่น เกล้า 4 ไห ไก่ 4 ตัว ข้าวปากหม้อ พาผ้า 4 พา ให้ผีเจ้านายได้รับรู้ รับทราบ แล้วจึงนำรูปปักหน้าหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้ารอ จุดละ 2 ดอก กวนกลับมาตั้งยังจุดเดิมเทเกล้าใส่ไหหลวง 1 ไห ไหเขื่อน อีก 4 ไห หยิบใบพลูขึ้น ไหว้เหนือหัว ต่อจากนั้นเริ่มหวิดเกล้าด้วยมือข้างขวา ส่วนอีกด้านหนึ่งจับชายผ้าขาวม้ายกขึ้นระดับหน้าผาก กล่าวคำเชิญพร้อมกับหวิด สลับไปมาประมาณ 3-4 รอบ แล้วจึงสั่งให้เพชฌฆาตนำไก่ไปตีหัวตรงเขื่อนข้างเขื่อนม้ารอ ต้มให้สุก กวนลงจากหอ ระหว่างที่รอคนใช้ทำไก่และต้มไก่ ทั้งกวนและผู้เข้าร่วมพิธีนั่งสนทนาพูดคุย

ประมาณ 08.30 นาฬิกา คนใช้นำไก่ทั้งหมดใส่ภาชนะตั้งบริเวณหน้าหอเจ้านายเพื่อทำการจิกไก่ เมื่อคนใช้จิกไก่เรียบร้อยแล้วจึงส่งมอบให้ก้าวกวนเพื่อนำขึ้นถวายบนหอ และบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้ารอ หลังจากนั้นคนใช้ส่งมอบข้าวปากหม้อให้กวน กวนใส่จานตามลำดับ สำหรับไก่หอใหญ่ 2 หลังถวายส่วนหัว ขา เครื่องใน เนื้อ น่อง ทุกส่วนบนหอใหญ่ 2 หอ ตามด้วยหอเล็ก 5

หอเขื่อนข้างเขื่อนม้า แล้วจึงมานั่งบริเวณหน้าหอจตุรปู 11 ดอก พร้อมกับยกมือขึ้นไหว้กล่าวคำ
 เชิญบอกกล่าว ว่าวันนี้ใคร ชื่อ สกุล อะไร จะแต่งงานกับใคร วันที่เท่าไร จึงมาทำพิธีแปลงเรือน
 บอกเล่ากำสับ และได้นำเครื่องเช่น ไหว้อะไรมาบ้าง เช่น เหล้า 4 ไห ไก่ 4 ตัว ข้าวปากหม้อ พาผ้า
 4 พา ให้เจ้านายรับทราบ ว่าวันนี้มาแปลงให้ มาขอสมมาแล้ว โดยบอกกล่าวด้วยว่า เมื่อแต่งแล้วฝ่าย
 ไหนจะย้ายไปอยู่บ้านฝ่ายไหน ขอให้วิญญาณผีเจ้านายได้รับรู้ และช่วยคุ้มครองให้อยู่ร่วมกัน เมื่อ
 บอกกล่าวเสร็จจึงนำธูปปักหน้าหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าจุดละ 2 ดอก กวนกลับมา
 นั่งยังจุดเดิมเทเหล้าใส่ไหหลวง 1 ไห ไหเขื่อน อีก 4 ไห หยิบใบพลูขึ้นไหว้เหนือศีรษะ ต่อจากนั้น
 เริ่มหวัดเหล้าด้วยมือขวา ส่วนอีกค้ำหนึ่งจับชายผ้าขาวม้ายกขึ้นระดับหน้าผาก กล่าวคำเชิญพร้อม
 กับหวัด สลับไปมาประมาณ 3-4 รอบ เพื่อบอกกล่าวให้เจ้านายมารับเครื่องเช่น ไหว้ที่ลูกหลาน
 นำมาเลี้ยง เมื่อบอกกล่าวเรียบร้อยแล้ว จึงปล่อยเครื่องเช่น ไหว้ไว้เพื่อให้เจ้านายได้เสวยประมาณ
 เทียนกิ่งเทียนง่าหมดเล่มจึงลาเครื่องเช่น ไหว้ลงจากหอ

ประมาณ 09.30 นาฬิกา กวนขึ้น ไปนั่งหน้าหอใหญ่ ยกมือไหว้กล่าวคำเชิญ แล้วจึงกล่าว
 เพื่อขอเศษสะหล้อ (เศษสะหล้อ คือ อาหารที่เหลือจากเจ้านายเสวยแล้ว) มอบให้เจ้าของนำกลับบ้าน
 ต่อจากนั้นกวนกลับขึ้น ไปนั่งหน้าหอ ยกพาสมมาขึ้นเหนือศีรษะพร้อมกล่าวคำเชิญและบอกกล่าว
 ขอขมาลาโทษความผิดพลาดผิดในการประกอบพิธีครั้งนี้

จากการศึกษาพบว่าในการประกอบพิธีแต่ละครั้งกวนจะนัดชาวบ้านรวม ๆ ประมาณ 3-4
 คน เพื่อมาประกอบพิธีในวันเดียวกัน เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเจ้าของงานจะแบ่งไก่ เหล้า ให้กวนและคนใช้
 เพื่อเป็นสินน้ำใจตอบแทนในการดำเนินประกอบพิธีกรรมให้ ประมาณ 10.30 นาฬิกา เสร็จสิ้น
 พิธีกรรม

รายละเอียดเครื่องเช่น ไหว้ในพิธีแปงผัด (แปงผัด คือ แปงเสียบ)

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

1. กวน
2. คนใช้ และเพชรฆาต
3. ผู้มาแปลงเรือน (พ่อ-แม่ คู่หนุ่มสาวที่ทำผัด)

เครื่องเช่น ไหว้ในพิธีแปงเสียบ ประกอบด้วย

1. เหล้า 8 ไห
2. ไก่ 8 ตัว
3. เทียนกิ่ง เทียนง่า 8 ต้น
4. เทียนยาม 2 ต้น
5. พาสมมา 8 พา

6. รูปพาละ 4 ดอก
7. เทียน พาละ 2 ต้น
8. หมาก พาละ 2 ชั้น
9. พลุ พาละ 2 ชั้น
10. ดอกไม้ (ใบมะยม) พาละ 2 ดอก
11. เงินดำ คุปละ 100 บาท จัดเป็น 2 คุป ถวายบนหอ ดังนี้
 - 11.1 หอใหญ่ 2 หลัง หลังละ 24 บาท (1 หลัง มี 2 ห้อง 2 หลัง = 48 บาท)
 - 11.2 หอเล็ก 5 หลัง หลังละ 10 บาท (หลังละ 10 บาท = 50 บาท)
 - 11.3 เชื้อนข้างเชื้อนม้าหรือหลักเมือง 2 บาท รวมทั้งสิ้น 100 บาท
12. ข้าวปากหม้อ 2 ถ้วย

การจัดเครื่องเช่นไหว้ คุปที่ 2 มีช้อยกเว้นนั้นก็คือเมื่อแปลงคุปที่ 1 คือ แปลงผิดเสร็จแล้ว จะทำพิธีแปลงคุปที่ 2 คือ แปลงถูก พาสุมมา 4 พา ไม่ต้องจัดมาเพิ่มแต่จะใช้วิธี “เปลี่ยน” โดยการนำเงินใส่ในพานจะทำไหรก็ได้แล้วยกของเก่า (พาผ้า 4 พา) ขึ้นสมมาต่อ การเปลี่ยนนั้นจะเปลี่ยนเฉพาะ หมาก พลุ รูป และเทียนเท่านั้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการช่วยให้เจ้าของพิธีประหยัดเงินขึ้นเล็กน้อย

รายละเอียดและขั้นตอนการแบ่งผัดหรือแบ่งเสีย มีดังนี้

1. ขั้นตอนหอประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้
 - 1.1 กวนนำหมาก 1 ชั้น พลุ 1 ใบ ขึ้นถวายทุกหอรวมทั้งบริเวณเชื้อนข้าง เชื้อนม้าหรือหลักเมือง และที่สำหรับหวัดเกล้า 2 ใบ
 - 1.2 กวนถวายเงินค่าเสียผิบนหอทุกหลังรวมทั้งบริเวณเชื้อนข้าง เชื้อนม้าหรือหลักเมือง แล้วจึงจุดเทียนเกี้ยวที่หอทั้งเจ็ดหลังและเชื้อนข้างเชื้อนม้า
 - 1.3 กวนจุดเทียนกิ่งเทียนง่าและเทียนยาม นำไปปักไว้ที่หน้าหอ ๆ ละ 1 ต้น และตรงเชื้อนข้างเชื้อนม้า
 - 1.4 กวนจุดรูปคนละ 11 ดอกบอกกล่าวนำไปปักไว้ที่หน้าหอ ๆ ละ 1 ต้น และตรงเชื้อนข้างเชื้อนม้า
 - 1.5 กวนหวัดเกล้าประมาณ 3 ครั้ง พร้อมกับกล่าวคำเชิญ (คำไป้ง) คอบมบไป้งเป็นให้พชมมาตไปตีหัว และต้มให้สุก
 - 1.6 กวนลงจากหอ เพื่อรอเวลาคนใช้ให้ทำ
2. ขั้นตอนเครื่องเช่นไหว้ บอกกล่าวว่ามีใครเอาอะไรมา บอกเล่าเก้าสิบให้รับรู้
 - 2.1 คนใช้นำไป้ที่ต้มแล้วมาจิกบริเวณหน้าหอ

2.2 คนใช้ส่งมอบไก่ที่ฉีกรวมกันให้กับกวน
 2.3 กวนนำไก่ขึ้นตั้งบนห่อทุกหลังและตรงเขื่อนข้างเขื่อนม้า
 2.4 กวนจูดรูป 11 ดอก กล่าวคำเชิญเพื่อบอกกล่าวให้เจ้านายมารับเครื่องเช่นไหว้ที่
 เขามาทำพิธีแปลงเสีย

- 2.5 กานหวัดเหล่า บอกคำกล่าวเชิญ เรื่องที่เขามาแปลง
 2.6 กวนให้หนุ่มสาวจูดรูป 11 ดอก เพื่อบอกกล่าวขอขมาเจ้านาย
 3. ขึ้นสาครื่องเช่นไหว้ลงจากห่อ
 3.1 กวนยกมือไหว้ กล่าวคำเชิญ 1 จบพร้อมบอกกล่าวเรื่องราว
 3.2 กวนบอกเล่าเก้าสิบเพื่อยกเครื่องเช่นไหว้ลงจากห่อ
 3.3 กวนยกพาสมา

รายละเอียดและขั้นตอนในพิธีแปลงผัดหรือแปลงเสีย

ประมาณ 06.30 นาฬิกา พ่อ-แม่หรือญาติของผู้ประกอบพิธีพร้อมที่บริเวณห่อเจ้านายนำ
 สิ่งของเครื่องเช่นไหว้ในพิธีมาจัดเตรียมความพร้อม เช่น เครื่องประกอบในพาสสมา เงินค่าผี และ
 เครื่องประกอบอื่น ๆ พร้อมกับนำไก่ให้เพศฆมาตเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการฆ่าเพื่อเช่นไหว้
 เจ้านาย

ประมาณ 07.00 นาฬิกา เริ่มพิธีคอบห่อ กวนนำหมาก-พลู ขึ้นตั้งบนห่อทุกหลังรวมทั้ง
 บริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า และนำเงินขึ้นตั้งทุกห่อคือ ห่อใหญ่ 2 หลัง หลังละ 24 บาท (1 หลัง มี 2
 ห่อง 2 หลัง - 48 บาท) ห่อเล็ก 5 หลัง หลังละ 10 บาท (หลังละ 10 บาท = 50 บาท) เขื่อนข้าง
 เขื่อนม้าหรือหลักเมือง 2 บาท รวมเป็น 100 จูดรูป 11 ดอก ยกมือไหว้บอกกล่าวคำเชิญว่าจะมีพิธี
 แปลงผี เสียผี ของใคร ชื่อ สกุล อะไร เมื่อกกล่าวคำเชิญเสร็จ นำรูป 11 ไปปักหน้าห่อทุกหลังและ
 บริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง แล้วจึงหวัดเหล่า บอกกล่าวมอบไก่เป็นให้เจ้านายว่าวันนี้
 ใคร มาแปลงผี ทำผัดอะไร นำอะไรมาเช่นไหว้ กวนหวัดเหล่าสลับวนไปมา ประมาณ 3-4 รอบ
 จนกว่าจะกล่าวคำเชิญ (คำโป้ง) จบ จึงสั่งให้เพศฆมาตนำไก่ไปตีหัวบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า จน
 ครบทุกตัวคนใช้นำไก่ไปต้มสุก

ประมาณ 08.00 นาฬิกา คนใช้นำไก่ใส่ภาชนะมายังหน้าห่อเจ้านายเพื่อฉีกไก่ แล้วจึงส่ง
 มอบไก่ให้กวนนำขึ้นถวายเป็นบนห่อทุกห่อรวมทั้งเขื่อนข้างเขื่อนม้า พร้อมด้วยข้าวสวยปากหม้อ แล้ว
 จึงจุดเทียนกิ่งเทียนง่าและเทียนยามที่หน้าห่อทุกหลัง กลับมานั่งหน้าห่อจูดรูป 11 ดอก กล่าวคำเชิญ
 เพื่อบอกกล่าว ให้เจ้านายได้รับรู้ว่าจะประกอบพิธีแปลงเรือน แล้วนำรูปไปปักหน้าห่อและเขื่อน
 ข้างเขื่อนม้าหอละ 2 ดอก หวัดเหล่าเพื่อ บอกกล่าว เจ้านายให้รับรู้ถึงการแปลงเรือนว่าวันนี้มี

การแปลงผี ทั้งหมด 2 คู่ คู่นี้เป็นคู่แปลงผิดของใคร ลูกของใคร ได้ทำผิดอะไร มาบอกกล่าว
 เจ้านายได้รับรู้ถึงการทำผิด เช่น หนีน้ำกัน นอนกันก่อนแต่งงาน วันนี้เขานำเครื่องเช่น ไหว้มาขอ
 สมมา (มีอะไรบอกกล่าวให้ครบ) ให้เจ้านายได้รับรู้ร้ายเห็น และอย่าได้ถือสาพาพิทเขาได้นำของมา
 สมมามาแล้วแล้ว ต่อจากนั้นกวนจึงเรียกให้ผู้แปลงเสีย เข้ามานั่งบริเวณหน้าหอ จุศรูป 11 ดอก
 เพื่อบอกกล่าวกับเจ้านายด้วยตนเองอีกครั้ง (กล่าวแต่คำดี ๆ เป็นมงคลขอโทษและขอพร) รอจนกว่า
 เจ้านายสวยได้สักระยะจึงลาเครื่องเช่น ไหว้ลง

หลังจากนั้นจึงจัดเครื่องเช่น ไหว้คู่ที่ 2 (ขั้นตอนเหมือนคู่ที่ 1) อีก 1 คู่ เป็นการแปลง
 ถูกหรือแปลงเอา คือแก้ไขให้ดีขึ้นเป็นการแต่งงานต่อหน้าหอผีเจ้านายอย่างถูกต้องแล้ว กวน
 ประกอบพิธีกรรมเหมือนขั้นตอนแปลงผิดทุกอย่าง เปลี่ยนแปลงเฉพาะวัตถุประสงค์ของการกล่าว
 ถวายเท่านั้น ว่า การแปลงครั้งนี้ว่าเป็นการแปลงถูก (แปลงเอา หรือแปลงได้) ประมาณ 10.30 น.
 จึงเสร็จสิ้นพิธีกรรม กวนคนใช้และทหารนั่งยอง ๆ หน้าหอเจ้านายยกพาสมมาขึ้นระดับหน้าผาก
 เพื่อเป็นการขอสมมาในสิ่งที่อาจทำไม่ถูกไม่ในการประกอบพิธีกรรมครั้งนี้

จากกรณีดังกล่าวมีหนุ่มสาวบางคู่พยายามปิดบังพ่อแม่เนื่องจากคิดว่าเป็นการทำผิดที่อื่น
 ไม่มีใครเห็น จึงปิดเงียบไว้จนกระทั่งญาติพี่น้อง พ่อแม่ คนในครอบครัวเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ความลับ
 ดังกล่าวก็จะถูกเปิดเผย จนมีคำกล่าว “ไปสืบผีเห็น แต่ผีเห็นสะก๊อน” (ถึงแม้ไม่มีใครรู้ใครเห็น
 แต่ผีเห็นก็แล้วกัน) จึงเป็นกฎเหล็กอีกข้อหนึ่งที่คอยกระตุ้นเตือนหนุ่มสาวในยุคปัจจุบัน ให้ระลึก
 ถึงพอที่จะช่วยยับยั้งชั่งใจลูกหลานลาวครั้งไม่ให้ออกนอกกรอบ นอกจากนี้ยังพบว่าการทำผิดของ
 หนุ่มสาวนอกเหนือจากเสื่อมเสียชื่อเสียงแล้วยังทำให้เป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว
 สำหรับเงินที่นำขึ้นถวายบนหอนั้นเชื่อว่าเป็นเงินที่ใช้ซื้อที่ซื้อเสื้อผ้าซื้อที่นอนจากเจ้านาย เมื่อเสร็จสิ้น
 พิธีกวนลงเงินลงจากหอเพื่อนำไปสมทบเป็นเงินกองกลางของหอเจ้านาย สำหรับใช้ซื้อวัสดุ
 อุปกรณ์หรือซื้อข้าวของในวันเลี้ยงปี (สมจิต บุญมี, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2554)

ชาวลาวครั้ง ดำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงให้ความสำคัญและมีความเชื่อเกี่ยวกับการ
 การ “ผิดผี” ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะการผิดผี คือข้อห้ามที่เป็นเครื่องคอยควบคุมความ
 ประพฤติปฏิบัติของชายหญิงในหมู่บ้าน และมีบทลงโทษจากผีที่นับถืออย่างชัดเจน

ตารางที่ 8 คำกล่าวในพิธี (แปลงเสียหรือแปลงผิด)

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>เออ ซำรุ ซำรุ ซำรุ มือนี่กะมาบ็อก เล้าเก้าสับกับปูเสื่อหยาเสื่อ ให้อิน้อยเลี้ยง หวานเสียงอินงนุช เลี้ยงหวานลูกสาวมันหนี่ ให้นำผู้บ่าวมือนี่เข้าอีมาเสื่อผัดแปงเสื่อให้ปู เสื่อหยาเสื่อ มาข้อส้มมาเสื่อที่เฮ็ดผัดปู เสื่อหยาเสื่อจะให้สักกรรมให้เข้าเคอ มันเป็น เด็กน้อยยี่ฮู้ฮ้องฮูราว บิเฮ็ดคือคำบ็อกของปู เสื่อหยาเสื่อมันเฮ็ดผัดน้กหลายต้อปูเสื่อหยา เสื่อมือนี่เข้าฮู้โต ฮู้ผัด ฮู้เด็ก มาแก้ไข ฮับป่า กตักคำ ข้อส้มมีกส้มมา มือนี่เข้ากะเอา เครื่องเช่นมาถว้ย มีหมักพู สิบเฮ็ดคำ ขึ้นห้า พวผาสีพา เหล้าสี่ให้ เก้าสี่โต ใจวป่ากหม้อหนึ่งถายมาถว้ยมาเลี้ยงคูปนี่ เป็นคูปแปงผัดแปงเสื่อ เข้ามาแปงมา เฮ็ดให้แล้ว ข้อให้มา ฮับด้วยเคอ ให้อีกโทดบ่ต้อสำเข้าเคอชอยปักปักกุมคอง สักขาให้ฮู้ตสบาย ความเจ็บยาได้ไก่อความไซยา ได้มีเคอ ซำรุ</p>	<p>เออ สาธุ สาธุ สาธุวันนี้ก็มาบอกเล่าเก้าสับ กับปูเสื่อหยาเสื่อให้อิน้อย เลี้ยงหวาน เรื่องอินงนุช เลี้ยงหวาน ลูกสาวที่หนีตามผู้ชายไป วันนี้เราจะ มาเสื่อผัด แปงผัด ให้ปูเสื่อ หยาเสื่อ มาขอขมาเรื่องที่ ทำผิด ปูเสื่อ หยาเสื่อ โหสิกรรมให้เขาด้วย มันยัง เด็ก ไม่รู้เรื่องรูราว ไม่ทำเหมือนคำบอกของปู เสื่อ หยาเสื่อ มันทำผิดร้ายแรงมากต้อปูเสื่อ หยาเสื่อ วันนี้เขาฮู้ตัว รู้ผัด รู้ถูก มาแก้ไข รับปากรับคำขอ ขมา วันนี้เขาก็เอาเครื่องเช่น ไหว้มาถว้ย ชุดนี้ เป็นชุดแปลงผัด แปงเสื่อ เขามาแปงมาทำให้ แล้ว ขอให้มารับด้วย ให้อีกโทชอยอย่าถือเขาเลย ช่วยปักปักรักษาให้อยู่สบาย ความเจ็บไซยาได้ป่วย อยาได้มี</p>

ตารางที่ 9 คำกล่าวในพิธีแปลงเรือน (แปลงถูกหรือแปลงเอา)

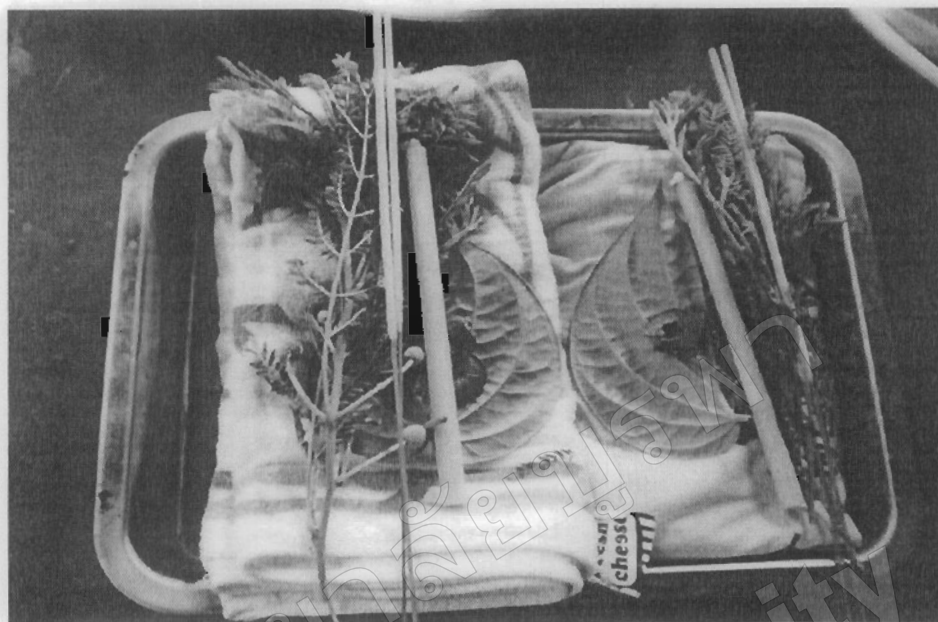
ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>เออ ซำรุ ซำรุ ซำรุ ปูเสื่อหยาเสื่อ มือนี่กะ มาบ็อกเล้าเก้าสับกับปูเสื่อหยาเสื่อให้อิน้อยตั้งคำ ลูกสาวฮ้อ อ่ากา ตั้งคำ อี้แต่งผัวแต่งเมียกับบัก ก๊อบ ในมือนี่หน้าเข้า มือนี่มาเฮ็ดแปงบ้านแปง เรือน มาข้อที่ซ้อก่อน มาเลี้ยงที่บ้านปูเสื่อหยา</p>	<p>เออ สาธุ สาธุ สาธุ วันนี้ก็มาบอกเล่า เก้าสับกับปูเสื่อหยาเสื่อให้อิน้อย ตั้งคำ ลูกสาว ฮ้ออ่ากา ตั้งคำจะแต่งงานกับนายกบ ในวัน พรุ่งนี้เข้า วันนี้มาทำพิธีแปลงบ้านแปลง เรือน มาข้อที่ซ้อที่นอนมาเลี้ยงที่บ้านปูเสื่อ</p>

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ภาษาตาก่อ	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>เสื่อให้ได้รับได้ชู้กกันว่าเข้าอี่แดง อี่เคียงหม้อ นฮ่วมกัน บีให้ลื้อสำพาพัก บักกอฟล่อเข้านี้ ออกอ้อกใน ยี่ด้ายี่อี่สูงกะบักบักทาย ให้ฮับ เป็นลูกเป็นหลานมื่อนี้เข้ามาส่มม๊กส่มมา มี หมักพู ลีแอ็ดคำ ขันห้า พาผีสีพา เหล้าสี่ให้ ไก่สี่โต ข้าวปากหม้อหนึ่งถ้วมาถ้วมาเลี้ยงปู้ เสื่อฮ่าเสื่อ เข้ามาแปงให้แล้ว ขอให้มาฮับด้วย เคื่อ ขอให้ปู้เสื่อฮ่าเสื่อฮอยปักปักคุ่มครอง ฮักฮ่าส้องคนให้เข้าฮู้ดฮบาย ให้ฮ่า ให้ฮวยบักบักฮักฮวยบักฮักฮักได้ไถ่ความไชฮ่า ได้มีเคื่อ ฮาฮู</p>	<p>ฮ่าเสื่อให้ได้รับได้รู้ก่อน ว่าเขาจะแต่งงาน จะ นอนร่วมด้วยกัน ไม่ให้ถือสาพาพัก นายกอฟล่อจะเข้านออกอกใน จะฮิบจับสูงต่ำ ก็ไม่ทักไม่ทาย ให้รับเป็นลูกเป็นหลาน วันนี้ เขามาขอขมา มีหมักพลู 11 คำ ขัน 5 พาผ้า 4 ผา เหล้า 4 ไห ไก่ 4 ตัว ข้าวปากหม้อ 1 ถ้วย มาถวย มาเลี้ยงปู้เสื่อ ฮ่าเสื่อ ขอให้มารับด้วย เขามาแปงให้แล้ว ขอให้ปู้เสื่อ ฮ่าเสื่อมาด้วย ขอให้ปู้เสื่อ ฮ่าเสื่อ ช่วยปักปักคุ่มครอง รักษา สองคนให้อยู่ฮบายดี ให้ร่ำให้ฮวย ไม่ทุกขไม่ ยาก ความเจ็บฮยาได้เข้าไถ่ความไชฮ่าได้มี เลย ฮาฮู</p>

คำกล่าวในพิธีด้วยเรื่องต่าง ๆ จะเห็นว่า การไถ่โทษความผิดของแต่ละพิธีนั้นเป็นการร้องขอ อ้อนวอน เพื่อให้เจ้านายปลดปล่อยความผิดโดยผ่านถ้อยคำของกวนด้วยการนำเครื่องเช่น ไหว้มาเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนอย่างครบถ้วน การกลับมาขอขมาผีหลังจากได้กระทำผิดไปแล้วแสดงว่าผู้นั้นได้สำนึกผิดและเชื่อว่าผีก็ให้อภัยในความผิดพลาดได้เช่นกัน จึงขอพรในสิ่งที่ตนประสงค์จากเจ้านาย การขอพรจึงเสมือนว่าเจ้านายยกโทษให้แล้ว ลูกหลานขอพรก็จะคลบ้นดาลให้ เพราะสิ่งที่ร้องขอ อ้อนวอน นั้นมีผลโดยตรงต่อสภาพจิตใจ ทำให้เกิดความหวัง ความสบายใจ

พิธีเด็กขึ้นผี

ภาพที่ 91 พาสมมาในพิธีเด็กขึ้นผี

เมื่อสมาชิกในครอบครัวถือกำเนิดขึ้นพ่อแม่จะต้องนำเด็กไปทำพิธีขึ้นผี (ขึ้นผีหรือเข้าผี คือ การนำเด็กเกิดใหม่ไม่ว่าหญิงหรือชายพร้อมเครื่องเซ่นไหว้มาอยู่ในความคุ้มครองปกป้องรักษาของผีเจ้านายเรียกว่า “ลูกผีงันเทียน”) เพื่อให้เจ้าต้นประกอบพิธีบอกกล่าวเจ้านายว่าครอบครัวได้มีสมาชิกใหม่เกิดขึ้น จากการศึกษาพบว่าแม่น้ลูกหลานที่ไปตั้งรกรากอยู่จังหวัดไกล ๆ ก็จะต้องทำพิธีขึ้นผี ให้มีละน้ันเด็กอาจเจ็บไข้ไม่สบาย ร้องไห้แงง นอนผวาหรือสะดุ้งโดยวิธีให้ญาติหรือโทรศัพท์มาหาทวงเพื่อทำพิธี คอบหอให้ก่อน และนัดหมายวันในการประกอบพิธีนำเด็กขึ้นผิด พ่อ-แม่ จะต้องจัดเครื่องเซ่นไหว้มาประกอบพิธีกรรมที่หอเจ้านายดังนี้

เครื่องเซ่นไหว้เด็กขึ้นผี ประกอบด้วย

1. พาสมมา 2 พา แต่ละพา ประกอบด้วย
 - 1.1 ผ้าเด็ก หรือผ้าขนหนู หรือผ้าอ้อม 1 ผืน
 - 1.2 เสื่อ 1 ตัว
 - 1.3 หมาก 11 ชัน
 - 1.4 พลุ 11 ใบ
 - 1.5 รูป 2 ดอก

1.6 เทียนเล็ก 2 ต้น

2. เหล้า 1 ไห
3. ไก่เงิน 1 ตัว
4. ข้าวปากหม้อ 1 ถ้วย

นำเครื่องกายทุกอย่างจัดเป็นชุดรวมในถาด คือ เสื้อและผ้าขนหนูหรือเสื้อผ้าเด็ก รูปเทียน หมาก พลู วางบนเสื้อและผ้าขาวม้า

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

1. กวน
2. คนใช้ เพชฌฆาต
3. พ่อ-แม่ เด็กหรือญาติ

ขั้นตอนและพิธีนำเด็กเข้าผี มีขั้นตอนสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนรอบ ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 กวนนำหมาก พลู อย่างละ 1 ชัน ขึ้นห่อทั้ง 7 หลัง และบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า และที่สำหรับหวัดเกล้า 2 ใบแล้วจึงจุดเทียนเบ็ยที่ห่อทั้งเจ็ดหลังและเขื่อนข้างเขื่อนม้า

1.2 กวนจุดรูปคนละ 11 ดอก ยกมือขึ้นไหว้ บอกกล่าว นำรูปไปปักหน้าหอทุกหลัง รวมถึงบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้าหอละ 2 ดอกกลับมานั่งหน้าหอ รินเกล้าใส่ไหหลวงและไหเขื่อน 4 ไห

1.3 หวิดเกล้า กล่าวคำเชิญ (คำไปง) เพื่อมอบไก่เป็นให้เพชฌฆาตไปทูปหัว กวนสั่งให้เพชฌฆาตนำไก่ไปทูปหัว

2. ขึ้นมอบเครื่องเช่นไหว้

2.1 กวนวางจานหรือใบตองสดสำหรับใส่เครื่องเช่นไหว้หอละ 2 ใบสำหรับใส่ไก่ และข้าวปากหม้อ

2.2 คนใช้นำไก่ที่ต้มแล้วใส่ภาชนะเพื่อมาจิกบริเวณหน้าหอ

2.3 คนใช้ส่งมอบไก่ที่ให้กับกวนเพื่อนำถวายบนหอ

2.4 กวนนำชิ้นส่วนสำคัญ ๆ ของไก่ใส่จานหรือใบตองสดให้กับหอใหญ่ 2 หลังก่อน แล้วจึงถวายให้กับหออื่น ๆ และบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า

2.5 กวนจุดรูปคนละ 11 ดอก บอกกล่าววัตถุประสงค์ นำรูปปักทุกหอและเขื่อนข้างเขื่อนม้า

2.6 กวนหวัดเกล้า กล่าวคำเชิญ พร้อมกับบอกว่า วันนี้ ใครจะเอาลูกผู้หญิงหรือผู้ชาย ลูกของใคร ชื่อ สกุล อะไร มาขึ้นอยู่กับเจ้านาย

2.7 พ่อ แม่หรือญาติเด็กจตุรูป 11 ดอก บอกกล่าว

2.8 ปล่อยเครื่องเช่นไหว้ไว้ระยะหนึ่ง

3. ชั้นลาเครื่องเช่นไหว้

3.1 กวนนึ่งบริเวณหน้าหอ ยกมือไหว้กล่าวคำเชิญเพื่อบอกกล่าวขกเครื่องเช่นไหว้ลงจากหอ

3.2 ส่งมอบเครื่องเช่นไหว้ให้กับคนใช้

3.3 คนใช้นำไก่มอบให้กับพ่อ แม่ หรือญาติที่นำเด็กมาขึ้นผี

รายละเอียดและขั้นตอนในพิธีนำเด็กขึ้นผี

การนำเด็กเข้าผีเจ้านายนั้นกระทำหลังจากเด็กคลอดได้ประมาณ 1-2 อาทิตย์ หรือเร็วกว่านั้น พ่อแม่ไปแจ้งให้กวนทราบก่อนหลังจากนั้นกวนจึงไปคอบหอดด้วยการขึ้นหมาก-พลู และหวัดเหล้าบอกกล่าวเรื่องที่จะมีลูกแฝงกันเทียบมาเข้ากับเจ้านาย ให้คุ้มครองปกป้องรักษา หลังจากนั้นประมาณ 2-3 เดือน เมื่อเด็กแข็งแรงไม่เจ็บไข้ได้ป่วย พ่อ แม่ จึงให้กวนทำพิธีนำเด็กขึ้นผีตามกำหนดวันที่ได้ทำการนัดหมายไว้แล้ว

ประมาณ 06.30 นาฬิกา แม่เด็กหรือญาติจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้มาที่หอเจ้านายเพื่อให้กวนทำพิธีนำเด็กขึ้นผี เพชฌฆาตนำไก่เป็นเตรียมพร้อมตรงเขื่อนข้างเขื่อนม้า ขณะเดียวกันกลุ่มคนใช้ 2-3 คน จัดเตรียมกะทะสำหรับลวกและต้มไก่ กวนลำดับรองเริ่มคอบหอดด้วยการนำหมาก-พลู ขึ้นถวายนบนหอและจุดเทียนเล่มเล็กทุกหลัง รวมถึงบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า ต่อจากนั้นจึงมานั่งคู่กับกวนลำดับหนึ่งจตุรูป คนละ 11 ดอก ยกขึ้นไหว้กล่าววทเชิญเพื่อบอกกล่าวถึงพิธีในวันนี้

ประมาณ 07.00 นาฬิกา กวนจตุรูปคนละ 11 ดอก เพื่อกกล่าววทเชิญบอกกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในวันนี้รับทราบว่าวันนี้มีลูกแฝงกันเทียบนำเด็กมาเข้าผีอยู่กับเจ้านาย เป็นลูกของใครชื่ออะไร หญิงหรือชาย และนำเครื่องเช่นอะไรมาเลี้ยงต้องบอกกล่าวให้หมดแล้วจึงส่งรูปให้กวนลำดับรองนำไปปักที่บริเวณหน้าหอผีทุกหลังเขื่อนข้างเขื่อนม้าหอละ 2 ดอก ต่อจากนั้น กวนลำดับหนึ่งเทเหล้าใส่ไหหลวงและไหเขื่อน 4 ไห ยกมือไหว้เหนือศีรษะแล้วจึงใช้ส่วนยอดของใบพลูจุ่มไหเขื่อน 4 ไห สลัดไปทางเขื่อนข้างเขื่อนม้าพร้อมกล่าวคำเชิญเพื่อบอกกล่าวเพื่อมอบไก่เป็นให้เจ้านายมารับเครื่องเช่นไหว้ หลังจากนั้นจึงสั่งให้เพชฌฆาตนำไก่ไปทุบหัว และต้มให้สุก

ประมาณ 08.30นาฬิกา คนใช้นำไก่ที่ต้มสุกมาตั้งบริเวณหน้าหอแล้วจึงลงมือฉีกไก่จนครบทุกส่วนใส่ภาชนะส่งมอบให้กวน เพื่อกวนจะได้้นำขึ้นถวายนบนหอต่อไป การนำของใส่จานหรือใบตองสดต้องนำขึ้นถวายนบนหอใหญ่ 2 หลังก่อนเสมอแล้วจึงถวายนอื่น ๆ รวมถึงบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า กวนมานั่งบริเวณหน้าหอ จตุรูปคนละ 11 ดอก กล่าวคำเชิญบอกกล่าวว่า วันนี้มีลูกแฝงกันเทียบเกิดใหม่ ชื่อ นามสกุล ลูกของใคร ได้เอาลูกอยู่กับเจ้านายของพ่อแม่เขา เอามาเข้าผี

เป็นลูกหลานของเจ้านายแล้ว ขอให้เจ้านายได้รับทราบ รับไว้เป็นลูกเป็นหลานและช่วยคุ้มครองให้
แคล้วคลาดจากภัยอันตราย ให้เลี้ยงง่าย เป็นเด็กดี และให้อยู่เย็นเป็นสุขต่อจากนั้นนำรูปไปปักหน้า
หอ ๆ ละ 2 ดอก แล้วจึงมานั่งยังจุดเดิมหวัดเกล้าท่องคำเจริญและบอกกล่าวขอให้เจ้านายได้ลงมารับ
เครื่องเสวย ที่ลูกฝั่งกันเทียนได้จัดมาเลี้ยง ประกอบด้วยเหล้า 1 โห่ ไก่ 1 ตัว ข้าวปากหม้อ พาสมมา
มาเช่นมาไหว้ หลังจากบอกกล่าวเสร็จกวางลงจากบริเวณหน้าหอปล่อยเครื่องเช่นไหว้ให้เจ้านาย
เสวยแล้วจึงลาลง

ตารางที่ 10 คำกล่าวและคำแปลพิธีนำเด็กขึ้นผี

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
(หวัดเกล้า) เออ ซำรุซำรุซำรุมีนี่มาบ็อก เล้าเก๊าสิบปู้เสื่อย่าเสื่อให้อ้ออโสดา คือลูกฝั่งกันเทียนของปู้เสื่อย่าเสื่อมีนี่เอาเด กน้อยขึ้นนำ มาเข้าผู้ฝั่งกับปู้เสื่อย่าเสื่อให้ คือลูกพ่อเฒ่าแม่เฒ่าอีก โคนเด็กน้อยคือผู้ชาย ชื่อว้าบักสุระโพง โสดา ชื่อเล่นบักโพง มีนี่กะได้จัดเครื่องเช่นไหว้มาให้ปู้ เสื่อย่าเสื่อซ้อยฮับฮู ฮับเข้าเป็นลูกด้วยอีกคน เคื่อซ้อยบักโกลักตำบให้ซ้อยฮับฮู ให้ฮูฮอดปี อดภัยเคื่อซำรุ	(หวัดเกล้า) เออ สาธุ สาธุ สาธุ วันนี้มาบอกเล่า เก๊าสิบ ปู้เสื่อ ย่าเสื่อ ให้อ้ออ โสดา เป็นลูกฝั่ง กันเทียนของปู้เสื่อ ย่าเสื่อ วันนี้เขาเอาลูกมาเข้า เป็นลูกปู้เสื่อ ย่าเสื่อ ให้เป็นลูกพ่อเฒ่า แม่เฒ่า อีกคน เด็กคนนี้เป็นผู้ชาย ชื่อสุระพงษ์ โสดา ชื่อเล่น พง วันนี้ก็ได้จัดเครื่องเช่นไหว้มาให้ปู้ เสื่อ ย่าเสื่อ ช่วยรับรู้ รับเข้าเป็นลูกอีกด้วย ช่วยปกปักรักษา ไม่ให้ซ้อยฮับฮู ให้อยู่รอด ปลอดภัยด้วย สาธุ

ประมาณ 09.00 นาฬิกา กวหนั่งสองขึ้น ไปนั่งหน้าหอ ยกมือไหว้พร้อมกล่าวคำเจริญเพื่อ
ขอลาเครื่องเช่นไหว้ลงจากหอส่งมอบให้คนใช้นำไปให้เจ้าของต่อจากนั้นพ่อแม่เด็ก จุดรูป คนละ
11 ดอกบอกกล่าวตามความต้องการของตัวเอง เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้วจึงส่งมอบรูปให้กวหนั่งลำดับ
รองเพื่อนำ ไปปักให้ครบทุกจุดแล้วต่อจากนั้นกวหนยกพาสมมากล่าวคำขอขมาต่อเจ้านาย เป็น
การเสร็จสิ้นพิธีกรรม (หากในวันประกอบพิธีกรรมมี 2-3 คน จะต้องประกอบพิธีกรรมให้แล้วเสร็จ
ไม่เกินเวลา 11.00 นาฬิกา หากหลังจากเวลานี้เชื่อว่าเจ้านายจะไม่ลงมารับเครื่องเช่นไหว้)

บวช

ภาพที่ 92 พิธีลาบวชที่หอเจ้านายประจำหมู่บ้าน

การบวชถือว่าเป็นพิธีเกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญ ถูกหลานลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงการลาบวชต่อเจ้านายนั้นตามธรรมเนียมมาคทุกคนจะต้องไปขอสมมาลาเจ้านายบอกเล่าเก้าสิบเพื่อเข้าสู่การอุปสมบทเป็นขั้นตอนที่ขาดไม่ได้ หากไม่มีการลาเชื่อว่าต้องมีเหตุอันเป็นไปและไม่เคยปรากฏว่าหากไม่ลาเจ้านาย ตามประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา นั่นก็คือเมื่อถึงวันบวชพ่อแม่จะต้องนำนาคไปประกอบพิธีลาบวชที่หอเจ้านาย โดยจะมีขบวนแห่เดินรำพร้อมด้วยเสียงพิณ เสียงแคน นำนาคไปในขบวนด้วย เมื่อถึงหอเจ้านายขบวนแห่นาคนำนาคเข้าไปส่งยังบริเวณหน้าหอเจ้านาย กวนจะทำหน้าที่หวิดเกล้า บอกกล่าวต่อเจ้านายว่า คนที่บวชเป็นใครลูกของใคร จะบวชนานแค่ไหน ที่วัดอะไร มีงานบันเทิงอะไรบ้าง ทั้งบอกกล่าวให้เจ้านายช่วยให้การจัดงานในครั้งนี้เป็นไปอย่างราบรื่น อย่าให้มีอุปสรรคใด ๆ พร้อมกับถวายเกล้าให้เจ้านาย 1 ขวด เชื่อว่าหากไม่บอกกล่าวและถวายเกล้าอาจทำให้การจัดงานเกิดอุปสรรคขึ้นได้

ผู้เข้าร่วมพิธีลาบวชต่อเจ้านาย

1. เจ้านาค

2. กวน

เครื่องคายในพิธี

1. เหล้า 1 ขวด
2. รูป 11 ดอก
3. เทียน 1 เล่ม
4. ขัน 5 หรือรูปเทียนแพสำหรับยกขอมา
ขั้นตอนและวิธีการลาบวชต่อหอเจ้านาย

ในการลาบวชนั้นไม่มีพิธีกรรมและขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน เครื่องเช่นไ้วมีเฉพาะเครื่องคยดังกล่าวมาแล้ว ขั้นตอนในการขอลาก็คือ เมื่อถึงวันบวชพ่อแม่จะต้องนำนาคไปประกอบพิธีลาบวชที่หอเจ้านาย โดยจะมีขบวนแห่เต็นรำพร้อมด้วยเสียงพิณเสียงแคนนำนาคไปในขบวนด้วย เมื่อถึงหอเจ้านายขบวนแห่นาคนำนาคเข้าไปส่งยังบริเวณหน้าหอเจ้านาย กวนและเจ้าพิธีปูเสื่อนำนาคเข้าไปนั่งหน้าหอตรงเขื่อนข้างเขื่อนม้า กวนและนาคจตุรรูปคนละ 11 ดอก เพื่อออกกล่าวนาคยกขันห้า พนมไหว้กล่าวคำลาตามกวน ว่า “ใคร ชื่ออะไร ลูกของใคร ที่บวช จะบวชนานแค่ไหน ที่วัดอะไร วันนี้มาขอสมมาลาผีเจ้านายเพื่อเข้าสู่พิธีอุปสมบท” ทั้งบอกกล่าวให้เจ้านายช่วยให้การจัดงานเป็นไปอย่างราบรื่น อย่าให้มีอุปสรรคใด ๆ พร้อมกับถวายเหล้าให้เจ้านาย 1 ขวด เชื่อว่าหากไม่บอกกล่าวและถวายเหล้าอาจทำให้การจัดงานเกิดอุปสรรคขึ้นได้ เมื่อกล่าวจบมากราบหน้าหอเจ้านาย กวนนำรูปปักหน้าหอทุกหลังพร้อมทั้งนึ่งยกมือไหว้บอกกล่าวนำเจ้านาคเข้าสู่พิธีการต่อไป จึงสิ้นสุดพิธีขอสมมาลาอุปสมบท ส่วนตอนลาสิกขาบวชนั้นไม่ต้องทำพิธีหรือบอกกล่าวที่หอผีเจ้านายแต่อย่างใดมีเพียงพ่อแม่หาวันที่เชื่อว่าเป็นวันดีวันฟูเพื่อให้ลาสิกขาตามวันเวลานั้น ๆ

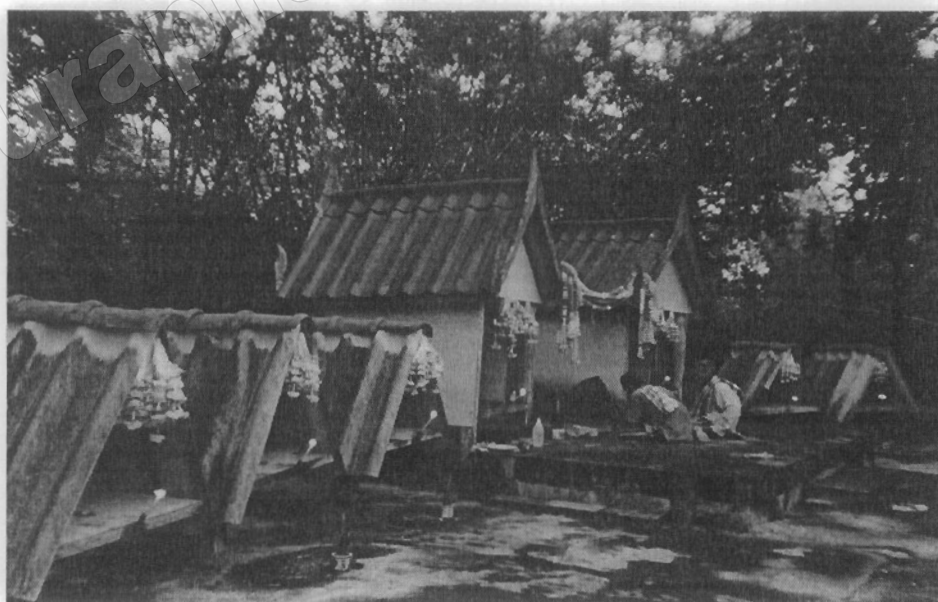
ตารางที่ 11 คำกล่าวการลาบวชต่อเจ้านาย

ภาษาลาวครึ่ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
(หวัดเหล้า) เออ ซ้ารุซ้ารุซ้ารุมือนี้มาบ๊อ เถ้าเถ้าสิบปุเสื่อย้าเสื่อให้บักหนุย สุรพงษ์ปะทุ มานูร์รักลูกอ้อไหล์สึคน กับบักซัง สัมพงษ์ปีทุ มานูร์กมือนี้เข้ามาลาปุเสื่อย้าเสื่อไปวัดที่ วัดหังมะกูดตั้งแต่มือนี้ไปฮ้อดอ้อกพรรรยาพัน มือนี้มายักขันห้า มาขอสัมมา ให้ปุเสื่อย้าเสื่อ ฮ้อยฮักข่านเข้าด้วย มือแสงฮ้อดมือค้ำ อิมหม้อ ลำเบ็งมาสะแดง บีให้มีหยั่งฮ้าย ๆ เกิดในงาน เคื้อซ้ารุ	เออ สาธุ สาธุ สาธุ วันนี้มาบอกเล่าแก่สิบปุเสื่อ ย้าเสื่อ ให้กับนายหนุย สุรพงษ์ ปทุมมานุรักษ์ ลูกนางไหล สุกุล กับนายซังสมพงษ์ ปทุมมานุ รักษ์ มือนี้เข้ามาลาปุเสื่อ ย้าเสื่อไปบวช ที่วัดทุ่ง ผักกูด ตั้งแต่มือนี้ไปถึงออกพรรรยาโน้น มือนี้ มายักขัน 5 มาขอขมา ให้ปุเสื่อ ย้าเสื่อ ช่วย รักษาเขาด้วย ช่วงเย็นจนถึงค่ำจะมีหมอลำซิ่ง มาแสดง อย่าให้มีอะไรร้าย ๆ เกิดขึ้นในงาน สาธุ

ผีเจ้านายไม่ได้เป็นเพียงพิธีทางไสยศาสตร์ทางความเชื่อเรื่องการถือผีเท่านั้น แต่ผีเจ้านายยังครอบคลุมไปถึงการจัดงานที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีทางสงฆ์ แต่สำหรับสังคมของลาวครั้งแล้วทุกครั้งกับผีจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออกพิธีบวงสรวง จึงเป็นพิธีที่มีผีเจ้านายเข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องของความมกัตถุญต่อบรรพบุรุษด้วยการบอกกล่าวไม่กระทำในสิ่งที่มองข้ามสิ่งที่นับถือ แม้ผีเจ้านายจะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีบวงสรวงเพียงน้อยนิดเมื่อเปรียบเทียบกับพิธีอื่น ๆ แต่มีผลทางด้านจิตใจโดยตรง

ค่านับหอ

การค่านับหอเป็นพิธีที่เกี่ยวกับกวน โดยเฉพาะทุกวันพระ 15 ค่ำ และวันพระสิ้นเดือน ช่วงเย็นของวัน โคน ประมาณ 18.00-18.30 นาฬิกา กวนจะจัดเครื่องเซ่นไหว้บูชาจากลูกเขื่อนหรือลูกบ้านของเจ้านายทุกหลัง เรียกว่า “เก็บหมากเก็บพลูคารวะหอ” โดยแม่เมืองจะทำหน้าที่เป็นผู้เก็บหมากเก็บพลูและเหล้า ปัจจุบันเพื่อความสะดวกชาวบ้านนิยมบริจาคน้ำมันหรือเทียนให้แม่เมืองหรือกวนซื้ออุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้มาแทนการเดินเก็บแต่ละบ้าน กวนหวัดเห็ดงาเชิญวิญญาณผีเจ้านายบริเวณหอผีเจ้านายเพื่อเป็นการบอกเล่าต่อผีเจ้าพ่อว่า วันนี้ได้กวนได้เอาเหล้า เอหมากเอาพลูที่ลูกเรือนฝากมาเคารพเจ้านายมาขึ้นหิ้งขึ้นหอให้ผีเจ้านายมาเสวย พร้อมทั้งบอกให้ช่วยคุ้มครองลูกเขื่อนกั้นเขื่อนและผู้คนที่อยู่คนในหมู่บ้าน รวมถึงลูกหลานลาวครั้งที่ไปทำงานต่างพื้นที่ต่างจังหวัดให้ท่านได้ปกป้องรักษา คุ้มครอง ไปไหนมาไหนอย่าให้มีอันตราย (ส่ง อินพรหม, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2554)

ภาพที่ 93 จุดเทียนค่านับหอผีเจ้านาย ทุกวันพระ 15 ค่ำ

ตารางที่ 12 คำกล่าวในคำกล่าวต่อจากคำเชิญ (กรณีของหาย)รำนับหอผีเจ้านาย

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
(หวัดเหล่า) เออ ซำรุ ซำรุ ซำรุปู่เสี่ย่าเสื่อ เอ๋ ย..มือนี่แม่นมือนี่วันพะสับห้าคำเคื่อ ซ้อยกวน โรย กวนสัง เก็บมักเก็บพุดีลูกเฮือน ปู่เสี่ย่าเสื่อฝากมาฮอดปู่เสี่ย่าเสื่อ ลูกหลานบี ได้หลังบีได้ลิ้มเคื่อ ฮ้อยมาบ็อกปู่เสี่ย่าเสื่อ นำเคื่อ ปู่เสี่ย่าเสื่อมาฮับเอาเคื่อ ลูกเผ่งกัน เทียนมาขึ้นหิ้งขึ้นห้อยฮ้อยเคื่อ ฮ้อยปักปักฮัก ส้าลูกเผ่งกันเทียน ทั้งโกโกทุกที่ทุกแห่งฮัด งานให้ร่ำให้รวย ให้ฝนตกให้เฮ็ดนาได้ข้าวห ถ้าย ๆ เคื่อ เคื่อ ซำรุ	เออ สาธุ สาธุ สาธุ ปู่เสี่ย่าเสื่อเอ๋ย ..วันนี้ เป็นวันพระสับห้าคำ ฉันทกวนโรย กวนสัง เก็บ หมากเก็บพุดีลูกเรือนของปู่เสี่ย่าเสื่อฝาก มาถึงพ่อ ลูกเผ่งกันเทียนไม่ได้หลงไม่ได้ลิ้ม ให้ ฉันทมาบ็อกปู่เสี่ย่าเสื่อด้วย มารับเอาไป ลูก เผ่งกันเทียนมาขึ้นหิ้งขึ้นห้อยให้แล้ว ช่วยปักปัก รักษาลูกเผ่งกันเทียนทั้งใกล้ไกลทุกที่ทุกแห่ง ทำงานให้ร่ำให้รวย ให้ทำนาได้ข้าวมากมาย ด้วย สาธุ

เครื่องเซ่นไหว้ในวันรำนำหอ ประกอบด้วย

1. เหล้า 1 ไห
2. หมาก 10 ซัน
3. พลุ 10 ไบ
4. เทียน 10 เล่ม
5. รูป 11 ดัน

ผู้เข้าร่วมพิธี ประกอบด้วย

1. กวน
2. แม่เมือง

รายละเอียดและขั้นตอนในพิธี “รำนำหอ”

ช่วงเย็นของวันโกน บรรดากวน (เจ้าเมือง)แม่เมือง และทหารหาญกระบวนออกไป
เดินเรียไร ข้าวสาร จีบหมาก จีบพลุ ยาสูบ หรือเงินจากทุกครัวเรือน จะให้มากหรือน้อย ก็ตาม
แต่กำลังบริจาคศรัทธา ข้าวสาร ที่ได้จากการเรียไรนั้นกวนจะนำไปขายให้กับชาวบ้านในราคาที่ถูก
เพื่อนำเงินที่ได้มาซื้อเหล้า รูป เทียน เพื่อมาประกอบพิธีให้กับผีเจ้านาย หรือหากกวนท่านใดไม่
สะดวกในการไปเดินเรียไรสิ่งของดังกล่าวก็อาจจัดการด้วยตัวเองคือซื้อด้วยเงินตัวเองก็ได้

(ปัจจุบันพบว่ากวนและทหารบางหอกจะซื้อเหล้ามาเอง บางหอกก็ยังคงเดินเรียไร) แต่โดยภาพรวมด้วยชาวบ้านจะรู้ด้วยกิจที่ประกอบกันมาอย่างยาวนานเมื่อถึงวันโกนทุกครอบครัวเตรียมข้าวสารไว้ให้กวน เสมือนเป็นกิจประจำเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำอยู่แล้ว (ในอดีตแม่เมืองจะเป็นผู้ที่ออกเรียไร จีบหมาก จีบพลู เหล้า และยาสูบ แต่ปัจจุบัน กวนและทหารจะเป็นผู้หามาเนื่องจากแม่เมืองเป็นผู้หญิง ไม่สะดวกต่อการออกไปเรียไร)

ประมาณ 16.00 นาฬิกา กวนจะรวมตัวที่หอผีเจ้านายพร้อมด้วย เหล้า หมาก พลุ ที่เรียไรมาจากชาวบ้าน กวนและผู้เข้าร่วมพิธีนี้ประจำบริเวณหน้าหอ กวนลำดับที่ 1 ยกมือไหว้พร้อมกัน กวนใหญ่ นำหมาก 1 ซิ่น พลุ 1 ใบ ตั้งไว้บริเวณด้านในของหอทุกหอ หลังจากนั้นจึงเดินมานั่งบริเวณหน้าหอหลังใหญ่ตรงกับหลักเมืองและบันไดข้างบันไดมา จุดเทียนทั้งหมด 11 เล่ม นำไปวางบริเวณที่ปักเทียนหน้าหอทุกหอ หลังจากนั้นจึงนั่งลง จุดธูปทั้งหมด 11 ดอก เพื่อบอกกล่าว นำธูปปักไว้บริเวณแท่นบูชา ต่อจากนั้นจึงเทเหล้าลงในไหจำนวน 4 ไห (ด้วย) หยิบใบพลูแล้วยกมือขึ้นไหว้เหนือศีรษะ แล้วจึงเริ่มต้นด้วยการหวัดเหล้าโดยใช้ใบพลูจุ่มลงในไหเหล้าเริ่มจากด้านขวามือก่อนแล้วจุ่มเรียงสลับ ใบพลูที่จุ่มเหล้าไปด้านหน้าหอผิงหมดไห แล้วจึงยกเหล้าที่ใสไห สาดทิ้งไปทางหอผี พร้อมกับกล่าวคำเชิญให้วิญญาณผีเจ้านายได้ลงมารับหมากพลูที่ลูกหลานได้นำมาถวาย (หวัดในลักษณะเดียวกันประมาณ 2 ครั้ง) เมื่อกล่าวคำเชิญและหวัดเหล้าครบ 2 รอบแล้ว จึงยกมือไหว้ทั้งเครื่องชั้นไว้สักกระยะประมาณ รูปหมดดอก) แล้วจึงบอกกล่าวลากลับบ้านได้ หน้าที่ของกวนจึงเป็นหน้าที่ที่ต้องมีความเสียสละเวลาส่วนตัวโดยเฉพาะวันโกนของทุกเดือน จะต้องเก็บหมากเก็บพลูขึ้นหอและเป็นกิจที่ต้องเต็มใจในการปฏิบัติ หากผู้ใดไม่มาค้ำบหหรือเฝ้าหอก็จะไม่มีการ ว่ากล่าวจากกวนท่านอื่น ๆ เพราะเชื่อว่าหากไม่มาปฏิบัติจะมีการเจ็บไปเช่น เจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ นานา กวนทุกคนจึงต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

จากการลงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมพบว่าในการประกอบพิธีกรรมวันเก็บหมากเก็บพลูขึ้นหอ นั้น ผู้ที่มาประจำคือกวนและทหาร แม่เมือง สำหรับร่างทรงนั้นจะไม่ประกอบพิธีที่บริเวณหอผี แต่จะประกอบพิธีเช่นสรวงบูชาค้ำบหที่บ้านเนื่องจากที่บ้านมีหิ้งสำหรับบูชากราบไหว้ผีเจ้านายอยู่แล้ว

เลี้ยงผีเจ้านาย

พิธีเลี้ยงผีเจ้านายของชาวลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงนั้นเป็นพิธีกรรมที่ค่อนข้างซับซ้อนซึ่งผู้ศึกษาได้เข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและในฐานะผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่ปี 2552-2555 สามารถแบ่งพิธีกรรมเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนองค์ประกอบของพิธีกรรม และขั้นตอนของพิธีกรรมองค์ประกอบของพิธีกรรม ถือว่ามีส่วนสำคัญในพิธีกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบเบื้องต้นที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างถูกต้องและครบถ้วน

สมบูรณ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ วันประกอบพิธีเลี้ยงปีเจ้านายของลาวครั้ง ตำบลห้วยคั่นและพื้นที่ใกล้เคียง มีองค์ประกอบและขั้นตอนดังนี้

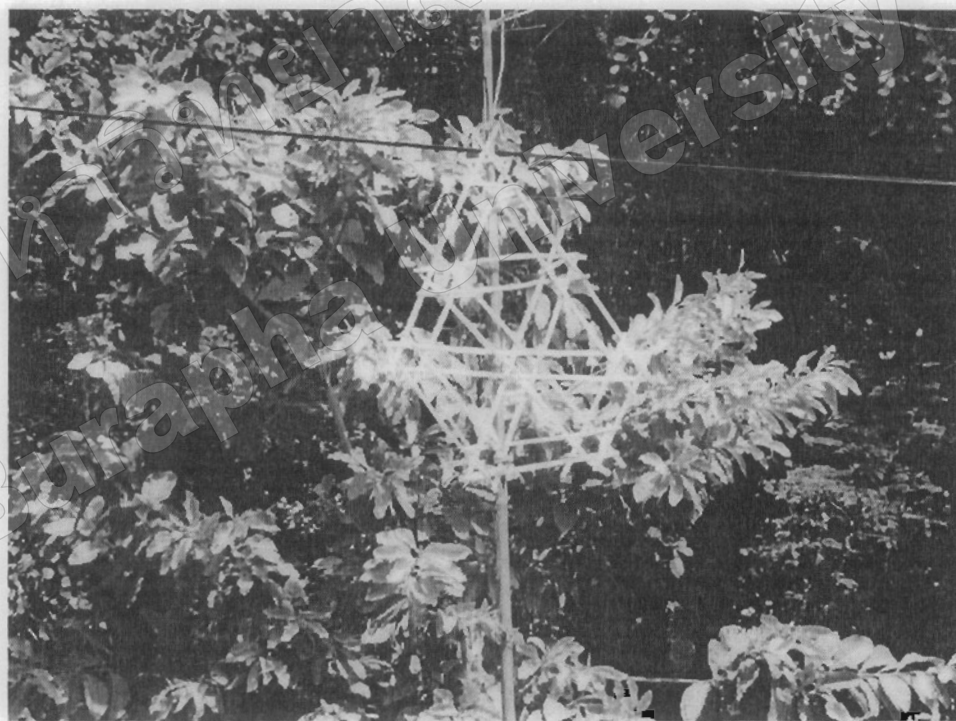
1. ลำดับวันและเวลาในการประกอบพิธีเลี้ยงปีเจ้านาย
 - 1.1 แก้วปะปีของกาน
 - 1.2 แก้วปะปีของชาวบ้าน
 - 1.3 เลี้ยงปี (ยกขันปี)
 - 1.4 ทรงวิญญูณเจ้านาย
2. สถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีบรรพบุรุษหรือเลี้ยงปี
3. สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีบรรพบุรุษหรือเลี้ยงปี
4. บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีบรรพบุรุษหรือเลี้ยงปี

1. ลำดับวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม

การกำหนดช่วงระยะเวลาในการเลี้ยงปีเจ้านายเกิดขึ้นเดือน 7 ของทุกปี โดยกวนจะเป็นผู้เลือกวัน ที่เป็นข้างขึ้น ถือว่าเป็นวันดี โดยมีข้อห้ามอย่าไม่ให้ตรงวันต้องห้ามคือ วันพระและวันพุธเนื่องจากวันพระเชื่อว่าเจ้านายจะถือศีลไม่สามารถถวายเหล้าให้กับเจ้านายได้จะต้องเลื่อนกำหนดเวลาออกไป จากการพูดคุยพบว่าส่วนใหญ่กวนจะปรึกษาแล้วจึงมากำหนด จากการศึกษาและเข้าร่วมพิธีพบว่า เขตอำเภอคอนตูม (บ้านหนองหัวช้าง บ้านลำอ้ายเสา บ้านลำเหย บ้านทุ่งสีหล่ง บ้านห้วยคั่น บ้านเลาเต่า และบ้านคอนรวก) การดำเนินงานจัดพิธีเลี้ยงปีจะกำหนดวันที่แน่นอนโดยเจ้านายเป็นผู้กำหนดไว้ขณะมีการเข้าทรงและถือปฏิบัติมาตลอดแต่ครั้งบรรพบุรุษ กวนแต่ละหอยจะเลือกวันประกอบพิธีในช่วงเดือน 7 โดยจะเลือกวันข้างขึ้นและจะต้องไม่ตรงกับวันพระเมื่อกำหนดวันที่แน่นอนแล้วหลังจากนั้นจึงกระจายข่าวไปให้ชาวบ้านได้รับทราบ

หอยที่ได้รับการเลี้ยงเป็นที่แรกของแต่ละปีคือ หอยเจ้านายที่บ้านหนองหัวช้างเพราะเชื่อว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่สถิตของวิญญูณเจ้านายที่ได้รับยกย่องว่าเป็นพี่ใหญ่จึงต้องจัดเลี้ยงให้ก่อนเสมอหลังจากนั้นจะเป็นการเลี้ยงหอยเจ้านายที่อื่น ๆ จนครบ (ลาวครั้งเชื่อว่าปีบรรพบุรุษที่นับถือมี 11 พระองค์ ต่างก็แยกย้ายไปสถิตคุ้มครองพี่น้องลาวครั้งในแต่ละที่) วันประกอบพิธีกรรมกวนจึงทำสัญลักษณ์เพื่อบ่งบอกว่าที่แห่งนี้จะมีการประกอบพิธีเลี้ยงปีและเพื่อให้เจ้านายองค์อื่น ๆ ทั้ง 11 พระองค์ที่ได้หวิดเหล้ากล่าวคำเชิญถึงให้มาร่วมรับเครื่องเสวยพร้อมกัน หากเชิญแล้วเจ้านายมาไม่ถูกก็ให้มาตามตาเหล่าที่ปักเป็นสัญลักษณ์ไว้บริเวณทางเข้าหอยเจ้านาย ลาวครั้ง เรียกว่า “การบานทาง” คำว่า บานทาง หมายถึง การเปิดทางให้สิ่งที่เคารพนับถือ (ปีเจ้านาย) มารับเครื่องเสวยพร้อมกัน (สมจิต บุนี, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2554)

ก่อนถึงวันประกอบพิธีกรรม กวน คนใช้ เพชฌฆาต ทหารหรืออาจเป็นคนที่ไม่มีตำแหน่งที่เจ้านายได้เลือกไว้ มารวมบริเวณหอ ก่อนทำความสะอาด เก็บกวาด กวนทำพิธีเชิญเจ้านายลงจากหอ เพื่อให้ไปสถิตอยู่โคนต้นไม้ใหญ่ละแวกหอเพื่อให้คนใช้และบริวารได้ทำความสะอาด ด้วย การถวายไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด หวัดเกล้าเพื่อบอกกล่าวขอ “สระหิ้ง สระหอ” คือ ทำความสะอาดบนหอและบริเวณรอบ ๆ หอ ด้วยคำกล่าวเป็นไปในเชิงว่า “เออ..มือนี้ออดข้าวบปีแล้ววเคื้อ กวนอีเฮ็ดเฮือนพ้อเฒ่าแม่เฒ่าเก็บข้าวเก็บของบนหื้อ ตันไม้หุ่มหื้อหน้าเฮือน เบ็งบือเห็นลูกหลานข้อดีดไม้ข้อกวัดอ้อกเคื้อพ้อเฒ่าแม่เฒ่าอีได้มีที่หลับที่นอนเคื้อ” (วันนี้ถึงรอบปีแล้วกวนจะทำขอกวาดบ้านให้พ้อเฒ่าแม่เฒ่ามาเก็บข้าวเก็บของบนหอตันไม้มาหุ่มบริเวณหน้าบ้านมองไม่เห็นลูกหลาน ข้อดีดและปัดกวาดออกก่อนให้พ้อเฒ่าแม่เฒ่าจะมีที่หลับที่นอน) หากไม่บอกกล่าวถือว่าเป็นการทำข้ามศีระะ (ส่ง อินพรหม, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2554)

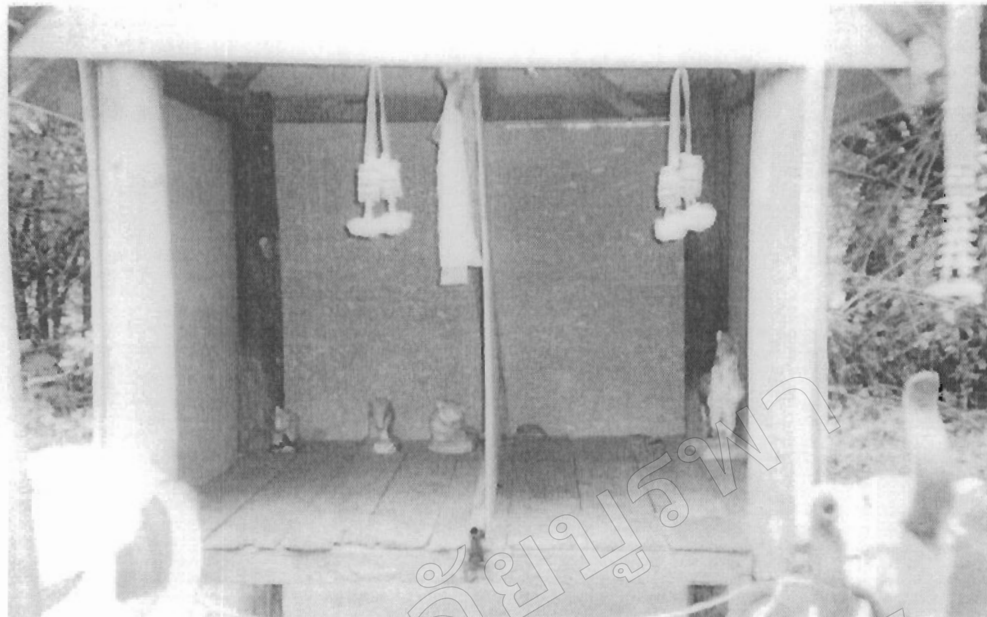
ภาพที่ 94 ตาเหล่วปักไว้หน้าบริเวณทางเข้าพิธีเลี้ยงปี

ภาพที่ 95 กวนหวัดเหล็ก้าเซญเจ้านายลงจากหอ

ภาพที่ 96 กวนเซญพาสมาและสิ่งสำคัญในหอมาสถิตบนต้นไม้

ภาพที่ 97 หอที่ทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว

เครื่องคายเชิญเจ้านายลงจากหอ มีรายละเอียดดังนี้

1. ชั้น 5 จำนวน 1 ชั้น
2. ชั้นเชิญ 1 ชั้น
3. พาสมา 4 พา

ขั้นตอนการเชิญ

กวนนำชั้น 5 และชั้นเชิญ วางหน้าหอใหญ่ 2 หลัง ต่อจากนั้นจึงวางพาสมาหอละ 2 พาแล้วจึงจุดรูป บอกกกล่าว ต่อจากนั้นจึงสั่งการให้ ทหาร คนใช้ และบริวารทำความสะอาดได้ เมื่อทำความสะอาดเรียบร้อยแล้วกวนจึงทำพิธีหวิดหล้าเพื่อเชิญให้เจ้านายสถิตบนหอตามเดิม ต่อจากนั้นกวนจึงเริ่มแก้ปะปีเฉพาะของกวน

ผู้เข้าร่วมพิธีแก้ปะปีหรือปะคุ่มหัวของกวน คือ กวนประจำหอ

แก้ปะปีของกวน

ก่อนถึงวันประกอบพิธีเลี้ยงปี ประมาณกลางเดือน 6 ขึ้น 11 หรือ 13 ค่ำ กวนจะทำพิธีแก้ปะเฉพาะของกวนแต่ละหอก่อนเสมอ (บางหอก็จะแก้ในวันปะปีซึ่งเป็นวันเดียวกับของชาวบ้าน แต่จะทำพิธีก่อนของชาวบ้าน) นิยมเลือกวันจันทร์ พุธ ศุกร์ วันอังคาร หรือวันเสาร์ เพราะเชื่อว่าวันดังกล่าวเป็นวันมงคล วันแจ่ม และเป็นวันดี โดยเฉพาะวันพฤหัสบดี กวนจึงนิยมจัดพิธีในวันนี้

เครื่องภายในพิธีประกอบด้วย

1. ชั้น 5 หรือชั้นเชิง
2. พาดำ 4 พาด
3. เหล้า 2 ไห
4. เทียนเกี้ยว 11 ต้น
5. หมาก 11 ชั้น
6. พลุ 11 ไบ

เครื่องเช่นไหว้ในพิธีบะปีของกวน ประกอบด้วย

1. หัวหมู 1 หัว (เท่ากับหมู 1 ตัว)
2. ไก่ 2 ตัว
3. เหล้า 2 ไห
4. ข้าวปากหม้อ 2 ถ้วย
5. ขนมถั่วดำ ขนมดาวววดาววย อย่างละ 4 ที่

ขั้นตอนในการประกอบพิธีบะปีของกวน มีดังนี้

1. ชั้นคอบห่อ
2. ชั้นมอบเครื่องเช่นไหว้
3. ชั้นลเครื่องเช่นไหว้ลง
1. ชั้นคอบห่อประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1.1 กาน นำหมาก 1 ชั้น พลุ 1 ไบ ชั้นถวายทุกหอรวมทั้งบริเวณเขื่อนช้าง เขื่อนม้า หรือหลักเมืองและบริเวณจุดหวัดเหล่าแล้วจึงจุดเทียนเบี่ยที่หอทั้งเจ็ดหลังและเขื่อนช้างเขื่อนม้า

1.2 กาน นำเทียนกิ่งเทียนง่าปักที่หน้าหอ ๆ ละ 1 ต้น พร้อมทั้งจุดเทียน

1.3 กวน จุดธูป 11 ดอก กล่าวคำเชิญให้รับรู้ว่าวันนี้กวนมาแก้บะปี บะกุ่มหัว

1.4 กาน นำธูปไปปักทุกหอและบริเวณเขื่อนช้าง เขื่อนม้าหรือหลักเมือง

1.5 กวน หวิดเหล่า พร้อมกับกล่าวคำเชิญ

1.6 กาน นำฉีกไก่ จักใส่จานหรือโถตองมอบบนหอ

2. ชั้นมอบเครื่องเช่นไหว้

2.1 กวน นำ หมู ไก่ ชั้นถวายบนหอ

2.2 จุดเทียนเกี้ยวหอละ 1 ต้น

2.3 กวน จุดธูป 11 ดอก หวิดเหล่า

เพื่อบอกเล่าจุดประสงค์ของพิธีในวันนี้เป็นการแก้ชะของใครบ้าง นำอะไรมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้

- 2.4 กวน นำรูปไปปักทุกหอและบริเวณเขื่อนช้าง เขื่อนม้าหรือหลักเมือง
- 2.5 กวน หวิดเกล้า พร้อมกับกล่าวคำเชิญเจ้านายมารับเครื่องเซ่น
- 2.6 กวน กล่าวคำถวายของที่ตั้งเรียบเรียบร้อยแล้ว (ถวายขันปี)ทิ้งไว้สักระยะเวลา เทียนกิ่งเทียนง่าหมดจึงลาเครื่องเซ่นลง

3. ขึ้นลาเครื่องเซ่นไหว้ลงจากหอ

- 3.1 กวนนั่งประจำหน้าหอ ยกมือไหว้กล่าวคำเชิญ
- 3.2 กวนบอกเล่าแก้สิบเพื่อยกเครื่องเซ่นไหว้ลงจากหอ
- 3.3 กวนยกพาผ้าเพื่อทำพิธีกล่าวคำขอขมา

4. รายละเอียดและขั้นตอนในพิธีแก้ชะปีของกวน

ประมาณ 06.30 นาฬิกา กวนทุกคนนำเครื่องเซ่นไหว้พร้อมกันที่บริเวณหอเจ้านายสำหรับของที่นำมาเซ่นไหว้แก้ชะของกวนนั้นกวนทุกคนจะช่วยกันออกเงินซื้อไก่ หัวหมู เหล้า และเครื่องเซ่นไหว้อื่น ๆ เพื่อนำไปประกอบพิธี กวนช่วยจัดเตรียมสิ่งของ อุปกรณ์ เครื่องใช้ เช่น หม้อหรือกะละมังสำหรับใส่ไก่ หัวหมู ภาชนะสำหรับใส่หมาก พลู เหล้า และเครื่องใช้ที่จำเป็น หลังจากนั้นกวนจัดเตรียมประเภทเครื่องคบายบูชาเซ่น เทียนยาม รูป ไหเชื่อน ไหหลวง จัดตั้งไว้บริเวณหน้าหอ ต่อจากนั้นกวนส่วนหนึ่งช่วยฉีกไก่และเจียนส่วนต่าง ๆ ออกมารวมกันในภาชนะส่วนหมาก-พลู นำใส่จานหรือภาชนะอื่น ๆ รวมไว้หน้าหอเช่นกัน

ประมาณ 07.30 นาฬิกา กวนนำไก่ที่ต้มสุกแล้วใส่ภาชนะฉีกบริเวณหน้าหอในการฉีกไก่จะต้องฉีกให้ครบทุกส่วนรวมใส่ภาชนะเดียวกัน ส่วนหัวหมูจะผ่าเป็น 2 ซีก นำขึ้นถวายเจ้านายบนหอ โดยเริ่มจากหอใหญ่ 2 หลัง จะต้องขึ้น (ตั้ง) หัวหมูหลังละซีกพร้อมด้วยส่วนสำคัญ ๆ ของไก่ ตั้งซ้ายขวาหน้าหอใหญ่ 2 หลัง และข้าวปากหม้อ แล้วจึงถวายให้หออื่น ๆ ตามลำดับ สำหรับภาชนะที่ใช้ใส่เครื่องเซ่นไหว้นั้นสมัยโบราณใช้ใบตองสดปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้จานสังกะสี แต่หลาย ๆ หอก็ยังคงใช้ใบตองสดตามแบบโบราณ เชื่อว่าสมัยโบราณใช้ใบตองไม่ได้ใช้จานจึงทำตามแบบคนรุ่นก่อนต่อ ๆ กันมา

เมื่อกวนช่วยกันจัดเตรียมข้าวของเครื่องเซ่นไหว้ครบแล้วจึงขึ้นไปนั่งบริเวณหน้าหอหลังใหญ่สองหลังต่อจากนั้นกวนลำดับใหญ่ในการประกอบพิธี ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นกวนใหญ่นั่งพับเพียบบริเวณกลางและตรงเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมืองกวนลำดับรองนั่งขนบซ้ายขวา ต่อจากนั้นกวนลำดับรองจึงลุกขึ้นนำหมากแห้งผ้าซีก 1 ชิ้น พลู 1 ใบ ขึ้นไปวางในหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า รวมทั้งบริเวณที่สำหรับหวิดเกล้า แล้วจึงจุดเทียนเกี้ยวที่หน้าหอทุกหลัง บริเวณเขื่อน

ช่างเชื่อมม้า กวนกลับมา นั่งยังจุดเดิมทุกคน ต่อจากนั้นกวนจตุรูปคนละ 11 ดอก พนมมือไหว้บอกกล่าวเพื่ออัญเชิญเจ้านายให้ได้รับทราบว่าเป็นวันที่กวนประจำหอได้มาแก้บะปี่ให้กับเจ้านายแล้วขอให้เจ้านายจงได้รับรู้ ถึงการคุ้มครองปกป้องรักษาในรอบปีที่ผ่านมาให้กวนอยู่เย็นเป็นสุขปลอดภัย วันนี้ได้นำของมาแก้บะค้อมหัวในรอบปีที่ผ่านมาให้แล้วต่อจากนั้น นำรูปไปปักไว้ที่หน้าหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนช่างเชื่อมม้า เมื่อบอกเล่าแล้วถึงจุดประสงค์ของกวนในวันนี้กวนลำดับใหญ่จึงเทเหล้าจากขวดใส่ไหหลวง ไหเขื่อนและถ้วยเหล้าจำนวน 4 ใบ ใช้ใบพลูจุ่มสลักบนไปมาครบทุกถ้วยไปมาแล้วสลักไปยังบริเวณหน้าเขื่อนช่างเชื่อมม้าหรือหลักเมือง วนจากซ้ายไปขวาจุ่มวนหวัดเหล้าซ้ำประมาณ 3 ครั้ง ขณะหวัดเหล้ามือข้างหนึ่งของกวนจะยกขึ้นสูงระด้าหู แสดงถึงการเคารพนอบน้อมต่อเจ้านาย วัตถุประสงค์ของการหวัดเหล้าในครั้งนี้ก็เพื่อบอกกล่าวมอบหัวหมูต้มและไก่ต้มเหล่า รวมถึงเครื่องเช่น ไหว้อื่น ๆ ที่นำมาถวายให้กับเจ้านายโดยกวนลำดับใหญ่เป็นคนบอกกล่าว เกยชื่อของกวนว่ามาเลี้ยง มาแก้ เป็นใคร เอาอะไรมาเลี้ยง บอกเล่าให้หมด พร้อมกับบอกกล่าวด้วยว่าส่วนลูกเฝ้ากันเทียนจะแก้บะให้เจ้านายต่อจนกว่าจะถึงวันเลี้ยงปี หลังจากนั้นกานทุกคนบอกกล่าว เลือกพูดแต่ในสิ่งที่ดี ๆ เมื่อบอกกล่าวเสร็จจึงเดินลงจากหน้าหอเพื่อทิ้งเครื่องเช่น ไหว้ไว้จนกว่าเทียนเปี่ยมหมดดับ แล้วจึงลาจาง

ประมาณ 09.00 นาฬิกา กวนทุกคนขึ้นไปนั่งหน้าหอกวนลำดับใหญ่ กล่าวคำเชิญอีกครั้งเพื่อขอลาเครื่องเช่น ไหว้ลงจากหอ ต่อจากนั้นกวนลำดับรองจึงช่วยยกเครื่องเช่น ไหว้ลงจากหอวางรวมกัน เมื่อยกเครื่องเช่น ไหว้ลงจากหอ จากนั้นกวนทุกคนขึ้นไปนั่งยอง ๆ ใช้ฝ่าขวาม้าพาดบ่าหน้าหอใหญ่สองหลัง ยกพาสมาขึ้นระดับเหนือศีรษะ กล่าวขอขมาลาโทษต่อเจ้านายในสิ่งที่อาจกระทำไม่ถูก ไม่เหมาะไม่ควรต่อจากนั้นกวนแต่ละคนกล่าวขอพร ขอในสิ่งดี ๆ ให้ตัวเองแล้วจึงวางพาสมาลงตรงหน้า เก็บดอกไม้ รูป เทียน (ขัน5) ที่อยู่ในพาสมาของแต่ละคนขึ้นไปวางไว้ที่บนหอ ยกมือไหว้ลาลงจากหอ หลังจากนั้นสามวัน กวนจะต้องกลับมาที่หอเจ้านายเพื่อหวัดเหล้าบอกกล่าวขอลา หมาก พลู ดอกไม้รูปเทียนลงจากหอ

ตารางที่ 13 คำกล่าวแก่ะปีของกวน

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
เออ... ซ่ารุ ซ่ารุ ซ่ารุ ปู่เสื่อหยาเสื่อ พื่อเต้าแม่เต้าม่อนนี่เป็นมื่อสันวันดี กวนทุกผู้ทุก กโคน มีกวนจิตบูมีกานแพง จงสอนและข้อย กวนหือจวงสอนได้นำสิ่งข้อมมาเช่นสังบูชา ปู่เสื่อหยาเสื่อพื่อเต้าแม่เต้าคุ่มหัวคุ่มโต ที่ได้ปักปักฮักสำให้อยู่ดีมีเฮงอยู่ฮอดปอดภัย บ่เจ็บบ่ไข้มื่อนี้ก็มีหัวหมูหนึ่งหัว ไก่อ่ สองโต เหล่า สอง ให้ ขันห้าพาส้มมา ข้าวปากหมือ อหนึ่งด้วยหมักพู 11 คำ มารับเอาเคือ ขอให วิญญานเจ้านายสถิตคู้ที่ใดมาฮับมาฮู้ค้ายหยา ได้ถ้อสำพาพัก ขอใหช่วยคุ่มครอง ปักปักฮักยาคี อบค้ำกวนทุกผู้ทุกโคนให้อยู่เย็นเป็นสุขฮวมถึง ชาวบ้านทุกโคนทั้งหมูเคือซารุ	เออ สารุ สารุ สารุ ปู่เสื่อ ย่าเสื่อ พ่อเต้า แม่ เต้า วันนี้เป็นวันดี กวนทุกผู้ทุกคน มีกวนจิต บูมี กวนแพง จงสอน และจันกวนหือ จวง สอน ได้นำสิ่งข้อมมาเช่นสรวงบูชา ปู่เสื่อ ย่า เสื่อ พ่อเต้า แม่เต้า คุ่มหัวคุ่มตัว ที่ได้ปักปัก รักษาให้อยู่ดีสบาย อยู่รอดปลอดภัย ไม่เจ็บ ไม่ไข้ มี หัวหมู 1 หัว ไก่อ่ 2 ตัว เหล้า 2 ไห ขัน ห้าพาส้มมา ข้าวปากหมือ 1 ถ้วย หมากพลู 11 คำ มารับเอาค้ำด้วย ขอใหวิญญานเจ้านาย สถิตอยู่ที่ไหนมารับมารู้ด้วย อย่าได้ถ้อสำพา พัก ขอใหช่วยคุ่มครองปักปักรักษาครอบครั กวนทุกผู้ทุกคน ให้อยู่เย็นเป็นสุข รวมถึง ชาวบ้านทุกคนทั้งหมูบ้าน

การกล่าวมอบและขอเครื่องเซ่นไหว้เป็นสิ่งสำคัญมากในการประกอบพิธีทุกคนที่ร่วมพิธีเชื่อว่าหากใครกินของที่นำมาเซ่นไหว้ก่อนที่จะนำขี้มอมถวายหรือก่อนที่จะลาดจากห่อจะทำให้เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือบ้ไข้เสียสติเนื่องจากเคยมีคนมาเอาเหล่าที่จะถวายเจ้านายมากินก่อนถูกเจ้านายทำมาแล้ว จะต้องนำ เหล้า 1 ไห ไก่อ่ 1 ตัว มาเสียดินใหม่ ขอบมาลาโทษจึงจะหายจากอาการดังนั้นในการประกอบพิธีกรรมทั้งกวน ทหาร เพชฌฆาตและคนรับใช้ รวมถึงผู้เข้าร่วมพิธีจะให้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ ที่จะไม่ไปก้าวล้ำสิ่งของและอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้การประกอบพิธีเนื่องจากความกลัวที่ผู้ใหญ่เล่าสืบต่อกันมาและพบเห็นด้วยตนเอง

พิธีแก่ะปีขงชาวบ้าน ดังนี้

บะปีของแต่ละหอเจ้านายจะเริ่มพิธีแก่ก่อนถึงวันเลี้ยงปีประมาณ 1-2 อาทิตย์ ก่อนถึงวันเลี้ยงปี ชาวบ้านตำบลด้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงต่างเรียกพิธีแก่บะปีในความหมายเดียวกันว่า บะคุ่มหัว บะคุ่มค้ำหัวและบะซีไซ้ไซ้หนานั้นก็คือ การแก่บนที่เกี่ยวกับการบนบานศาลกล่าวไว้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของตนเองและคนในครอบครัวเสมือนเป็นการปิดข้อสัญญายกเลิกสัญญาที่ได้ให้ไว้ในปีที่แล้ว คือบุคคลนั้นได้กระทำตามที่สัญญากันไว้แล้วและเมื่อปิดสัญญาแล้วก็จะบนเป็น

การต่อสัญญาเริ่มต้นสัญญากันใหม่เป็นเช่นนี้ตลอดชีวิต (สมจิต บุนี, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2554)

เมื่อควนกำหนดวันแกะกะคุ่มหัวหรือบะปี ซึ่งอยู่ประมาณเดือน 7 ของทุกปี ควนจะประกาศหรือกระจายข่าวต่อๆ จากปากสู่ปากให้ชาวบ้านได้รับทราบว่าจะมีการแกะกะปีในวันที่เท่าไรและเลี้ยงปีวันที่เท่าไรเพื่อจะได้จัดเตรียมข้าวของ จากการสอบถามทราบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะรู้เพราะปฏิบัติมาทุกปี บางบ้านเตรียมเลี้ยงไก่ไว้ล่วงหน้า เพื่อไว้เข้าร่วมพิธีแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา ในวิญญาณเจ้านายเป็นอย่างยิ่ง การแกะกะปีให้กับชาวบ้านเป็นหน้าที่ เป็นการเสียสละโดยตรงของควนแต่ละแห่งจะกำหนดการแกะกะปีให้กับชาวบ้านไม่เหมือนกัน เช่นที่หอเจ้านายบ้านกงลาด นับเป็นครั้ง ๆ โดยเฉพาะวันจันทร์และวันพฤหัสบดีของแต่ละอาทิตย์ จนกว่าจะถึงวันเลี้ยงปี ส่วนที่หอเจ้านายบ้านทุ่งผักกูดจะนัดวันในการแกะกะปีให้กับชาวบ้าน 2 ครั้ง ก่อนจะถึงวันเลี้ยงปี ครั้งที่ 2 เรียกว่า บะตักค้าง ควนในพิธีกล่าวว่าที่ต้องนัดชาวบ้านประกอบพิธีแกะกะตามทีกล่าวมาให้ก่อนก็เนื่องจากการแกะกะคุ่มหัวควนจะต้องเป็นผู้แก้ให้กับคนทั้งหมู่บ้านทุกคนครบถ้วน หากให้มาแก้ในวันเลี้ยงปีครั้งเดียวจะทำให้เกิดความล่าช้าและยุ่งยากเพราะในวันนั้นจะมีผู้คนมาก ประกอบกับการประกอบพิธีเกี่ยวกับเจ้านายจะต้องให้เสร็จก่อนเที่ยงวัน ในวันประกอบพิธีจริงจึงให้เป็นการแกะบะตักค้างให้กับคนที่อยู่ต่างจังหวัดต่างอำเภอ หากผ่านวันประกอบพิธีเลี้ยงปีไปแล้วครบถ้วนไหนยังไม่แกะกะปีก็จะถูกปรับสินไหมเรียกว่า “บะข้ามปี” จากการสังเกตพบว่ากรณีบะข้ามปีแทบจะไม่ปรากฏเพราะทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากเดิมอีกหนึ่งเท่าตัวถือว่าเป็นการผิดนัดผิดสัญญาต่อเจ้านายถูกทำโทษด้วยการถูกปรับ ต้องนำมาแก้ในปีถัดไป โดยให้ควนเป็นผู้คอบหอบอกกล่าวไว้ก่อน โดยต้องจัดเครื่องเช่น ไหว้เพิ่มขึ้นอีก 1 ชุด เป็นค่าปรับ รวมเป็น 2 ชุด การประกอบพิธีเกี่ยวกับเจ้านายจะต้องให้สิ้นสุดก่อนช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษาควนจะหวัดเหล้าบอกกล่าวคอบหอบเจ้านายไม่มีการประกอบพิธีกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวกับเจ้านาย เชื่อว่าเป็นช่วงที่เจ้านายถือศีลและไม่ออกมารับเครื่องเช่น หากผู้ใดต้องการบะหรือแกะกะบองออกกล่าวให้ควนทำพิธีคอบหอบไว้ก่อน เมื่อเลยช่วงเข้าพรรษาจึงเริ่มประกอบพิธีกรรมได้

พิธีแกะกะปีของชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญในช่วงต่อของชีวิต เป็นการแก้บนครอบหัวลูกหลานทุกคนให้อยู่เย็นเป็นสุขปลอดภัย โดยเชื่อว่าดวงวิญญาณของผีเจ้านายยังคงสถิตวนเวียนเหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ที่คอยช่วยเหลือ ปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานให้มีความปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ หากครบเรือนจะต้องนำเครื่องเช่น ไหว้มาบวงสรวง เพื่อแสดงความเคารพนับถือและเป็นการขอบคุณที่ได้รับความคุ้มครองตามความเชื่อที่ได้รับการบอกเล่าสืบต่อกันมา (ห่อ จวงสอน, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2554)

วันแค้นปีของชาวบ้าน ช่วงเช้าก่อนเข้าสู่การประกอบพิธีกรรม กรรมการทอดผ้าที่เก็บเรียไรเงินจากชาวบ้านเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรม หากไม่มีการเก็บในวันแค้นปี กรรมการก็จะเก็บในวันเลี้ยงปี (เรียกว่าเงินสมโภช) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการทอดขึ้นมา 1 ชุด เพื่อบริหารจัดการเงินและจัดแบ่งหมู ไก่ ให้กับชาวบ้านเมื่อเสร็จพิธี ในวันเลี้ยงปีจะตั้งโต๊ะเพื่อจดยรายชื่อครอบครัวที่มาจ่ายเงินค่าสมโภชขอ สำหรับเช่น ไหว้ เช่น หมู ไก่ เหล้า ฐูป เทียน ยาสูบ ฯลฯ ในอดีตเก็บครอบครัวละ 10-20 บาท ปัจจุบันจากการสัมภาษณ์หลาย ๆ หมู่บ้านมีการปรับเงินส่วนนี้เป็น ครอบครัวละ 50 บาทเป็นอย่างต่ำหรือมากกว่านั้น เพื่อให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจที่มีการปรับราคาสูงขึ้น ส่วนเงินที่เก็บเหลือจากการใช้จ่ายในพิธีแล้วก็จะสมทบเข้าเป็นกองทุนของหอเจ้านาย บางหมู่บ้านไว้ให้ชาวบ้านได้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ บางหมู่บ้าน (บ้านลำอ้ายเสา) นำเงินส่วนหนึ่งไปทำบุญให้กับวัดในหมู่บ้าน

ภาพที่ 98 กรรมการทอดกำลังรับเงินที่ถูกฝังกินเทียนนำมาสมโภชในวันเลี้ยงปี

เครื่องเซ่นไหว้บะปี่ของชาวบ้านประกอบด้วย

1. ไก่ต้ม ครอบครว้ละ 1 ตัว
2. เหล้า 1 ขวด
3. ข้าวปากหม้อ 1 ถ้วย
4. หมาก 11 ชิ้น
5. พลุ 11 ชิ้น
6. ผลไม้ พวงมาลัย หัวหมู ช้าง ม้า (ตามแต่ผู้บะได้สัญญาไว้)

ผู้เข้าร่วมพิธีประกอบด้วย บุคคลดังต่อไปนี้

1. กวน
2. คนใช้
3. ชาวบ้าน

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมแก้บะปี่มีหลักสำคัญ 3 ช่วง ดังนี้

1. ชั้นคอบหอ
2. ชั้นมอบเครื่องเซ่นไหว้
3. ชั้นตาเครื่องเซ่นลง

ภาพที่ 99 ของเซ่นไหว้ในวันเลี้ยงบะปี่ของผู้ที่มีโชกผั่งกันเทียน

ภาพที่ 100 ไม้เป็นของผู้ที่เป็นลูกฝั่งกันเทียน

ขั้นคอบหอบประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. กวนนำหมาก 1 ชัน พลุ 1 ใบ ขึ้นถวายทุกหอรวมทั้งบริเวณเขื่อนช้าง

2. จุดเทียนเบียดที่หอทุกหลังและเขื่อนช้างเขื่อนม้า

3. กวน จุดรูป 11 ดอก เพื่อบอกเล่าให้เจ้านายรับรู้ว่าวันนี้จะมีการแกะปะปีให้กับชาวบ้าน แล้วจึงนำรูปไปปักทุกหอและเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง

4. กวน หวิดเกล้าประมาณ 3 ครั้ง พร้อมกับกล่าวคำเชิญ

ขั้นมอบเครื่องเช่น ไหว้ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. คนใช้นำเครื่องเช่น ไหว้ใส่ภาชนะมารวมไว้ที่หน้าหอ

2. คนใช้ช่วยกันปาดและฉีกส่วนต่างของไม้

3. คนใช้และส่งหมู ไม้ให้กวนเพื่อนำขึ้นถวายบนหอ

4. กวนจุดเทียนกิ่งเทียนง่าทุกหอ

5. กวนกล่าวคำถวายเชิญ มอบเครื่องเช่น ไหว้ที่ตั้งเรียบเรียบร้อยแล้วทิ้งไว้สักระยะ

ประมาณเทียนหมดเล่มจึงตกลง

ชั้นลาเครื่องเซ่นไหว้ลงจากหอ

1. กวนกล่ำคำเชิญเพื่อบอกกล่าว
2. กวนบอกล่าเก้าสิบเพื่อยกเครื่องเซ่นไหว้ลงจากหอ
3. กวนทุกคนยกพาผ้าเพื่อทำพิธีกล่ำคำขอขมา

ภาพที่ 101 กวนกล่ำวอมอบของเซ่นไหว้ของชาวบ้าน

ภาพที่ 102 เครื่องเซ่นไหว้ในวันโฮววันเลี้ยงปี

ภาพที่ 103 เครื่องเช่นไหว่บริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือบันไดหลักเมือง

รายละเอียดและขั้นตอนพิธีแก่บะปี

ประมาณ 06.30 นาฬิกา กวน คนใช้และชาวบ้านทยอยพร้อมที่บริเวณหอเจ้านาย เพื่อจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ กวนจัดเตรียมเครื่องคายบูชา ทำเทียนกิ่งเทียนง่า ชั้น 5 นำใบตองสำหรับใส่อาหารขึ้นวางบนหอทุกหลัง คนใช้จัดเตรียมภาชนะ เช่น หม้อสำหรับใส่ข้าวของชาวบ้าน กะละมังใส่หมากพลู และหม้อสำหรับใส่ไก่ต้ม เมื่อชาวบ้านมาถึงจะนำเครื่องเช่นไหว่หลัก ๆ เช่น ไก่ต้ม (นิยมใส่หม้อ) เหล้า หมาก-พลู และข้าวปากหม้อ แยกใส่เครื่องภาชนะที่คนใช้ได้จัดเตรียมไว้ให้ ส่วนของสมโภชอย่างอื่น เช่น พวงมาลัย ผ้าแพร ช้าง ม้า ผู้มาบะจะถือไว้เพื่อจะได้มอบให้กวน ตอนประกอบพิธี ปัจจุบันมีการบะ (บน) ค่วยหนังฉาบ ลีเก หมอลำ หรือดนตรี หากสิ่งทีบะไว้สม ความมุ่งหมายปรารถนาก็จะจัดมาถวายให้เจ้านายในวันเลี้ยงปี

ประมาณ 07.30 นาฬิกา เริ่มประกอบพิธี กวนนำหมาก 1 ชั้น พลุ 1 ใบ ขึ้นไปวางในหอทุกหลังบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า และบริเวณหวิดเกล้า แล้วจึงจุดเทียนเบ็ยที่หน้าหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า ชาวบ้านนำไก่ที่ต้มแล้วให้กวน คนใช้ ฉีกและปาดไก่แต่ละตัวของชาวบ้านจนครบทุกคนนำมารวมไว้ในภาชนะเดียวกัน สำหรับไก่ที่เหลือจากการฉีกบางส่วนแล้วส่งให้เจ้าของเพื่อนำมารวมบริเวณหน้าหอเพื่อให้กวนทำพิธีมอบให้เจ้านายก่อนจึงจะรับคืนได้ คนใช้ส่งไก่ให้กวนเป็นผู้ยกขึ้นวางบนใบตองสดบริเวณหอใหญ่ 2 หอและบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า

แล้วจึงนำ ข้าวปากหม้อขึ้นวางจนครบทุกหอ

ประมาณ 08.30 นาฬิกา กวนใหญ่ในพิธีขึ้นไปนั่งพับเพียบบริเวณหน้าหอตรงเขื่อนช้าง เขื่อนม้าหรือหลักเมือง พร้อมด้วยกวนลำดับรอง จุดธูปคนละ 11 ดอก พนมมือไหว้เพื่อบอกกล่าว อัญเชิญเจ้านายให้ได้ทราบว่า วันนี้ถึงเวลาที่ชาวบ้านได้นำสิ่งของมาบวงสรวงเช่น ไห้ว มาแก้ชะงูให้แล้วให้มารับรู้รับทราบ เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้วนำธูปปักที่หน้าหอ จุดเทียนกิ่งเทียนง่าที่หน้าหอ ทุกหลังทุกจุด กลับมานั่งหน้าหอ เทเหล้าใส่ไหหลวง ไหเขื่อน และถ้วยเหล้า 4 ถ้วย หวดเหล้าเชิญให้เจ้านายมารับเครื่องเช่น ไห้ว ต่อจากนั้นกวนเริ่มพิธีแก้ชะงูให้กับชาวบ้านโดยชาวบ้านทุกคนรอบครัวซึ่งนั่งต่อแถวยกมือไหว้เข้าไปบอกกล่าวผ่านกวนทีละคนว่า ใคร ชื่อ-สกุล นำอะไรมาสมโภช เช่น เหล้า ไห ไก่ 1 ตัว พวงมาลัย ช้าง ม้า ๑ มาให้ปู่เสื่อ ย่าเสื่อ พ่อเฒ่าแม่เฒ่า มาสมโภชให้แล้ว พร้อมกับขอพร เมื่อเสร็จสิ้นการบอกกล่าวของแต่ละคนกวนกล่าวคำว่า สาธุ 3 ครั้ง เสมอจนครบทุกคน สำหรับการบอกกล่าวผ่านกวนนั้นหากแต่ละครอบครัวมีจำนวนสมาชิกหลายคนก็จะใช้วิธีเขียนชื่อ-สกุลใส่กระดาษมาให้กวนอ่าน เนื่องจากหากบอกกับปากอาจตกหล่นไม่ครบซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าหากบอกกล่าวเอ่ยรายชื่อไม่ครบ ไม่ได้บอกกล่าวเจ้านายจะไม่คุ้มครอง ดังนั้นในพิธีแก้ชะงูจึงพบกระดาษที่ชาวบ้านจดรายชื่อมีจำนวนหลายร้อยใบ ซึ่งกวนต้องเอ่ยให้หมดและครบถ้วน หลังจากนั้นกวนกล่าวเชิญให้เจ้านายมาเสวยและรับเครื่องเช่น ไห้วอีกครั้ง กวนลงจากหอปล่อยเครื่องเช่น ไห้ว จนกระทั่งเทียนกิ่งเทียนง่าหมด จึงขึ้นไปบอกกล่าวเพื่อยกเครื่องเช่น ไห้วลงจากหอ ทหาร คนใช้ช่วยกันยกของลงจากหอ กวนยกพาสมมากล่าวคำขอมาเจ้านาย เมื่อกล่าวเสร็จวางพาสมมาลง นำดอกไม้ ธูป เทียน ขึ้นวางบนหอ ชาวบ้านแยกย้ายกลับบ้านบางส่วนอยู่ช่วยกวน คนใช้ ทหาร เกือบข้าวของทำความสะอาด อุปกรณ์ เครื่องใช้ คนใช้นำไก่ที่ลาลงจากหอมาประกอบอาหาร รับประทานร่วมกัน พิธีแก้ชะงูของชาวบ้านจะเสร็จสิ้นเวลาประมาณ 11.00 น. หรือไม่เกินเที่ยงวัน

จากการร่วมพิธีกรรมแบบมีส่วนร่วมพื้นที่ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงพบว่าการวันแก้ชะงูเป็นวันที่ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านได้มาพบปะพูดคุยกันเนื่องจากเวลาในการประกอบพิธีระหว่างกวนเป็นสื่อกลางบอกกล่าวแก้ชะงูให้ชาวบ้าน ชาวบ้านที่แก้ชะงูแล้วก็จะนั่งคอยจนกว่ากวนจะประกอบพิธีให้ทุกคน เนื่องจากจะต้องรอให้กวนถวายเครื่องเช่น ไห้วเชื่อว่าเจ้านายจะลงมารับเครื่องเช่น ไห้วได้เห็นลูกหลานอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง ทำให้เกิดความพึงพอใจบันดาลให้คนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจะทยอยกลับเมื่อกวนลาเครื่องเช่น ไห้วลงจากหอส่งเจ้านายกลับทุกองค์และกล่าวยกพาสมมาขอมาเรียบร้อยแล้ว หากกลับก่อนที่จะรอส่งเจ้านายหรือไม่มีการขอมาจะทำให้รู้สึกไม่สบายใจ (ศิริกร โสดา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2554)

การแก้บนในรอบ 1 ปี ของแต่ละแห่งมีวิธีการที่คล้ายคลึงกันเนื่องจากรายละเอียดและขั้นตอนการประกอบพิธีมีจุดเริ่มต้นมาจากร่างทรงเจ้านายที่เป็นลำดับใหญ่ของอำเภอคอนตูมเป็นผู้ถ่ายทอดบอกกล่าวแนะนำให้กับร่างทรงและกวนในช่วงที่มีการประทับทรง บางพื้นที่ปรับเปลี่ยนไปบ้างแต่เป็นเพียงส่วนน้อย เช่น ที่บ้านสระสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกัสสียง ขณะที่มีการบะปี บริเวณหน้าหอมีเด็กชายหญิงใช้เก้าอี้ เตี้ย ตัวเล็ก นั่งประจำหน้าหอแต่ละหลัง เรียกว่า “เด็กเก็บไก่” คือ เมื่อกวนนำส่วนของไก่ที่ได้ลืกแต่ละตัวของแต่ละครอบครัวและนำขึ้นเช่นไหว้บอกกล่าวแล้วเมื่อลาเรื่องเช่นไหว้ลงจากหอ กวนมอบส่วนไก่ให้กับเด็ก ๆ ที่นั่งประจำแต่ละหอไปกิน ซึ่งกวนกล่าวว่า เป็นการบริจาคสิ่งของที่เหลือจากเจ้านายเสวยแล้วให้ลูกหลานกิน “กินเป็นยา” เพื่อจะได้รักษาโรคภัยไข้เจ็บในตัวเด็ก

ภาพที่ 104 ชาวบ้านยกพาสมาขอขมาผีเจ้านายหลังเสร็จสิ้นพิธี

ภาพที่ 105 เด็กเก็บไก่ที่หอเจ้านายบ้านสระสี่เหลี่ยม

ภาพที่ 14 ค้ากล้วยแก่ปะปีของชาวบ้าน

ภาษาลาวครึ่ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>เออ ซ้ารุซ้ารุซ้ารุปู่เสื่อหย้าเสื่อ พ่อเฒ่าแม่เฒ่ามือนี่เป็นมือสั่นวันดี เป็นมี อธิบฮ้อบปีที่ถูกหลานชาวบ้านทุกผู้ทุกโคน ได้บ๊ะได้โบนตักปากฮ้อบคำ จ้อมปากจ้อม คอไว้มือนี้อี้ได้เฮ็ดหัวหมูเฮ็ดไก่ได้มสิ่ง ซ้องมาเช่นตัวงูมา แกะบ๊ะแกะโบน สัมโพคกับไหวปู่เสื่อหย้าเสื่อ พ่อเฒ่าแม่เฒ่าที่ได้ค้อมหัวค้อมโต ให้ลูกหลาน ชาวบ้านทุกผู้ทุกโคนอยู่ดีสบาย มือนี่เข้ามา เฮ็ดให้แล้ว มาฮ้อบมาฮ้อบด้วยเค้อ เออ.. มือนี่เฒ่าบุดพุ่มพะยอม ได้เอาเหล้าให้ไก่โต หมักพู ข้าวปากหม้อ มาเลี้ยงมาถวายให้ แล้วเค้อ ขอให้อัญญาณเจ้านายสถิตหู้ที่</p>	<p>เออ สาธุ สาธุ สาธุ ปู่เสื่อ ย่าเสื่อ พ่อเฒ่า แม่เฒ่า วันนี้เป็นวันดี เป็นวันครบรอบปี ที่ลูกหลาน ชาวบ้านทุกผู้ทุกคน ได้บ๊ะได้บนตักปากรับคำไว้ วันนี้ได้ทำหัวหมู ทำไก่ต้ม สิ่งของมาเช่นสรวง บูชา มาแกะบ๊ะแกะบนสมโภช กราบไหว้ ปู่เสื่อ ย่า เสื่อ พ่อเฒ่า แม่เฒ่า ที่ได้ค้อมหัวค้อมตัวให้ลูกหลาน ชาวบ้านทุกผู้ทุกคน อยู่ดีสบาย วันนี้เฒ่ามาทำให้ แล้วมารับมารู้ด้วย เออ วันนี้เฒ่าบุตร พุ่มพยอม ได้เอาเหล้า 1 ไห ไก่ 1 ตัว หมากพู ข้าวปาก หม้อ มาเลี้ยงมาถวายให้แล้ว ขอให้อัญญาณ เจ้านายสถิตอยู่ที่ไหน มารับมารู่ว่าเขามาสมโภช ให้แล้ว ขอให้ช่วยค้อมครองปกปกรักราช ครอบคร้วลูกหลานเฒ่าบุตร พุ่มพยอม</p>

ภาพที่ 14 (ต่อ)

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
โคมฮับมาฮู้ว้าเข้ามาส้มโพลให้แก้ว	ทุกผู้ทุกคน ทุกหนทุกแห่งให้ยูเย็นเป็นสุข
ข้อให้ช้อยคืมคอง ปักไก่อักษาค้อบคัวลือก	ปลอดภัย ความเจ็บไข้ได้ป่วยอย่าได้มี สาธุ
หล้านเฒ่าบูดพุ่มพะยอม ทุ๊กผู้ทุ๊กโคนทุ๊กห	
นทุ๊กแห่ง ให้ยูเย็นเป็นสุข้ออดภัย ความ	
เจ็บหย้าได้ไก่อ ความเจ็บอย่าได้มีเด้อซำฮ	

พิธีเลี้ยงผีเจ้านาย (ยกชันปี)

พิธีเลี้ยงผีเจ้านายถือว่าเป็นเลี้ยงปีผีเจ้านายชันตอนที่มีความสำคัญต่อลูกฝั่งกันเทียน
และชาวบ้านในวันประกอบพิธีจึงมีผู้เข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

1. กวน
2. เพชฌฆาต ทหาร คนใช้ แม่เมือง
3. ลูกฝั่งกันเทียน
4. ชาวบ้าน

เครื่องเช่นไหว้หลัก ๆ ในพิธีกรรมเลี้ยงปีผีเจ้านาย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ส่วนของทางหอเจ้านาย ประกอบด้วย

- 1.1 หมูเป็น 1 ตัว
- 1.2 ไก่เป็น 4 ตัว
- 1.3 เหล้า 4 ไห
- 1.4 ถ้วยดำต้ม 1 ถ้วย
- 1.5 ข้าวปากหม้อ 1 ถ้วย
- 1.6 เทียนยาม 1 ต้น
- 1.7 เทียนเบ็ย 11 ต้น
- 1.8 หมาก 11 ชัน
- 1.9 พลุ 11 ใบ
- 1.10 ขนมต้มดำ ต้มแดง อย่างละ 1 ถ้วย
- 1.1.11 เทียนกิ่ง เทียนง่า 8 ต้น

1.12 ผ้าสมมา (เท่ากับจำนวนกวนประจำหอ)

2. ส่วนของชาวบ้าน (ลูกฝั่งกันเทียน)

2.1 ไก่เป็น ครอบครัวละ 1 ตัว

2.2 เหล้า 1 ไห

2.3 ข้าวปากหม้อ 1 ถ้วย

2.4 หมาก 11 ชิ้น

2.5 พลุ 11 ใบ

พาสมาครอบครัวละ 1 พา (ผ้าขนหนู 1 ผืน เสื้อ 1 ตัว เทียน 2 เล่ม หมาก 2 ชิ้น พลุ 2 ใบ ดอกไม้ 2 ช่อ จัควางลงบนเสื้อและผ้าขนหนู)

ขั้นตอนในการประกอบพิธีมีดังนี้

1. ชั้นคอบหอ ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

1.1 กวนนำหมาก 1 ชิ้น พลุ 1 ใบ ขึ้นถวายบนหอทุกหอรวมทั้งบริเวณเขื่อนช้าง เขื่อนม้าหรือหลักเมืองและบริเวณวัดเหล่า

1.2 กวนจุดเทียนยามต้นใหญ่ 1 ต้น เทียนเบี่ยหน้าหอทุกหลัง และเขื่อนช้างเขื่อนม้า

1.3 กวนใหญ่จุดธูป 11 ดอก เพื่อบอกเล่าแก่สืบให้รับรู้ว่า วันนี้ เป็นจะมีพิธีเลี้ยงปี ให้เจ้านายให้มารับมาด้วยหลังจากนั้นนำรูปปักที่หน้าหอใหญ่ตามด้วยหอเล็กทุกหลังและตรงหน้าเขื่อนช้างเขื่อนม้า

1.4 กวนใหญ่วัดเหล่า พร้อมกับท่องคำเชิญ บอกกล่าวมอบไก่เป็นและหมูให้ เพชฌฆาต(นำหมูเป็น ไก่เป็น มาตั้งด้านหน้าหอ)

1.5 กวนสั่งเพชฌฆาตตีหัวไก่ นำหมูที่บริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า

1.6 เพชฌฆาตส่งไก่ที่ฆ่าแล้วให้คนใช้และทหารคืนให้กับชาวบ้านเจ้าของไก่ เพื่อนำไป ลวกและต้มสุก

2. ชั้นมอบเครื่องเซ่นไหว้(ชั้นเลี้ยง หรือเรียกว่า การยกขันปี)

2.1 คนใช้นำไก่ที่ต้มสุกแล้วใส่ภาชนะรวมกันตั้งบริเวณหน้าหอ แล้วจึงฉีกไก่แต่ละตัวจนครบนำไปรวมใส่ภาชนะ ส่วนที่เหลือจากการฉีกส่งคืนให้กับเจ้าของไก่

2.2 คนใช้นำหมูที่ ต้มสุกแล้วตัดเป็นชิ้น ๆ เล็ก กลาง ใหญ่ ใส่รวมในภาชนะ

2.3 กวนรับมอบ หมู ไก่ มาวางที่หน้าหอ เพื่อจัดเตรียมใส่ถาด

2.4 กวนนำไก่ขึ้นมอบบนหอทุกหลัง

2.5 กวนจุดเทียนกิ่งเทียนง่าหน้าหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า

2.6 กวนลำดับ 1 จุดรูป 11 คอก บอกล่าเก้าสิบเพื่อมอบของเสวย แล้วนำไปปักที่หน้าหอทุกหลัง

2.7 กวนลำดับ 1 หวิดเหล่าเชิญเจ้านายมารับเครื่องเช่นไหว้ในวันเลี้ยงปีที่ชาวบ้านถูกฝังกันเขียนนำมาสวมโภช ตามด้วยกวนลำดับ 2 และลำดับ 3

2.8 กวน ลำดับ 2 และ 3 จุดรูป 1 กำมือแจกให้กับผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน เพื่อระลึกบอกกล่าวหรืออธิษฐานถึงเจ้านายในช่วงเลี้ยงปี

2.9 กวนลำดับ 1 หวิดเหล่าเชิญเจ้านายมารับเครื่องเช่นไหว้ในวันเลี้ยงปีที่ชาวบ้านถูกฝังกันเขียนนำมาสวมโภช มีอะไรบ้าง ตามด้วยกวนลำดับ 2 และลำดับ 3

2.10 งานเปิดไหเหล่าพร้อมทั้งใส่หลอด (อุ) และเทเหล่าใส่ไหหลวง ไหเขื่อนและถ้วยเหล่า 4 ใบ

2.11 กวนลำดับ 1 หวิดเหล่าบอกกล่าวถวายเครื่องเช่นไหว้เลี้ยงปี ตามด้วยกวนลำดับ 2 และ 3

2.12 กวนลำดับ 1 บอกให้ชาวบ้านรับทราบว่าจะเริ่มเลี้ยงปีแล้วใครจะขอหรืออธิษฐานอะไรก็ได้ สั่งให้วงหมอลำบรรเลง

2.13 กวนเก็บรูปในพาสมาของชาวบ้านแล้วนำไปกรวมไว้บริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้า

2.14 วงหมอลำบรรเลงเพลงตลอดเวลาขณะเลี้ยงเจ้านาย

2.15 ทิ้งไว้ ประมาณเขียนหมดเล่มจึงลาลง

3. ขึ้นศาลเครื่องเช่นไหว้ลงจากหอ

3.1 กวนทุกท่านนั่งประจำหน้าหอ ยกมือไหว้กล่าวคำเชิญทุกพระองค์

3.2 กวนบอกล่าเก้าสิบเพื่อยกเครื่องเช่นไหว้ลง

3.3 กวนทุกคนยกพาผ้าเพื่อทำพิธีกล่าวคำขอสมมาในสิ่งที่ทำไม่ถูกไม่ควร

3.4 ทหารและคนรับใช้ จุดประทัดเพื่อส่งวิญญาณเจ้านายกลับ

รายละเอียดและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปี

ประมาณ 06.30 นาฬิกา กวน เพชฌฆาต ทหาร แม่เมืองและผู้ช่วยตำแหน่งต่าง ๆ เตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น หม้อ กะทะ กะละมัง ถ้วย ชาม ซ้อน มีด เต้าไฟ ฟืน ออกจากห้องเก็บของคนใช้ เตรียมติดไฟ ตั้งกระทะใบใหญ่ 3 ใบ ต้มน้ำ ซึ่งแต่ละคนรับผิดชอบตามตำแหน่ง หน้าที่ ที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้านายขณะเข้าทรงอย่างตั้งใจและเต็มใจ นอกเหนือจาก กวน เพชฌฆาต ทหาร และคนใช้แล้ว ตำแหน่งที่จะต้องมาปฏิบัติหน้าที่เพิ่มนอกเหนือจากพิธีอื่น ๆ นั่นก็คือ ตำแหน่งพ่อบ้านและตำแหน่งแม่เมือง ตำแหน่งพ่อบ้านในพิธีเลี้ยงปีจัดเตรียมเรื่องการประกอบ

อาหารสำหรับเลี้ยงผู้มาร่วมพิธี ส่วนแม่เมืองนั่งอยู่อีกอีกมุมด้านหน้าหอ จัดเตรียมหมาก พลู เทียน
รูป ทำเทียนกิ่งเทียนง่า จัดเครื่องคายรวมถึงเครื่องใช้อื่น ๆ ตามคำขอจากกวน

ชาวบ้านทยอยมาที่บริเวณหอเจ้านาย พร้อมด้วยไก่ เหล้า ข้าวปากหม้อ พาสมา หมาก
พลู เมื่อมาถึงแต่ละคนนำ เครื่องเช่น ไหว้ใส่รวมไว้ในภาชนะที่คนใช้จัดเตรียมไว้ให้ สำหรับไก่
ชาวบ้านนำมาคล่องรวม หมูเป็น หน้าหอเจ้านาย เมื่อกวนมอบแล้วจึงนำไปให้เพชรฆาต

ประมาณ 07.00 นาฬิกา ขณะเดียวกัน กวนลำดับใหญ่เริ่มประกอบพิธีคอบหอ ด้วยการ
นำหมาก พลู อย่างละ 1 ชิ้นขึ้นวางบนหอทุกหลังและเชื่อนข้างเชื่อนม้า ต่อจากนั้นจุดเทียนยามหน้า
หลักเมือง 1 ต้น จุดเทียนเบี่ยหน้าหอทุกหลังและเชื่อนข้างเชื่อนม้า แล้วจึงมานั่งหน้าหอจุดรูปคนละ
11 ดอก ท่องคำเชิญเพื่อบอกกล่าวให้เจ้านายได้รับรู้ว่าวันนี้ครบปีแล้วชาวบ้านได้มาประกอบพิธี
เลี้ยงปี เมื่อบอกกล่าวเสร็จนำรูปปักหน้าหอใหญ่ตามด้วยหอทุกหลังและเชื่อนข้างเชื่อนม้า ทหาร
นำหมูเป็น ไก่เป็น วางหน้าหอใหญ่ กวนกลับมาที่นั่งที่เดิมหวัดเกล้าเพื่อมอบไก่เป็นและหมูให้
เจ้านาย แล้วจึงสั่งให้เพชรฆาตนำหมูเป็น ไก่เป็นไปฆ่า เพชรฆาตจะฆ่าหมูก่อนแล้วจึงตีหัวไก่ การ
มอบหมูและไก่ในแต่ละปีนั้นจะสลับกัน เช่น ปีนี้ให้หมู 1 ตัว ไก่ 4 ตัว เหล้า 4 ไห ปีหน้าจะเป็น
หมู 2 ตัว เหล้า 4 ไห ไม่มีไก่ หมูและไก่ที่ใช้ในพิธีกรรมจะต้องนำมาฆ่าบริเวณหอในตอนเช้าของ
วันประกอบพิธีเท่านั้น (ยกเว้นที่บ้านลำเหย) โดยกลุ่มเพชรฆาตใช้น้ำล้างและทำความสะอาด
หัวหน้าเพชรฆาตและผู้ช่วย นำเชือกมัดขานเป็นคู่ ๆ ใช้ไม้สอดเข้าไประหว่างขาคู่หน้าและขาคู่หลัง
ห้ามไปบริเวณด้านหลังของหอใหญ่สองหลัง นำส่วนหัวไปวางพาดกับบริเวณชั้นบันไดที่เรียกว่า
เชื่อนข้างเชื่อนม้า เพื่อรอคำสั่งจากกวน เมื่อกวนคอบบอกกล่าวเจ้านายแล้วว่าจะมอบหมูให้เป็น
เครื่องเช่น ไหว้ต่อจากนั้นจึงสั่งให้เพชรฆาตฆ่าหมูและไก่ได้ เพชรฆาตจึงสั่งผู้ช่วยประมาณ
5-6 คนช่วยกันจับหมูให้นอนหงาย ท่ามกลางเสียงแผดร้องดังถันไปทั่วบริเวณ สักพักหัวหน้า
เพชรฆาตใช้มืออุบบริเวณคอหมูขึ้นลง ใช้มีดปลายแหลมคมแทงลงไปบริเวณลำคอตรงจุดสำคัญ
เลือดไหลลงทาบบนเชื่อนข้างเชื่อนม้า เสียงแผดร้องดังเพิ่มขึ้นกว่าเดิมอย่างเจ็บปวดจนกระทั่งเสียง
เจียบ เพชรฆาตจึงสั่งให้ผู้ช่วยยกหมูลงจากบริเวณเชื่อนข้างเชื่อนม้าเพื่อนำไปต้มและชำแหละ เมื่อ
สิ้นสุดการเช่น ไหว้หมูต่อผีเจ้านายแล้ว จึงเช่น ไหว้ต่อด้วยการมอบไก่เป็น ชาวบ้านยืนเข้าแถวเรียง
หนึ่งเพื่อมอบไก่ให้เพชรฆาตนำไปตีหัว โดยเพชรฆาตจับส่วนขาสองขาให้ห้อยหัวลงตรงบริเวณ
เชื่อนข้างเชื่อนม้าใช้ไม้ตีที่มีความกว้างประมาณ 1 นิ้ว ตีตรงส่วนหัวของไก่จนกระทั่งเลือดไหลลง
บนเชื่อนข้างเชื่อนม้าทุกตัว แล้วส่งคืนให้เจ้าของไก่อ่านไปยังบริเวณที่คนใช้ได้เตรียมต้มน้ำด้วย
กะทะใบใหญ่ ชาวบ้านแต่ละคนนำไก่อของตัวเองไปสกนน้ำแล้วนำมาตั้งจับกลุ่มถอนขนไก่ ทำความ
สะอาดและนำมาต้มรวมอีกครั้งให้สุก สำหรับหมูผู้ช่วยเพชรฆาตนำน้ำร้อนราดลงบนตัวหมูให้
ทั่วทั้งตัวใช้มีดขูดขนและสิ่งสกปรกออกแล้วจึงเริ่มชำแหละหมู การชำแหละหมูต้องใช้ผู้ที่มีความ

ชำนาญเป็นชำนาญ โดยจะตัดบริเวณส่วนหัว ออกก่อนแล้วจึงผ่าตั้งแต่บริเวณลำคอลงมาจนสุด ส่วนล่างของตัวหมู ผู้ช่วย 2-3 คน ช่วยกันผ่าส่วนบนและส่วนล่างให้เบาะออก ดึงเครื่องในทั้งหมด ออกมาล้างแล้วใช้ใบมะพร้าวรื้อเครื่องในหมูให้ครบทุกส่วน ส่วนของเนื้อหมูจะตัดทุกส่วนของ หมูออกเป็นชิ้น ๆ ประมาณ 3 ขนาด คือ ชิ้นขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก

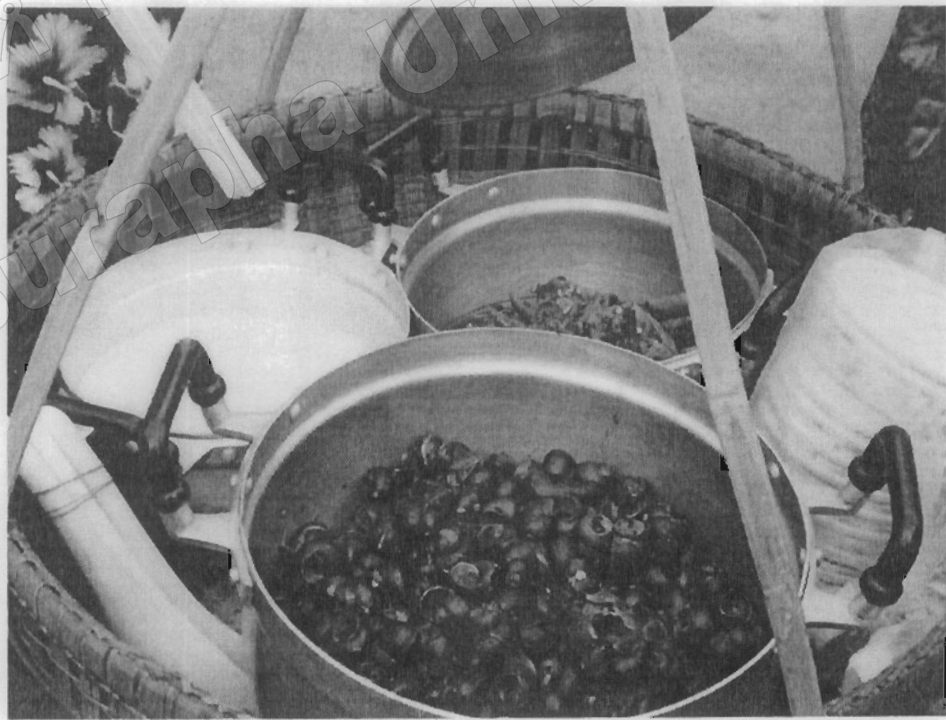
ขณะมีการจัดเตรียมเรื่องหมูและไก่ เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เวลาเป็นชั่วโมง กวนจะใช้เวลา ช่วงนี้ทำพิธีแก้เบาะดก้างให้กับชาวบ้านจนครบและลาเครื่องเช่น ไหว้ดวงจากหอเพื่อเตรียมสถานที่ ไหว้สำหรับ เลี้ยงปี การแก้เบาะในวันเลี้ยงปีนอกเหนือจาก เหล้าไห ไก่ตัว ข้าวปากหม้อ หมาก พลูแล้ว ชาวบ้านนิยมนำพวงมาลัยทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ช้าง ม้า มา สมโภชเช่น ไหว้บริเวณหอเจ้านาย สำหรับพวงมาลัยพวงใหญ่ที่สุดใช้คล้องที่หอใหญ่ 2 หลัง หออื่น ๆ ขนาดเล็ก ที่บ้านทุ่งผักกูด ชาวบ้านแต่งกายด้วยชุดผ้าขึ้นห่มสไบราถวายให้เจ้านายอย่างสวยงาม

ประมาณ 09.00 นาฬิกา คนใช้น้ำด้วย งาน สำหรับใส่ข้าวขึ้นวางบนหอทุกหลัง ทหารนำ ไก่ เครื่องในหมู เนื้อหมูต้มให้สุก ใส่ภาชนะนำมาตั้งบริเวณหน้าหอ กวน จัดวางในถาดใหญ่ 2 ถาด เฉพาะหอใหญ่ 2 หลัง ที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อแสนหาญหรือเจ้านาย การจัดถาด เครื่องเช่น ไหว้ หอใหญ่ 2 หลังจะต้องจัดให้เหมือนกันและพิเศษกว่าหลังอื่น ๆ ดังนี้ หัวหมู ครึ่งซีก หมูต้มสุกชิ้นใหญ่สุดขนาดน้ำหนัก 1 กิโลกรัม จำนวน 1-2 ชิ้น เครื่องใน ส่วนอื่น ๆ ของหมู นำหมู มาจัดเรียงในถาดให้เป็นเสมือนหมู 1 ตัว เช่นเดียวกัน ไก่ จำนวน 4 ตัว จะต้องตั้งทั้งตัวพร้อมเครื่อง ในถาด ๆ ละ 3 ตัว ส่วนหออื่น ๆ อีก 5 หอ ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่สถิตของบริวารเจ้านายเครื่องเช่น ไหว้มี ขนาดเล็กและจำนวนที่น้อยกว่า 2 หอใหญ่ประกอบด้วย ส่วนต่าง ๆ ของไก่ เครื่องใน หมูชิ้นเล็ก ข้าวปากหม้อจัดวางบนใบตองสดนำขึ้นวางบนหอ พร้อมทั้งถวายพวงมาลัย ช้าง ม้า และบริวาร รวมถึง อาหารคาว หวาน ขนมจีน ผลไม้และอุปกรณ์เครื่องใช้อื่น ๆ ที่ผู้เข้าร่วมพิธีนำมาสมโภช ในงานปี

ประมาณ 09.30 นาฬิกา เริ่มเข้าสู่ชั้น ยกชั้นปี การยกชั้นปี หมายถึงการยกเครื่องเช่น ไหว้ ทั้งของหวานของคาว ของหวาน เน้นขนมโบราณ เช่น ขนมต้มแดง ต้มขาว ขนมบัวลอย ของคาว นิยมทำแกงโบราณเช่น แกงผำ แกงนางหวาน แกงหอยขม เป็นต้น เหล้า นิยมใส่เป็นไห หัวหมู เนื้อ หมู ไก่ จัดให้ครบตัว ใส่ถาดขนาดใหญ่ ชาวบ้านทุกคนจุดธูปคนละ 1 ดอก บอกกถ้าวตามความต้องการของตัวเอง ขณะมีการยกชั้นปีขึ้นเลี้ยงบนหอ เจ้าหน้าที่จุดประทัด เพื่อเป็นการร่วมฉลองชั้นปีและเป็นสัญลักษณ์ให้ทุกคนรู้ว่าพิธียกชั้นปีเริ่มขึ้นแล้ว ส่วนใหญ่มีเสียงพิณ แคน บรรเลง ชาวบ้านร่วมฟ้อนถวายเจ้านายจนกว่ากวนจะส่งสัญญาณเพื่อลาชั้นปีลงจากหอ จึงหยุดบรรเลง

ภาพที่ 106 ขนมในพิชเสียงปี

ภาพที่ 107 มกงโบราณ

ภาพที่ 108 คนใช้และบริวารถวายเครื่องเซ่นไหว้บนหอ

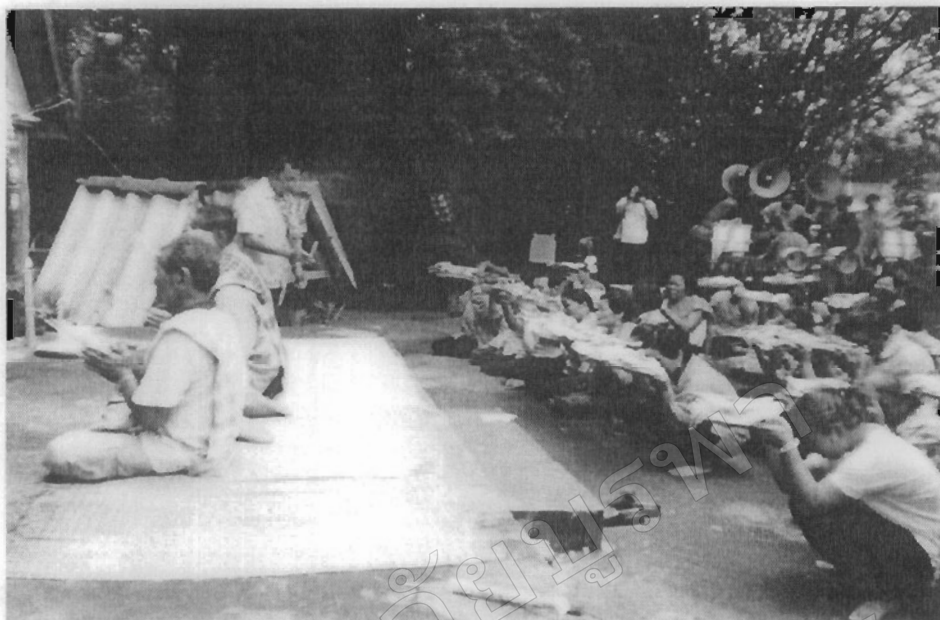
กวนนำหมาก พลู อย่างละ 1 ซินขึ้นถวายบนหอทุกหอรวมทั้งเขื่อนช้างเขื่อนม้า กวนลำดับรองจุดเทียนกิ่งเทียนง่าหอทุกหอรวมทั้งเขื่อนช้างเขื่อนม้า กลับมานั่งหน้าหอทุกคน กวนใหญ่นั่งประจำหน้าหอใหญ่ 2 หลัง จุดธูปคนละ 11 ดอก บอกกล่าวถึงการเลี้ยงปีในวันนี้ แล้วจึงนำธูปปักหน้าหอทุกหลังและเขื่อนช้างเขื่อนม้า แล้วจึงนั่งหวัดเกล้า เสิ้ญให้เจ้านายได้มารับรู้ว่าชาวบ้านลูกหลานได้นำของมาเลี้ยงมาขันปีให้แล้วให้ลงมารับเครื่องเสวยประกอบด้วยอะไรบ้างต้องบอกกล่าวให้ครบต่อจากนั้นกวนแต่ละท่านจุดธูปคนละ 1 กำมือ ส่งมอบให้ทหารนำไปแจกผู้ร่วมพิธีคนละ 1 ดอก พร้อมกับร้องบอกผู้มาร่วมพิธีว่า “เฮ้ออ้ออีกขันเลี้ยงปีแล้วเด้อ ใค้อี้อ้อช้อพร ช้อโชคช้อลาภช้อหยั่งก๊ะช้อเอา” (เอาจะขกขันปีเลี้ยงแล้วนะ ใครจะขอพร ขอโชค ขอลาภ ขออะไรก็ขอเอา) ผู้เข้าร่วมพิธีต่างตั้งจิตอธิษฐานอย่างตั้งใจ ขอพรในเรื่องต่าง ๆ ตามความปรารถนา จากนั้นกวนเก็บธูปจากผู้เข้าร่วมพิธีปีกรวมกันตรงบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง กวนสั่งให้ทหารจุดประทัด วงหมอลำบรรเลงเพลงทำนองอีสานขับกล่อมขณะเลี้ยง เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าพิธีเลี้ยงปีเจ้านายได้เริ่มขึ้นแล้วผู้เข้าร่วมพิธีหลายคนได้ลุกขึ้นฟ้อนตามเสียงแคนบรรเลงถวายเจ้านายอย่างสนุกสนาน ระหว่างรอ ชาวบ้านนั่งสนทนาพูดคุย ชักถาม

ความเป็นอยู่ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นรอนจนกว่าเจ้านายเสวยเครื่องเช่น ไห้วเสร็จ (สังเกตจากรูป หมดคอก) เสียงพิณเสียงแคนจบลง เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าวิญญูณเจ้านายได้เสวยเครื่องเช่น ไห้ว บวงสรวงเรียบร้อยแล้ว กวนใหญ่ขึ้นไปนั่งหน้าหอพนมมือไว้กล่าวคำเชิญเจ้านายเพื่อบอกกล่าว ขอลาของเช่น ไห้ว กล่าวครั้งเรียกว่า “เส็ดสะหลื้อ” ทั้งหมดลงจากหอเพื่อมอบให้คนใช้และทหาร นำไปมอบให้กับพ่อบ้านประกอบอาหารเลี้ยงผู้คนรับประทานเพื่อความเป็นสิริมงคล ผู้อาวุโส กล่าวว่ “การรับประทานอาหารที่เหลือจากเจ้านายเสวยแล้วนั้นเชื่อว่า เป็นเสมือนการ ได้กินของ วิเศษ หรือได้กินยาวิเศษรักษาโรคต่าง ๆ รวมทั้งจะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป (นา นราแก้ว, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2554)

เส็ดสะหลื้อ คืออาหารที่ลาลงจากหอ ส่วนที่เป็นหมู ไข่ กวนมอบให้คนใช้นำไป ประกอบอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมพิธี บางหอกรรมการแบ่งส่วนหนึ่งให้ชาวบ้านตามรายชื่อที่ได้ออกเงิน สมโภชไว้กับกรรมการ โดยชาวบ้านนำภาชนะมาวางเป็นแถว กรรมการนำหมู ไข่ ที่หั่นเป็นชิ้น ๆ วางลงไปจนหมด กรรมการกล่าวว่า หมูมีจำนวนมากจึงแบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนหนึ่งไว้ ประกอบอาหารให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับประทานร่วมกัน อีกส่วนหนึ่งให้นำกลับบ้านเพื่อสมาชิกที่ไม่ได้ มาร่วมพิธีกรรม (สมพงษ์ ทองเงิน, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2553)

ภาพที่ 109 หมูที่ลาลงจากหอนำมาแบ่งให้ชาวบ้าน

ภาพที่ 110 กวนและชาวบ้านยกพาสมาขอขมาเจ้านาย

ขั้นตอนสุดท้าย กวนพร้อมด้วยชาวบ้านทุกคนยกพาสมาขึ้นระดับหน้าผากกวนนำกล่าวคำขอขมาในสิ่งที่ได้กระทำล่วงเกินทั้งที่รู้ตัว ชาวบ้านขอพรในสิ่งที่ต้องการ หลังจากนั้นกวนเดินเก็บดอกไม้ รูปเทียน ในพาสมาของชาวบ้านมารวมเพื่อนำขึ้นถวายบนหอเจ้านายทุกหลัง แล้วจึงลดพาสมาลงจากระดับหน้าผาก กวนทุกท่านหวัดหล้ากล่าวคำไป้งต่อเจ้านายอีกครั้ง จึงเสร็จพิธี

ภาพที่ 111 วงหมอลำแคนบรรเลงขณะเลี้ยงหรือยกขันปี

เสียงวงหมอลำแคนบรรเลงทำนองเพลงอีสาน พร้อมกับเสียงประทัดดังขึ้นอีกครั้งเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกผู้เข้าร่วมพิธีว่าพิธีเลี้ยงปีเจ้านายในวันนี้ได้สิ้นสุดลงแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีร่วมส่งวิญญาณเจ้านายกลับสู่ที่สถิตของตนด้วยการยกมือไหว้ขึ้นเหนือศีรษะ บ้างก็รำรำตามทำนองเสียงพิณเสียงแคนที่ยังคงบรรเลงด้วยความครึกครื้น อย่างสนุกสนาน ผสมกับเสียงลูกประทัดดังกึกก้อง ชาวบ้านจุดเพื่อส่งวิญญาณกลับ

พิธีเลี้ยงปีที่บ้านโพรงมะเดื่อ มีพิธีกรรมที่ผิดแปลกไปจากที่อื่น ๆ ซึ่งปฏิบัติต่อ ๆ กันมาในวันเลี้ยงปี ช่วงเช้ากวนจะทำพิธีแก้บะให้กับชาวบ้าน ขณะเดียวกัน ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็จะไปแห่ขันปีจากในหมู่บ้านเพื่อมาทำพิธีที่หอเจ้านาย การจัดขันปีในขบวนแห่ ใช้ตะกร้าคู่หน้าหลัง ด้านหน้านำหม้อใส่อาหารคาวหวาน เช่น แกง ขนม ตะกร้าด้านหลัง ใส่ไหเหล้าขนาดปานกลางประมาณ 3 ไห พร้อมหลอดดูด การหาบตะกร้า หน้าหลัง ใช้ผู้หญิงเป็นผู้หาบเครื่องเช่น ไหว้ที่เรียกว่า ขันปีส่วนอีกหนึ่งตะกร้า ใช้ใส่ไหเหล้าขนาดใหญ่ 2 ไห หน้าหลัง ใช้ผู้ชายเป็นคนหาบ เนื่องจากมีน้ำหนักพร้อมกับเดินไปตามจังหวะเสียงแคนไปรอบหมู่บ้านจนถึงหอ

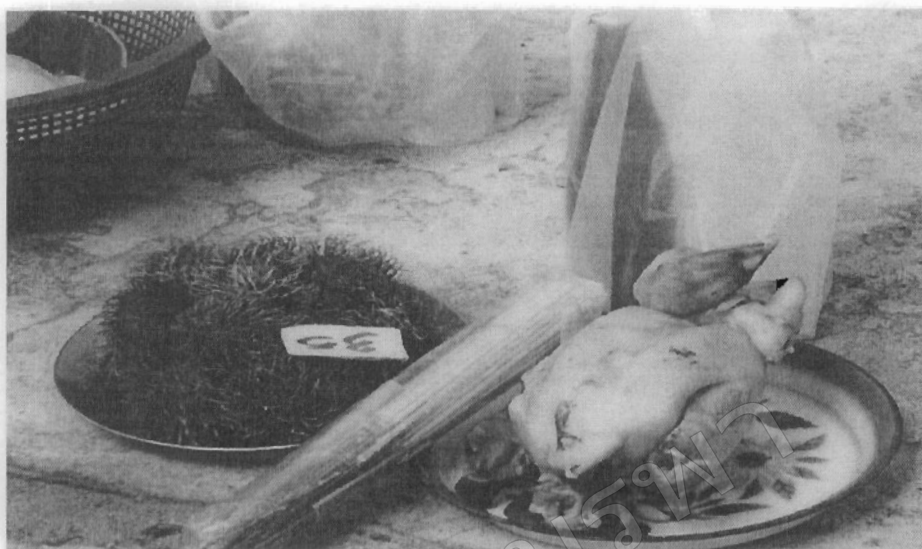
ภาพที่ 112 ขบวนแห่ขันปีก่อนนำไปขึ้นหอเจ้านาย

ภาพที่ 113 วงแคนประยุกต์นำขบวนแห่ขันปี ที่บ้านโพรงมะเดื่อ

พิธีเลี้ยงปีที่บ้านลำเหย เนื่องจากเป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่การแก้ชะกรรมการใช้วิธีหิบบัตรคิวเพื่อความเป็นธรรมกับผู้ที่มาก่อนมาถึง ก่อนหน้านี้ไม่มีการหิบบัตรคิว ปรากฏว่าเมื่อทุกคนมาถึงต่างมุ่งไปห้อมล้อมที่กวน ทำให้การประกอบพิธีกรรมไม่สะดวก ผู้ช่วยกวนไม่สามารถเดินไปหน้าหอเพื่อนำเครื่องเช่น ไหว้ขึ้นตั้งได้เนื่องจากไม่มีทางเดิน จึงหันมาใช้บัตรคิว จึงทำให้มีการเข้าคิวอย่างเป็นระเบียบ ไม่มีการถัดคิว ทุกคนได้ตามสิทธิที่ตนเองหิบบไว้ (บุญรอด อินมเสน, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555)

ไก่เป็น หมูเป็น เฉพาะที่บ้านลำเหยสามารถต้มและฆ่าหมูมาจากบ้านพร้อมทั้งหักส่วนต่าง ๆ ออกเป็น 9 ชิ้น มาจากบ้านได้ เนื่องจากมีคนจำนวนมาก กวนและผู้ช่วยไม่สามารถทำได้ตามเวลากำหนดเพราะทุกอย่างบริเวณหน้าหอจะต้องเสร็จสิ้นก่อนพระฉันเพล เครื่องเช่นที่ยกออกจากหอ ส่วนหนึ่งนำมาประกอบอาหาร ส่วนหนึ่งกรรมการจะนำไปแจกจ่ายให้ชาวบ้านเท่า ๆ กันเพราะทุกคนครอบครัวต่างเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมบริจาคเงินเพื่อสมโภชพิธีเลี้ยงปีประจำปี

ภาพที่ 114 บัตรควินในพิธีเลี้ยงปีที่บ้านลำหย

พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง อำเภอคอนตูม จัดขึ้นในเดือน 7 ของทุกปี เพื่อเป็นการตอบแทนการต้อนรับ ร้องขอของชาวบ้านในเรื่องการให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาจากผีบรรพบุรุษที่มีต่อลูกหลานและเพื่อสร้างความเคารพยำเกรงและนับถือผีร่วมกัน การเลี้ยงผีบรรพบุรุษจึงเป็นแบบแผนการปฏิบัติทางพฤติกรรมที่ลูกหลานต้องกระทำทุกปีจากการเข้าร่วมพิธีแบบมีส่วนร่วมในหลายพื้นที่ทำให้ทราบว่าพิธีเลี้ยงปีเจ้านาย พ่อแม่จะนำเด็กและเยาวชนเข้าร่วมพิธีด้วย จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทำให้ทราบว่าพ่อแม่ต้องการให้ลูกหลานได้เห็น ได้รับรู้ได้ซึมซับเป็นแบบอย่างปฏิบัติตามเพื่อที่จะได้สืบสานต่อไปเหมือนกับที่ตนเองได้ปฏิบัติมา (สุรินทร์ สิมมา, สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

สาระสำคัญของพิธีกรรมนอกเหนือจากการตอบแทนคุณสิ่งที่มีนับถือแล้วยังเป็นการเสริมสร้างเรื่องขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านด้วย ไม่ใช่เฉพาะผู้ที่นับถือเจ้านายเท่านั้น ผู้ที่นับถือเทวดาก็ต้องเข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีอย่างพร้อมเพรียง เพราะเชื่อว่าผีเจ้านายจะดูแล คุ้มครอง คนทั้งหมู่บ้าน ถือว่าเป็นผีที่ใหญ่ที่สุด ทุกคนจะเข้าร่วมพิธีเสมือนว่าเป็นงานเลี้ยงประจำปีของหมู่บ้าน เป็นพิธีกรรมที่มีความผูกพันกับการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เพราะสามารถรวมคนทั้งหมู่บ้านได้โดยไม่มีเงื่อนไข ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกล่าวว่า “เป็นหน้าที่ของเราที่ต้องมาพ่อแม่สั่งสอนทำตาม ๆ กันมาไม่เคยขาด ทำแล้วรู้สึกสบายใจ” (แสงเทียน เกียรติเสรี, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2553) แม้ในปัจจุบันระบบการศึกษา การสื่อสาร ความทันสมัย เข้าถึงชุมชนอย่างทั่วถึง ชาวลาวครั้งตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง ก็มิได้ปฏิเสธรับเข้ามาผสมผสานปรับเปลี่ยนให้เข้า

กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ได้อย่างลงตัวจึงทำให้ระบบดังกล่าวยังคงได้รับความสนใจจากกลุ่มคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ อีกทั้งได้พบเห็นบทลงโทษจากการไม่นับถือผีอย่างจริงจังทั้งนี้พ่อแม่ คือกลุ่มที่ใกล้ชิดต้องอบรม สั่งสอนข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงยึดมั่นผูกพันอยู่กับระบบความเชื่อและพิธีกรรม ถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพสำคัญในครอบครัวชุมชนและสังคมเป็นกลุ่มที่ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมยังคงมีความหมายและมีบทบาททางสังคมต่อไป พิธีเลี้ยงปีของชาวลาเวครั้งในแต่ละท้องถิ่นมีทั้งส่วนที่เหมือนและที่แตกต่างบางอย่างก็ได้รับการถ่ายทอดส่งต่อจากรรพบุรุษ เช่น การแห่ขันปีรอบหมู่บ้านที่บ้านโพรงมะเดื่อที่มีมาแต่โบราณ การหีบบัตรควิที่บ้านลำเหยเนื่องจากมีประชากรมาก บางแห่งเกิดการเรียนรู้ ลองผิด ลองถูก เพื่อหาความลงตัวลดความขัดแย้งให้กับชุมชน พิธีเลี้ยงปีจึงเป็นพิธีส่วนรวมของชาวบ้านที่สามารถรวมคนทั้งหมู่บ้านให้มาอยู่ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน แสดงให้เห็นบทบาท หน้าที่ปฏิบัติของคนในชุมชน เป็นโอกาสที่ชาวบ้านซึ่งถือว่าเป็นพี่น้องทั้งหมู่บ้าน ได้พบปะพูดคุยเสริมสร้างความรักความสามัคคีของคนในชุมชน การแบ่งอาหาร การรับประทานอาหารร่วมกันทั้งหมู่บ้าน เป็นสิ่งยืนยันถึงสิทธิที่เท่าเทียมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองจากเจ้านายอย่างเท่าเทียม

พิธีเชิญร่างทรง

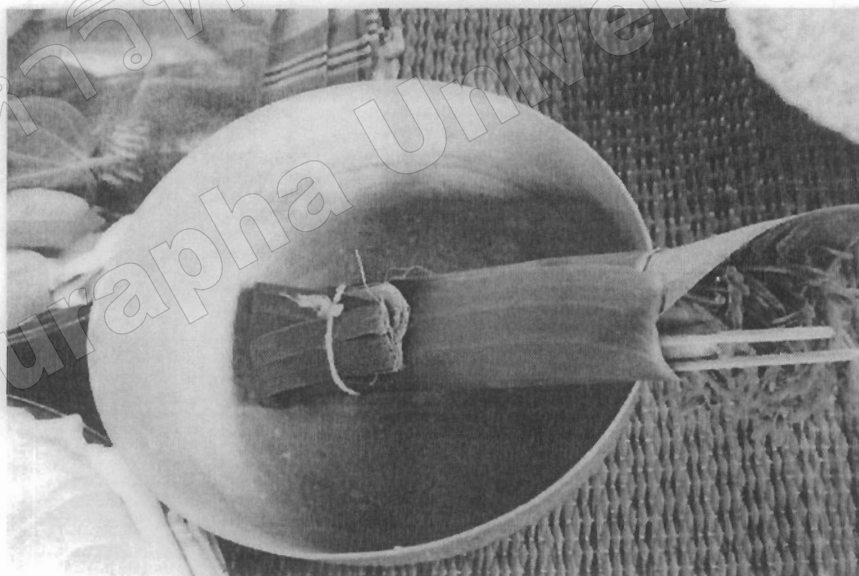
พิธีเชิญร่างทรงวิญญาณเจ้านาย เป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีเลี้ยงปีผีเจ้านาย การเชิญวิญญาณเจ้านายให้มาพบปะพูดคุยกับชาวบ้านเกิดขึ้นหลังจากเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยงปีเจ้านายแล้ว ทุกหอจะมีการเชิญร่างทรงมาประทับ เพื่อให้ชาวบ้านได้พบปะ พูดคุย ชักถาม รักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย เสกฝ้าย เจิมหน้าผาก เป็นต้น บรรยาศขณะร่างทรงประทับค่อนข้างวุ่นวายเนื่องจากผู้เข้าร่วมพิธีต่างก็จะเข้าไปให้ถึงตัวเจ้านายให้มากที่สุดเพื่อให้เจิมหน้าบ้าง ผูกฝ้ายข้อมือ เป็นต้น

เครื่องคายเป็นพิธีเชิญร่างทรงเจ้านาย มีดังนี้

1. พาผ้า 4 พา แต่ละพาประกอบด้วย เสื้อ ผ้าขาวม้า หมาก-พลู ดอกไม้
2. ชั้นเชิญประกอบด้วย ฝ้าย ไข่ดิบ 1 ฟอง ข้าวสาร 1 ถ้วย บุหรี่ 1 ซอง เทียน 1 เล่ม
3. หมาก-พลู อย่างละ 11 ชิ้น กรวยดอกไม้ 5 กรวย และเงิน 6 สลึง
4. ชั้นน้ำมันต์ 2 ชั้น แต่ละชั้นใส่กรวย (ใช้ใบตองขนาดกว้าง 2 นิ้ว ห่อ พับกันใบตองขึ้นมาประมาณ 2 นิ้ว ถักด้วยก้านมะพร้าวแล้วใช้สายสิญจน์มัดตรงกลาง ใส่ธูป 2 ก้าน เทียน 2 ดอก ร่างทรงใช้ลูกสิริระและลูกหน้า
5. ชั้นน้ำส้มป่อย 1 ชั้น
6. แก้วใส่ข้าวสาร 2 แก้ว ใช้สำหรับปักเทียนยามและตั้งไข่ดิบ
7. น้ำอบ (ใช้แป้งละลายน้ำใส่ชั้น)

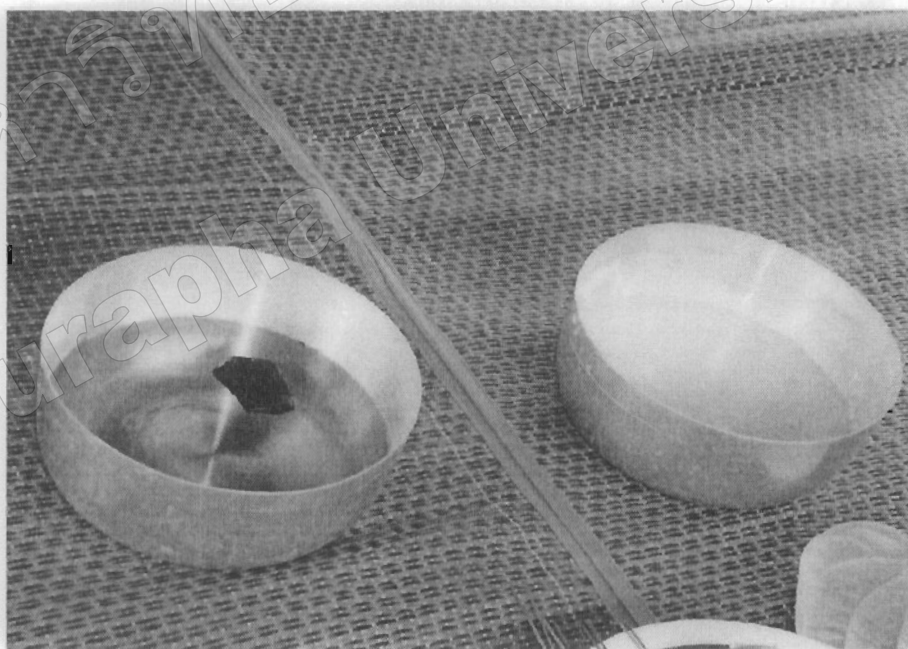
ภาพที่ 115 ชั้น 5

ภาพที่ 116 ชั้นเจริญ

ภาพที่ 117 พาสมมา

ภาพที่ 118 น้ำส้มป่อย น้ำหอม

ภาพที่ 119 การจัดตั้งเครื่องค้ายในพิธีเซ็ญร่าทรงเจ้านาย

ชั้นเซ็ญวิญญาณเจ้านายมาประทับร่าทรง มีขั้นตอนการประทับทรงดังนี้

1. กวนจัดเตรียมเครื่องคายนูชา
2. กวนจตุรูป 11 ดอก
3. กวนหวัดเกล้าท้าวคำเซ็ญวิญญาณสี่เจ้านายให้มาประทับร่าทรง
4. วิญญาณประทับร่าทรง
5. พุดคุยซักถาม
6. แสดงอิทธิฤทธิ์ (ม้าทรง)
7. เสกฝ้ายสายสิญจน์, เสกทราย
8. ทำน้ำมันต์
9. แสดงอิทธิฤทธิ์ (ม้าทรง)
10. เจิมหน้าผาก ผูกฝ้าย ปิดเป่าสิ่งชั่วร้าย มอบพวงมาลัย
11. จับ (เลือก) กวน คนใช้ ทหาร แม่เมือง
12. กวนหวัดเกล้าเพื่อเซ็ญวิญญาณเจ้านายออกจากร่าทรง
13. ทรงและกวนยกพาขอสมมา
14. ทรงเก็บดอกไม้รูปเทียน ในพาสมมา

ภาพที่ 120 กวนหวัดเห็ดดำเรียกวิญญาณเจ้านายมาประทับทรงร่างทรง

ภาพที่ 121 ขณะร่างทรงประทับร่างทรงจะขอเห็ดดำเป็นลำดับแรก

รายละเอียดของขั้นตอนในพิธีทรงวิญญานเจ้านาย

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยงปี ทหารและคนใช้จัดเตรียมพื้นที่บริเวณหน้าหอเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับให้ร่างทรงประกอบพิธีกรรมด้วยการปู่เสื่อ จัดเครื่องคาย พิธีเชิญร่างทรงเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านรอคอยเพื่อเฝ้ารอเจ้านายมาประทับร่างทรง เพื่อจะได้ซักถาม พุดคุยหรือรับฟังคำเตือน คำบอกกล่าวสั่งสอน คำทำนายทายทัก ตลอดจนขับไล่สิ่งชั่วร้าย และรักษาอาการเจ็บป่วยจากเจ้านายรักษาอาการเจ็บป่วย

ประมาณ 10.00 นาฬิกา เริ่มเข้าสู่พิธีการเชิญร่างทรงเจ้านาย กวนลำดับรองทำพิธีคอบหอด้วยการนำหมาก พลู อย่างละ 1 ชั้นขึ้นตั้งบนหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมืองต่อจากนั้นจัดวางเครื่องคายบูชา ระหว่างหน้าหอใหญ่สองหลัง กวนจตุรปู 11 ดอก ยกมือไหว้บอกเล่ากำสับถึงพิธีในวันนี้ว่าเป็นวันเลี้ยงปี ชาวบ้านมาคารวะร่วมยกขันปี สมโภชให้แล้ว ชาวบ้านอยากพบอยากเจอเจ้านาย ขอเชิญให้ลงมาประทับร่างทรง เมื่อบอกกล่าวเสร็จนำรูปปักหน้าหอทุกหลังรวมถึงบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง แล้วจึงกลับมานั่งพนมมือไหว้หวัดเกล้าสลัด ไปยังบริเวณเขื่อนช้างเขื่อนม้าประมาณ 3-4 ครั้ง พร้อมกับกล่าวคำเชิญสักครูหนึ่งร่างทรงซึ่งนั่งรออยู่บริเวณหอลุกขึ้นจากที่นั่งยกมือขึ้นตบเหนือศีรษะ กระโดดตืลังกาขึ้นไปนั่งหน้าหอใกล้กับบริเวณพื้นที่ที่กวนใหญ่หนึ่งหวัดเกล้า ร้องขอเหล่าจากกวน เอาเหล่ามาจ็อก (เอาเหล่ามา 1 แก้ว) หลังจากนั้นจึงพุดคุย ซักถามกานว่ามีเรื่องอะไรถึงได้เชิญมาในวันนี้ พักผู้มีหยิ่งกัน (วันนี้พวกท่านมีอะไรกัน) กวนจึงบอกกล่าวว่าเป็นวันเลี้ยงปี ลูกหลานชาวบ้านอยากพุดคุย ซักถาม ในเรื่องต่าง ๆ เมื่อฟังคำบอกเล่าจากกวนเสร็จร่างทรงเดินมองไปยังบริเวณหน้าหอที่มีชาวบ้านมานั่ง คล้ายกับการสำรวจตรวจตราลูกหลาน ชาวบ้าน สักพักจึงเดินเข้าไปนั่งบริเวณหน้าเขื่อนช้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง จุดเทียนชัย 1 เล่ม พนมมือขึ้นไหว้บอกกล่าวเจ้านาย แล้วจึงเดินมาพุดคุย ซักถามกับชาวบ้าน เกี่ยวกับสภาพดินฟ้าอากาศ เสี่ยงทายเรื่องฝนฟ้า ลมพายุ การทำไร่ทำนา ความอุดมสมบูรณ์ หรือตามแต่เรื่องราวที่ชาวบ้านจะซักถามในปัญหาต่าง ๆ หลังจากนั้นให้ข้อคิดและสั่งสอนให้ชาวบ้านประพฤติปฏิบัติในสิ่งดีงาม ให้มีความรักความสามัคคี ระวังระวังเรื่องลมพายุ ผู้คนจะหาย (ตาย) ชะตาบ้านไม่ดี ให้ทำพิธีต่อชะตาบ้านชะตาเมือง ชาวบ้านจะเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดอุบัติเหตุล้มหายตายจาก ภูเง็งคูเขื่อนพุกสูบิตี คนอี๋ห้ายเฮ็ดต่อชะตาบ้านเสียเคื่อ (ภูเง็งคูเขื่อนพุกสูบิตีคนจะไม่สู้ดี คนจะเสียชีวิตให้ทำพิธีต่อชะตาบ้านเสีย) แล้วจึงกลับมานั่งหน้าเขื่อนช้างเขื่อนม้า ขอเหล่าจากกวนดื่มหยิบไปตองแห่งมานานยาเส้นสูบหรือนั่งคูดบ้องกัญชา ร่างทรงจะกระทำลักษณะเช่นนี้ซ้ำ ๆ ประมาณ 2-3 รอบ ต่อจากนั้นร่างทรงขอฝ้าย (สายสิญจน์) จากกวนมาทำพิธีเสก พร้อมกับเรียกให้ชาวบ้านเข้ามาใกล้ ๆ เพื่อนำฝ้ายคล้องคอ ผูกข้อมือให้กับชาวบ้าน ชาวบ้านนำบุตรหลานมาให้ร่างทรงเป่าสิริระ เติมหัว เป็นต้น หากลูกหลานบ้านไหนไม่ได้มาร่วมพิธี ญาติผู้ใหญ่ทางบ้านจะต้อง

แจ้งกวนให้บอกกล่าว รุ่งทรงเจ้านายทราบ เพื่อนำฝ้ายให้รุ่งทรงปลูกเสก เพื่อนำกลับไปให้ลูกหลานที่ไม่ได้มาร่วมพิธีพศิตตัวเป็นขวัญและกำลังใจ ปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ขณะเดียวกัน ชาวบ้านนำทรายส่งมอบให้ทหารและคนใช้นำไปวางรวมกันให้รุ่งทรงทำพิธีเสก เพื่อนำไปโรยรอบบริเวณบ้านเชื่อว่าสามารถป้องกันภูตผีปีศาจสิ่งชั่วร้ายได้ เมื่อเสร็จสิ้นจากการเสกทราย ผูกฝ้ายให้กับชาวบ้านเรียบร้อยแล้ว ทรงถามหาขอเสื้ออ่อนหอมอนลายจากกวน “เอาเสื้ออ่อนหอมอนลายม้ากู้อีโนน” (เสื้ออ่อนหอมอนลายคือต้นไม้ที่มีหนามแหลมคม) กวนจึงสั่งให้คนนำไปตัดเอาวัลย์มีหนามยาวแหลมคมมากองสุ่ม บริเวณหน้าหอด้านล่างต่อจากนั้นรุ่งทรงจึงกระโดดลงไปในอนนั่งบนเสื้ออ่อนหอมอนลายในลักษณะที่ร่างกายไม่มีรอยฟกช้ำหรือบาดแผลแต่อย่างใด รุ่งทรงนอนและนั่งพร้อมกับพูดคุยกับชาวบ้านสักครู่หนึ่งแล้วจึงลุกขึ้นเดินขึ้นไปนั่งค้ำในของหอเจ้านายพร้อมกับเรียกให้กวนนำพวงมาลัยที่ได้มาจากหอมาให้ ยกขึ้นไหว้เหนือศีรษะ ส่งให้ชาวบ้านที่ยืนเข้าแถวรอรับพวงมาลัย ต่อจากนั้นจึงทำพิธีเสกน้ำมันต์หยดน้ำตาเทียนลงในโองที่ได้มีการจัดเตรียมไว้ หลังจากเสกน้ำมันต์เสร็จแล้วทหารตักน้ำในโองใส่ถังเดินตามหลังรุ่งทรงเพื่อประพรมให้กับชาวบ้าน ขั้นตอนการประพรมน้ำมันต์จึงเป็นขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่รุ่งทรงจะออก โดยรุ่งทรงจะถามชาวบ้านอีกครั้งว่า “พวกสู เตือดฮอนหยังอีก มีหยังฮี้ให้กูชวยอีกบ่หากบมีกู้อีกบ้าน” พวกสูเตือดฮอนอะไร มีอะไรให้กูชวยอีก หากไม่มีกูจะกลับบ้าน” พร้อมกับหันไปบอกกวนว่า “กู้อีกบ้านแล้ว” (กูจะกลับแล้ว) กวนใหญ่จูดรูป 11 ดอก บอกกล่าวเรื่องการเชิญรุ่งทรงมาประทับในวันนี้ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้ชาวบ้าน แล้วจึงนำธูปปักหน้าหอทุกหลังและบริเวณเขื่อนข้างเขื่อนม้า กล้ามเน้งหวัดเหล่าเพื่อกล่าวคำเชิญ บอกกล่าวเกี่ยวกับการทรงในวันนี้เกี่ยวกับอะไร และได้เสร็จสิ้นพิธีแล้วขอเชิญวิญญาณเจ้านายได้กลับไปสถิตย์ยังที่เดิมเพื่อช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาชาวบ้าน ขณะกวนหวัดเหล่าสักครู่หนึ่งรุ่งทรงกระโดดตบมือ ตีลังกา นอนบริเวณหน้าหอเจ้านาย หลังจากนั้นลุกขึ้น เดินไปยกพาผ้า คนละ 2 พก กล่าวขอขมาเจ้านายบริเวณหน้าหอใหญ่ 2 หอ ซึ่งตรงกับเขื่อนข้างเขื่อนม้าหรือหลักเมือง ต่อจากนั้นรุ่งทรงเทเครื่องเซ่นไหว้ในขัน 5 ใส่ผ้าขาวม้าผูกม้วนเพื่อนำกลับไปขึ้นหิ้งที่บ้าน เป็นการสิ้นสุดพิธีเลี้ยงผี

ภาพที่ 122 ร้างทรงนกฝ้ายให้กับผู้เข้าร่วมพิธี

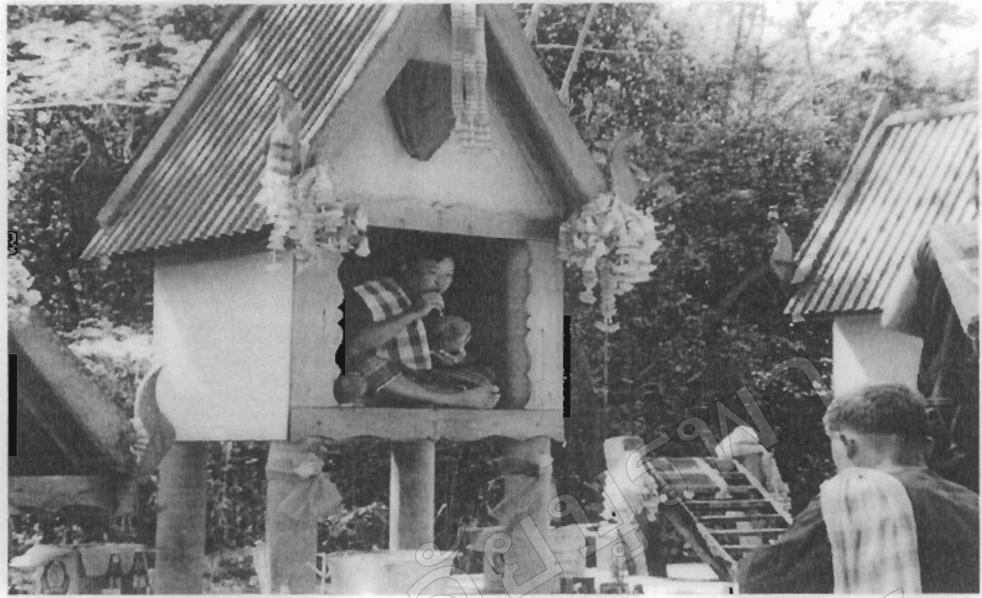

ภาพที่ 123 ชาวบ้านรอรับพวงมาลัย น้ำมันต์ จากร้างทรงผีเจ้านาย

ภาพที่ 124 ร้างทรงนั่งบนเลื้อยอ่อนหอมอนหนุนหรือเลื้อยปอนอน

โดยปกติหอยเจ้านายถือว่าเป็นของสูง ในวันเลี้ยงปีการขึ้น ไปนั่งบนหอยเจ้านายซึ่งเป็นหอยใหญ่ 2 หลัง ร้างทรงจะนั่งได้เพียงหอยเดียวคือหอยด้านขวามือเท่านั้น สำหรับหอยด้านซ้ายมือเชื่อว่า เป็นหลังที่วิญญาณเจ้าพ่อแสนหาญสถิตอยู่ ขณะที่วิญญาณเจ้านายประทับร่างทรง จะมีกวน 1 คน ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเดินตามหลังร่างทรงด้วยกริยาอาการที่นอบน้อม เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือร่างทรง เช่น คอยถวายเป็นน้ำ ถวายบุหรี บ้องสูบฝั้น จุดเทียน จัดหาตามที่ร่างทรงร้องขอ บางปีมีการเชิญร่างทรง 2 คนกวนที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงก็จะเพิ่มขึ้น สำหรับวิญญาณเจ้านายที่มีการเชิญมาประทับร่างทรงในส่วนของตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงของอำเภอคอนคมุมจากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่จะเชิญเจ้าพ่อแสนหาญสายฟ้าแลบกับเจ้าพ่อสิง โทน

ภาพที่ 125 ร่างทรงนั่งบนหอ

ภาพที่ 126 ม้าขี่ในพิธีเลี้ยงปีศาจ

ตำนานการบอกเล่ากล่าวว่า เจ้าพ่อแสนหาญนั้นเชื่อว่าเป็นเจ้านายองค์ใหญ่สุดเป็นพี่คนโตที่ใจดี ดังนั้นขณะวิญญูณประทับร่างทรง หน้าตาและท่าทางเรียบเฉย พุฒจาตี มีพาหนะเป็นม้า ส่วนเจ้าพ่อสิง โทหน มีศักดิ์เป็นน้องคนหนึ่ง เป็นคนหนุ่มมีใจร้อนมีพาหนะคู่ใจเป็นม้า ขณะร่างทรงประทับหน้าตา ดูดุจางิงขัง เสียงดัง และต้องมีม้ามาหมอบคลานให้ประทับนั่งในพิธีด้วย เชื่อว่าเจ้านายทั้งสองเป็นทหารที่เก่งกล้าจึงต้องมีพาหนะประจำตัว (วุฒิ คำจำ, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2554)

นอกจากนี้ในวันประกอบพิธีเลี้ยงปีหากกวนต้องการเพิ่มบุคคลเพื่อไว้ช่วยงานในตำแหน่งใดกวนก็จะบอกกล่าวให้ร่างทรงจับ (เลือก) การจับบุคคลที่จะปฏิบัติหน้าที่ในพิธีกรรมนั้นก็แล้วแต่ว่าทางหอต้องการจะให้ร่างทรงจับในตำแหน่งอะไร เช่น กวน ทหาร คนใช้ เพชฌฆาต ม้าทรง แม่เมือง และพ่อบ้านไว้ใช้ในงานพิธี ร่างทรงก็จะจับไว้ในวันเลี้ยงปี โดยจะต้องมาจากการร้องขอของกวนใหญ่แต่ละหอ หากไม่ได้รับการอนุญาตจากกวนใหญ่ร่างทรงจะไม่จับ ร่างทรงจะถามกวนใหญ่ หากอนุญาตร่างทรงก็จะดำเนินการ โดยสั่งให้กวนเรียกชาวบ้านทั้งหมดที่มาร่วมพิธีเข้ามานั่งบริเวณหน้าหอเจ้านาย ต่อจากนั้นร่างทรงเดินถือเทียน โดยมีกวนคอยเดินตาม หากต้องการคนไหนร่างทรงจะใช้เทียนเขียนวนไปมาบนศีรษะ พร้อมกับท่องคาถาแล้วจึงไปบนศีรษะของคนๆ นั้น แล้วเดินนำหน้าตำแหน่งที่ถูกจับใหม่มายังบริเวณหน้าเขื่อนช้างเขื่อนม้าเพื่อกล่าวคำถวายตัวต่อหอเจ้านาย โดยมีร่างทรงนั่งอยู่ใกล้ ๆ พร้อมกับบอกให้กวนไปฝึกหัด เรียนรู้ การปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง โดยการคูตัวอย่างจากคนเก่าและฝึกท่องคำ เจริญ คำขอขมา การหวัดเกล้า เป็นต้น ตามงานของแต่ละตำแหน่ง และเมื่อถึงวันเลี้ยงปีคนเหล่านี้จะต้องมาปฏิบัติหน้าที่ช่วยงาน หากไม่มาเชื่อว่าจะทำให้เกิดเหตุร้าย เจ็บไข้ไม่สบายได้ พิธีทรงวิญญูณเจ้านายวันเลี้ยงปีก็เพื่อวัตถุประสงค์หลักคือให้ชาวบ้านได้พบปะ ชักถาม สั่งสอน เตือนภัย มอบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ฝ้าย น้ำมันดี ทราย แป้ง เจริญหน้าผาก สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ และให้พรเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวบ้าน อีกทั้งยังเป็นการย้ำเตือนความนับถือ ความศรัทธาให้ชาวบ้านได้ประจักษ์ได้ด้วยตัวเองด้วยการแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถกระทำได้

ภาพที่ 127 ร่างทรงกำลังจับกววนเพิ่มเติม

เมื่อสิ้นสุดพิธีกรรมทุกอย่างแล้วชาวบ้านจะร่วมรับประทานอาหาร ซึ่งเป็นหมู ไก่ และอื่น ๆ ที่ได้ตกลงจากหอเจ้านายและที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยงในพิธี เช่น ขนมหิน ขนมหวาน ผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งต่างก็เชื่อว่าอาหารมื้อนี้เป็นยาหนึ่งปีกินหนึ่งครั้ง ส่วนเหล่าชาวบ้านจะกินนิดหน่อยเพื่อเป็นยาเช่นกัน บางคนนำไปใส่ขวดลิโป้ไปใช้ทำยา หรือบางคนเกิดอาการเมาเชื่อว่าเป็นการทดลองให้เจ้านาย อาหารที่เลี้ยงในวันประกอบพิธีทุกอย่างจะต้องกินบริเวณหอเจ้านายเท่านั้นหากนำไปกินนอกบริเวณ อาหารบางชนิดจะเปลี่ยนรสชาติทันทีเช่น ไบอุโรคที่ธรรมชาติมีรสเปรี้ยว ๆ ขม ๆ พบว่า ที่บ้านนาเลาเต่า (พื้นที่ใกล้เคียง) มีการนำไบอุโรคมาประกอบอาหารตามคำบอกของร่างทรงเจ้านาย หากชาวบ้านนำออกไปกินนอกบริเวณการประกอบพิธีเลี้ยงปีจะมีสุขุมหากกินในพิธีจะไม่มีความสุขแต่อย่างไร ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นไบล้างโรคที่เจ้านายให้ลูกหลานกินเพื่อรักษาโรคในตัว (บุญไทย เนียมแก้ว, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2554) บางหอกรรมการแยก หมู ไก่ ส่วนหนึ่งไว้สำหรับแจกชาวบ้าน โดยกรรมการนำหมูที่หั่นเป็นชิ้น ๆ ใส่ภาชนะที่ชาวบ้านวางเรียงเป็นแถวทีละชิ้นวนไปมาจนหมด ผู้ที่จะได้รับส่วนแบ่งของหมูไปนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีรายชื่อในบัญชีของกรรมการหอที่ได้ร่วมนำเงินมาสมโภชเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้อหมู แสดงให้เห็นการมีสิทธิของคนในชุมชนที่ได้รับอย่างเท่าเทียมในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและนับถือผีตัวเดียวกัน การแบ่งหมู ไก่ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณ เป็นเครื่องเช่นส่วนหนึ่งที่เจ้านายอนุญาตให้นำกลับไปประกอบอาหารที่บ้านได้

การปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้านายดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นการปฏิบัติร่วมกันของคน
ในชุมชน ทุกคนควรต้องรู้บทบาทการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ต้องเข้าร่วมพิธี ถือว่าเป็นสิทธิ์
หน้าที่ของทุกคนที่จะแสดงออกซึ่งความเคารพศรัทธาต่อสิ่งที่ตนนับถือ อีกทั้งยังเป็นการแสดงออก
ถึงความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือปฏิบัติงานอันเป็นพิธีส่วนรวมของชุมชน ผีเจ้านายจึงเป็น
ศูนย์กลางทางความเชื่อ เป็นศูนย์รวมจิตใจที่มีอิทธิพลเหนือคำอธิบาย เป็นกฎ ระเบียบ ที่ใช้เป็น
บรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันของคน ในสังคม

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University